Guia per a la introducció de la perspectiva de gènere interseccional a les entitats veïnals

Eva Fernàndez Lamelas

FUNDACIÓ CONFAVC

Les dones hem estat sempre presents en el moviment veïnal de forma molt activa; no obstant, la nostra visibilitat pública, la intervenció en la presa de decisions i la transformació de la realitat interna de les mateixes entitats sovint no ha estat a l'alçada de la nostra important contribució. Revertir aquesta situació és un deure d'equitat i de justícia, però també una aposta pel futur.

L'objectiu d'aquesta guia és proporcionar a les entitats veïnals (associacions i federacions) eines per tal d'introduir la perspectiva interseccional de gènere tant pel que fa al funcionament intern com a les accions que es duen a terme al territori. Adoptar una mirada basada en la perspectiva interseccional de gènere suposa analitzar la realitat considerant les relacions desiguals que tenen origen en el gènere, però que alhora s'imbriquen amb altres fonts de desigualtat com la classe, l'edat, l'ètnia, l'origen, les discapacitats o l'espècie.

Pel que fa a l'organització de la guia, en el **Bloc I** parlarem d'on venim, quines són les nostres genealogies de veïnes lluitadores, i també descriurem el marc institucional i de recursos que ofereix la CONFAVC en matèria de polítiques d'igualtat de gènere.

Al **Bloc II** analitzarem la situació interna de les entitats veïnals. La guia vol ser un instrument de reflexió i d'anàlisi que permeti definir indicadors per conèixer la situació de les associacions i federacions pel que fa a la igualtat de gènere i el respecte a la diversitat. Ha de permetre dur a terme una autoavaluació individual i/o col·lectiva del nivell d'equitat de gènere de les entitats a fi de, posteriorment, elaborar plans d'igualtat i fer propostes de millora que puguin ser avaluades al llarg del temps.

Al mateix temps, la guia vol proporcionar una eina que moduli els diferents àmbits d'intervenció de les entitats veïnals per tal d'introduir-hi una mirada feminista i de respecte a la diversitat. Les deu seccions del **Bloc III** recullen els diversos àmbits en què es desenvolupa habitualment la tasca veïnal. Que haguem recollit deu seccions de caràcter diferent dona fe d'una de les característiques particulars del moviment veïnal al nostre país que ens és més preuada: l'heterogeneïtat i la diversitat dels interessos i les necessitats. Tot allò que succeeix al nostre barri, poble o ciutat ens interpel·la. L'arrelament territorial, junt amb aquesta multiplicitat d'objectius i camps d'acció amb una perspectiva de justícia social, es compten entre els nostres actius com a moviment. Amb el contingut que proposem per a cadascun dels àmbits volem facilitar elements teòrics i pràctics que ens permetin orientar l'acció en un sentit emancipador.

Afortunadament, comptem amb un desenvolupament legislatiu que incentiva el canvi. Per a cada apartat farem esment, si escau, d'aquestes normes legals que ens obliguen a nosaltres o bé a les administracions i que poden ser palanca per a les nostres reivindicacions. Al mateix temps, s'ofereixen propostes concretes i també recursos per a qui vulgui aprofundir en la temàtica tractada. Aquestes propostes poden ser enteses com a suggeriments o bé com a llistes de verificació.

Per acabar, trobareu un breu **glossari** amb els termes que s'han fet servir al llarg del text.

CC BY NC ND

Autora: **Eva Fernàndez i Lamelas**
Coordinació: **Fernando Pindado Sánchez**
Disseny i maquetació: **Laura Estragués Vilardaga**
Correcció lingüística: **Josep M. Domènech**

5 **Bloc I. Per què ens cal introduir la perspectiva de gènere a les entitats veïnals?**
6 El moviment feminista com a moviment social emancipador
9 La nostra genealogia: vocalies i grups de dones: el feminisme als barris
14 Marc institucional de la CONFAVC

16 **Bloc II. L'Equitat de gènere i el respecte a la diversitat en el funcionament intern de les entitats veïnals**
18 1. Condicions laborals
23 2. Participació, mecanismes de presa de decisió, repartiment de tasques, usos dels temps, corresponsabilitat
28 3. Cures i clima de treball a les entitats
32 4. Visibilitat pública
35 5. Prevenció i intervenció en l'assetjament sexual o assetjament per raó de sexe
42 6. Llenguatge inclusiu

48 **Bloc III. Introduint la Perspectiva Interseccional de Gènere en les reivindicacions veïnals**
50 1. Cures i promoció de la corresponsabilitat
56 2. Urbanisme
62 3. Mobilitat
65 4. Habitatge
71 5. Salut
76 6. Medi ambient, biodiversitat, drets animals no humans
84 7. Prevenció de la violència masclista
89 8. Educació: coeducació
93 9. Activitats d'oci i esport
98 10. Activitats culturals i festes

104 **Agraïments**

104 **Glossari**

Per què ens cal introduir la perspectiva de gènere a les entitats veïnals?

BLOC I

El moviment feminista com a moviment social emancipador

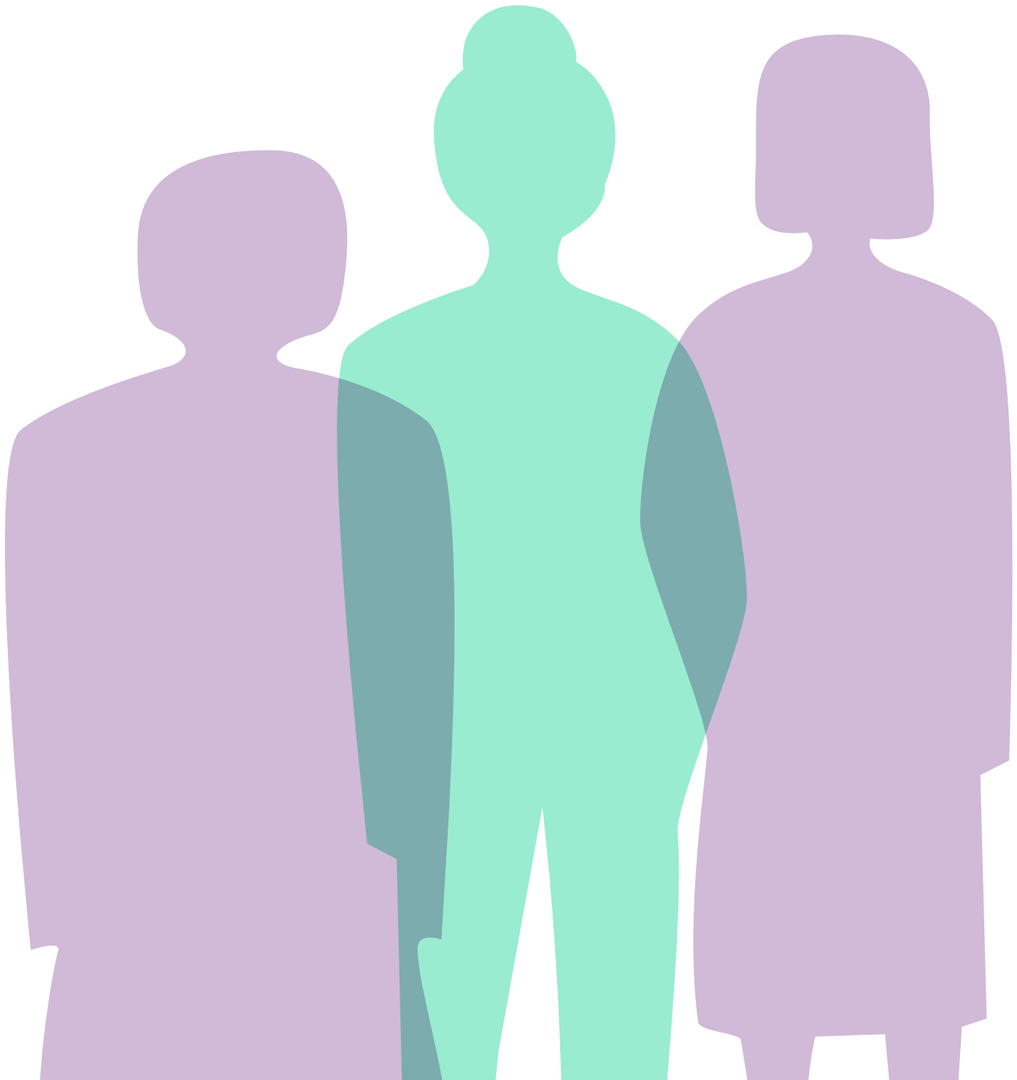

La història del feminisme es descriu habitualment seguint la metàfora de les onades. La primera onada del feminisme comença al segle XVIII amb la Revolució Francesa i arribaria fins a mitjans del segle XIX. Es tracta de la lluita de les sufragistes, que representa el primer moviment organitzat en defensa dels drets civils de les dones.

Dues figures clau d'aquesta primera onada varen ser **Olympe de Gouges**, que va escriure la **Declaració dels Drets de la Dona i la Ciutadana** (1791) com a reacció a la Declaració Universal dels Drets de l'Home de 1789, que defensava la igualtat universal, però negava els drets civils i polítics a les dones. Un any més tard, **Mary Wollstonecraft, filòsofa anglesa, va escriure la Vindicació dels Drets de la Dona (1792), considerada l'obra fundacional del feminisme.** Hi reivindicava la igualtat en els drets civils, polítics, laborals i educatius, o el dret al divorci com a lliure decisió de les parts.

La segona onada del feminisme començaria el 1848 amb la Declaració de Seneca Falls i arribaria fins a la finalització de la Segona Guerra Mundial, amb la Declaració dels Drets Humans (1848), que reconeixia el sufragi femení com a dret universal. Les reivindicacions de les sufragistes no es limitaven als drets de les dones, sinó que van tenir un paper important en la lluita contra l'esclavatge i contra la vivisecció d'animals no humans.

En aquesta segona onada, a l'Estat espanyol, s'inscriuen les reformes que la Segona República va dur a terme en favor de la igualtat. Entre les figures clau trobem la diputada **Clara Campoamor** (1888-1972), que va fer del dret al vot de les dones el seu cavall de batalla, o l'anarcosindicalista **Lucía Sánchez Saornil** (1895-1970), de Mujeres Libres, entre moltes altres. Durant aquest període es van aconseguir el dret al vot i al divorci, o la despenalització de l'avortament, la igualtat de drets laborals i l'empara a mares solteres, per exemple. El text de la Constitució de 1931 recollia la igualtat com a principi.

Al llarg de tots aquests períodes, les dones van formar part del moviment obrer i van protagonitzar lluites i insurreccions com la de juliol de 1909, l'anomenada Setmana Tràgica de Barcelona, en què les obreres del tèxtil van tenir protagonisme.

Durant la Guerra Civil, la presència femenina en defensa del Govern legítim va ser molt significada i no sols a la rereguarda sinó també en primera línia. Un testimoni el tenim en les moltes dones que van morir o van ser assassinades per la seva militància antifeixista. La postguerra també va representar una repressió específica i acarnissada vers les dones d'esquerres o emparentades amb persones que s'havien significat com a progressistes.

Les primeres disposicions del franquisme van consistir a abolir totes les lleis progressistes que havia decretat la República, cosa que deixava les dones en una situació de subordinació absoluta respecte dels barons. L'Església, la Sección Femenina del Movimiento i el Patronato de Protección de la Mujer (1941-1985) van ser les eines que va fer servir el Règim per introduir la cultura de la domesticitat i de la submissió entre les dones. No obstant, malgrat la repressió i la clandestinitat, es va anar gestant un moviment crític d'oposició al franquisme que va constituir la llavor del que eclosionaria com el feminisme de la tercera onada al conjunt de l'Estat.

La tercera onada del feminisme comença als anys seixanta del segle XX, tot i que una de les seves obres fonamentals, *El segon sexe*, de Simone de Beauvoir és anterior (1949). Hi sosté que les dones no neixen sinó que es fan a través de l'educació i de les constriccions socials; en altres paraules, que la biologia no és destí. En el món anglosaxó es considera com a precedent la publicació de la *Mística de la Feminitat* de Betti Friedman (1963). Aquesta etapa va estar marcada per la reivindicació que allò personal és polític, legitimant la irrupció en l'escena pública de les reivindicacions considerades privades o pròpies exclusivament de les dones i l'èmfasi en la sexualitat i el dret al propi cos. En els darrers anys, la crítica de les feministes negres, indígenes o autoanomenades perifèriques, que acusen el feminisme blanc de classe mitjana d'oblidar les dones pobres i/o racialit-

zades, ha dut al desenvolupament dels feminismes decolonials i a abordar les desigualtats vinculades al gènere, al sexe o a l'orientació/identitat sexual enxarxades amb altres fonts de desigualtat com la classe, l'edat, l'ètnia, l'origen, les discapacitats o l'espècie.

Durant la fi del franquisme i la Transició van sorgir a la llum i es van consolidar diversos moviments socials. El moviment obrer, el moviment estudiantil, el moviment veïnal o el moviment feminista, que havien mantingut diverses formes i nivells d'activitat durant la clandestinitat, es van fer visibles.

En aquest repàs —necessàriament sintètic— ens interessa constatar dos aspectes: d'una banda, el moviment feminista com a moviment social organitzat té una llarga tradició i ha estat essencial per a l'assoliment de drets civils per al conjunt de la societat; d'altra banda, en aquest procés ha teixit aliances amb altres moviments com el moviment obrer, el moviment veïnal o el moviment ecologista, per exemple.

A continuació analitzarem el vincle que ha mantingut el feminisme amb el moviment veïnal.

La nostra genealogia: vocalies i grups de dones: el feminisme als barris

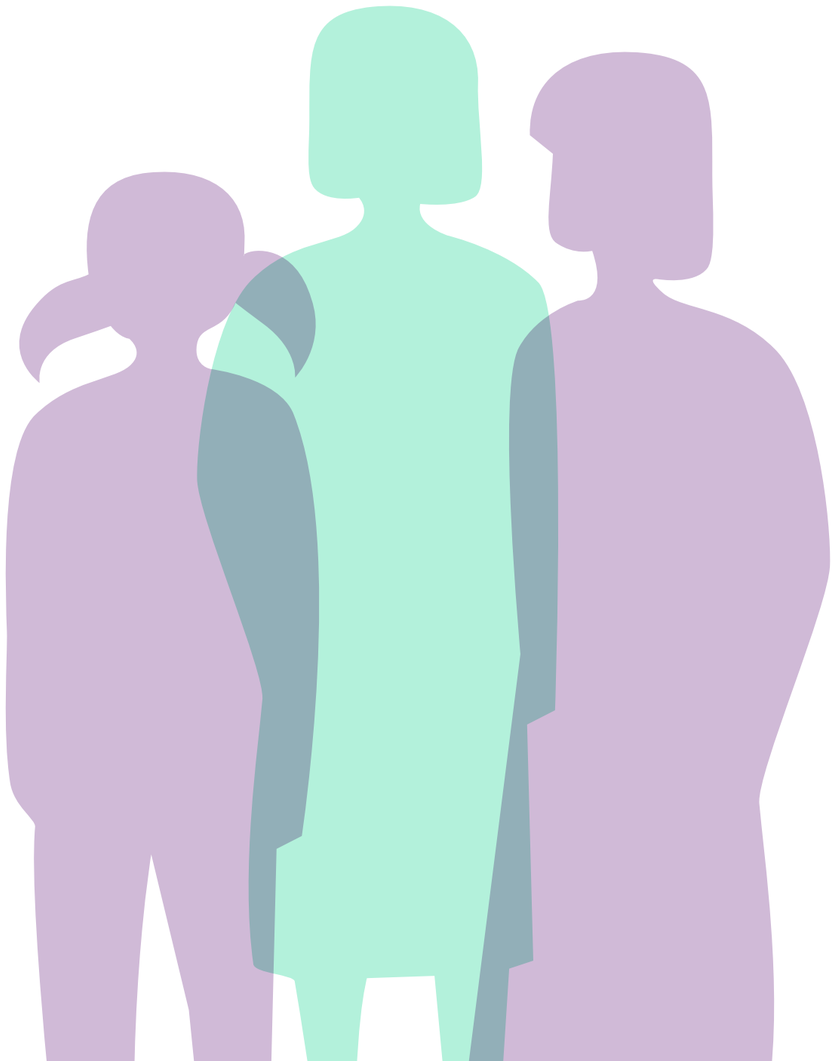

Tal com hem dit, a finals del franquisme i durant la Transició, als barris de diverses ciutats de l'Estat van sorgir grups de dones que lluitaven pels seus drets. Aquest moviment estava en la **intersecció** de dos dels grans moviments de l'època, el moviment feminista i el moviment veïnal.

Fins ara s'ha concedit molt poca atenció a aquest moviment de dones de base popular. Les raons d'aquest oblit són diverses. D'una banda, la versió canònica, que atribuïa la Transició al desenvolupament automàtic de factors econòmics o a la voluntat d'unes elits econòmiques i polítiques, ha amagat la importància que els moviments socials van tenir en la lluita antifranquista i en les conquestes democràtiques, que, tot i que van ser limitades, van anar més enllà del programa que havien dissenyat inicialment els jerarques del règim i els partits reformistes.

La història dels moviments socials durant la Transició s'està desvetllant darrerament i sembla com si també seguís una gradació. Les primeres investigacions es van centrar en el moviment obrer; en canvi, els moviments feminista i veïnal han estat objecte d'anàlisis de forma més tardana.

D'altra banda, en fer la seva història, tant el moviment veïnal com el moviment feminista han ignorat sovint el paper que van tenir els grups de dones dels barris, si bé per raons diferents. En

el primer cas, per al moviment veïnal, les reivindicacions pròpies de les dones s'han considerat reivindicacions sectorials, que no eren compartides pel conjunt de la població o que fins i tot podien desviar-se dels objectius considerats comuns i, per tant, ser insolidàries. En la definició del concepte de ciutadania i dels drets col·lectius ha primat un patró masculí que esdevenia l'ideal universal. La idea de la igualtat, entesa com l'accés a la justícia distributiva, ha negat el dret a la diversitat; és a dir, el dret a una justícia basada en el reconeixement. En aquest context, les dones han estat invisibles, tant pel que fa a les seves aportacions a les associacions veïnals, com pel que ateny a les seves reivindicacions específiques. En el cas del moviment feminista, es va donar un biaix de classe pel qual, des d'un feminisme de classe mitjana, les reivindicacions de les dones de les classes populars arrelades als barris (escoles bressol, centres de salut, mercats...) es consideraven reivindicacions reformistes en tant que perpetuaven els rols tradicionals de les dones.

A finals dels anys setanta i inicis dels vuitanta trobem nuclis de dones activistes organitzades com a vocalies de dones dins de les associacions veïnals o bé com a grups autònoms de dones a la majoria de barris de Barcelona, i als barris i poblacions del seu cinturó industrial. Això va fer que l'agenda del feminisme es difongués als barris populars de forma capil·lar. Les Jornades Catalanes de la Dona, que es van celebrar el maig de 1976 i van aplegar 4.000 dones, no haurien estat possibles sense les aportacions de les dones dels barris, que van participar a la seva organització i hi van assistir de forma massiva.

Però d'on van sortir aquestes vocalies i grups de dones i per què es van propagar tan ràpidament en el territori?

Analitzem els antecedents. Les dones han format sempre part de les lluites dels moviments urbans per la subsistència. Es tractava de lluites en demanda de control de preus dels articles de primera necessitat i de millores en la qualitat de vida. Malgrat el mandat de gènere que les volia recloses a l'espai domèstic, quan estava en joc la subsistència familiar, les dones se sentien legitimades per sortir al carrer. Per això van tenir un paper important als motins i aldarulls protestant pel preu del pa i d'altres aliments bàsics, que eren freqüents en els segles XVII al XX. El 27 de maig de 1789 van ser penjades sis persones a Barcelona, cinc homes i una dona, Josepa Vilaret, anomenada *La Negreta*, acusades d'haver promogut la protesta.

Però l'antecedent immediat de les vocalies i grups de dones l'hem de buscar en el Movimiento Democrático de Mujeres (MDM) i en la figura de la "*dona de pres*", entesa no només com aquelles dones que tenien el company presoner, sinó també com moltes altres dones que es van sumar a la solidaritat amb les i els

presos polítics. En les ínfimes condicions de vida a les presons, tenir un suport extern podia significar la diferència entre sobreviure o morir. Aquestes dones no només duien a terme una tasca d'ajuda humanitària, també feien tasques organitzatives duent missatges entre dintre i fora de la presó que permetien que les organitzacions clandestines es tornessin a reconstruir. De forma simultània, s'anava teixint una xarxa de dones a les portes de les presons i aquestes anaven fent un aprenentatge de diverses activitats: contactaven amb advocats i advocades, escrivien peticions, feien interlocució amb les autoritats... Un aprenentatge de l'acció política que més tard els seria molt útil quan es van integrar a les associacions veïnals i a les vocalies de dones.

La política del PCE cap als anys seixanta estava centrada en *la lluita de masses* i *l'acumulació de forces contra el franquisme*. Amb aquesta perspectiva es van proposar organitzar les dones, que eren vistes com a mestresses de casa tancades a casa i aïllades. Va ser aleshores quan les militants comunistes va crear l'MDM, que a Barcelona va sorgir el 1965. La seva finalitat era organitzar les dones a partir de les tasques que es consideraven que els eren pròpies. Així, l'èmfasi estava posat en la carestia de la vida, l'educació dels infants... S'entenia que s'havien de plantejar temes que fossin propers a les dones i que no les "espantessin". L'experiència de l'MDM va durar molt poc a Catalunya.

El 1964 el Règim va propugnar la Llei d'Associacions, que va ser aprofitada per legalitzar les associacions veïnals, algunes de les quals ja estaven funcionant com a comissions de barri clandestines. En aquestes organitzacions, les dones hi eren presents i tenien un paper molt important en les lluites que es duien a terme al carrer. Els barris perifèrics que havien crescut amb la immigració no tenien ni equipaments ni serveis. Les primeres lluites van ser per semàfors, enllumenat, ambulatoris, escoles, transport, mercats i un llarg etcètera de serveis bàsics. Les dones, en la mesura que tenien adjudicades les tasques de la cura, eren les que més patien aquesta situació i les primeres que detectaven les mancances. No és estrany que fossin claus en l'organització del moviment veïnal. La seva presència, a més, té característiques particulars en la mesura que les dones combinem els itineraris de la cura amb els de l'activisme. Mentre duien els infants a l'escola, repartien octavetes o recollien signatures, i el mateix passava a la cua del mercat o a la sala d'espera de l'ambulatori.

Alhora que anaven prenent consciència de les mancances materials i de l'absència de democràcia, les dones dels barris s'anaven conscienciant també de **la manca de drets com a dones**. Les dones, a les darreries del franquisme, eren considerades com si fossin menors dependents d'un home, ja fos el

pare o el marit, i necessitaven el seu permís per estudiar, per fer-se el passaport, per obrir un compte al banc o per signar un contracte, entre d'altres.

El PCE/PSUC va impulsar la creació a les associacions veïnals de **vocalies de carestia de la vida** o bé de **vocalies de dones**. Es tractava de dos models contraposats. La presència de dones joves militants del PSUC amb el desig de **lluitar obertament per l'alliberament de la dona** va fer que al nostre entorn les vocalies fossin fonamentalment vocalies de la dona i que els seus objectius estiguessin molt centrats a dur als barris l'agenda del feminisme.

Aquesta agenda del feminisme de la Transició es va elaborar a les **Jornades Catalanes de la Dona del maig de 1976**. Aleshores ja existien aquests nuclis de dones als barris, que van tenir un paper clau en l'organització i en els debats de les Jornades. Després de les Jornades, el nombre de vocalies de dones es va incrementar considerablement i **les dones de l'esquerra revolucionària**, fonamentalment de l'Organización Comunista de España-Bandera Roja, la Lliga Comunista Revolucionària (LCR) i el Moviment Comunista de Catalunya (MCC), es van incorporar també a les vocalies i grups de dones als barris.

L'opció per crear vocalies o bé grups de dones tenia a veure amb la voluntat de tenir una major autonomia respecte de les associacions i amb l'actitud que les seves juntes tenien cap a la vocalia de dones. En algunes ocasions es va crear primer una vocalia, però els conflictes permanents amb la resta de l'associació veïnal van fer que, finalment, s'optés per crear un grup propi.

Tal com dèiem, aquests grups i vocalies de dones van aconseguir dur a tots els barris i pobles l'agenda del feminisme de la Transició, que comprenia temes com: l'amnistia per a la dona, canvis en el dret de família franquista (reivindicacions com "Jo també soc adúltera" o la lluita pel divorci, per exemple) o la lluita pel dret al propi cos, als anticonceptius i a l'avortament, i la conformació dels primers centres de *planning* sota l'aixopluc dels grups i les vocalies de dones dels barris (el primer a tot l'Estat va ser el del Prat de Llobregat, impulsat per les activistes veïnals Maruja Pelegrín i Carmina Balaguer). També van dur a terme la lluita contra les agressions masclistes, tallers d'autodefensa feminista o *escraches* a maltractadors. Van posar en primer terme l'accés a l'educació, creant aules de la dona i promovent-ne l'alfabetització. Altres eixos d'acció van ser l'antimilitarisme i la solidaritat internacional.

Aquestes vocalies i grups de dones no van dubtar a definir-se com a feministes; una mostra la tenim a la *Coordinadora Feminista del Baix Llobregat*.

Aquest moviment va entrar en crisi a inicis dels anys noranta. Entre els factors que van produir la davallada d'efectius a les vocalies podem mencionar la importància del **paradigma de la igualtat** en el moviment feminista de la Transició i l'impacte de les reformes legals en la desactivació del moviment, la **cooptació de dones** que eren líders al moviment i que van passar a les administracions com a càrrecs electes o com a càrrecs designats, la **legalització parcial de l'avortament el 1985**, que va suposar la frustració de moltes activistes per les limitacions d'aquesta llei, i el procés d'institucionalització que es va dur a terme en el feminisme.

Entretant, el feminisme s'ha estès a diversos àmbits de la societat, institucionals, acadèmics o professionals, ha augmentat de forma exponencial la seva capacitat d'incidència social i s'ha ampliat la base de l'activisme, si bé amb certes ambigüitats. Així, per exemple, la presència massiva al carrer que es produeix d'ençà de 2018 a les manifestacions del 8 de Març no es tradueix en una major fortalesa organitzativa. Tot i la presència intergeneracional de dones, les organitzacions estables estan formades majoritàriament per dones grans. Aquest també és un tret dels grups de dones i vocalies que es mantenen a les associacions i federacions veïnals.

El moviment feminista actual posa al centre les cures per al manteniment de la vida, la interseccionalitat i el respecte a la diversitat. En aquest sentit, la convocatòria de la Vaga Feminista com a vaga de cures ha estat un encert, ja que ha donat visibilitat al treball ocult de les dones i als problemes que se'n deriven. L'argumentari que es fa servir en les crides a les mobilitzacions reflecteix tant la necessitat de polítiques de justícia redistributiva com d'incorporar la justícia de reconeixement —en el sentit que li dona Nancy Fraser—. Això dota les mobilitzacions dels darrers anys d'un caràcter eminentment interseccional en la mesura que es fan ressò de les desigualtats econòmiques de què són objecte les dones de les classes populars, les dones racialitzades, les persones amb orientacions sexuals o identitats de gènere diverses, transsexuals o amb diversitat funcional, entre d'altres.

Marc institucional de la CONFAVC

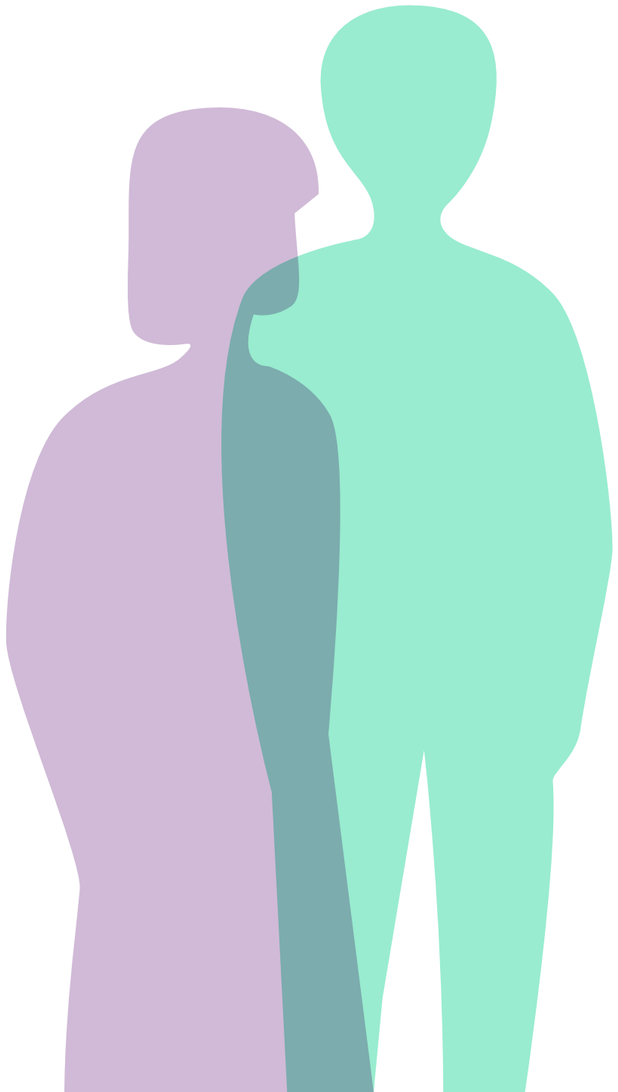

La incorporació de la perspectiva de gènere a les associacions i federacions vinculades a la CONFAVC compta amb el suport d'un ordit de plantejaments i normes que defineixen la personalitat, les finalitats i les estratègies del moviment.

A la 34a Assemblea-2019, celebrada a Sabadell, es va aprovar el **Marc Estratègic 2019-23**, que planteja objectius específics en clau d'equitat de gènere com la regeneració de lideratges i la perspectiva de gènere.

A la 37a Assemblea, celebrada a Manresa el 2 d'abril de 2022, es va aprovar el Codi Ètic, anomenat "Acords de Manresa". El Codi recull el feminisme com un valor de l'organització. Indica de forma específica que adoptar aquest valor "*Suposa la necessària mirada sobre el rol de les dones en les associacions i en la societat, assumint l'anàlisi de les nostres activitats amb una perspectiva de gènere per comprovar l'impacte que té sobre l'actual desigualtat dones-homes, si serveixen per eliminar-la o per augmentar-la*".

El **Codi Ètic** recull també el compromís de fer servir un llenguatge inclusiu, no sexista, la distribució igualitària de responsabilitats i la incorporació de la perspectiva de gènere a les activitats.

A nivell organitzatiu s'ha generat un espai que és el Fòrum Veïnal Feminista per tal d'acollir totes les iniciatives que duen a terme els grups de dones de les associacions veïnals i donar-hi

suport. El **Projecte Barris Violetes** permet un apropament a la realitat urbanística dels barris a través de la mirada de les veïnes per tal d'elaborar propostes de modificacions a les administracions públiques. Però la proposta de construir Barris Violetes va més enllà i es concreta en el **Decàleg de Barris Violetes**.

L'equitat de gènere i el respecte a la diversitat en el funcionament intern de les entitats veïnals

BLOC II

En aquest bloc tractarem qüestions relatives al funcionament intern de les entitats veïnals, ja siguin associacions o federacions. Analitzar el nostre funcionament amb perspectiva interseccional de gènere vol dir tenir presents dos eixos clau. D'una banda, hem de tenir present com s'estructuren les relacions de poder dins de les organitzacions, si hi ha equitat en les condicions laborals, en la visibilitat pública o en la presa de decisions, i el repartiment de tasques, per exemple. A més, el moviment feminista ha plantejat la necessitat d'un canvi de paradigma que posi la vida al centre. Això suposa reflexionar sobre la importància de les cures i com ho traslladem al funcionament de les entitats.

Hem articulat aquest bloc en sis apartats en format de fitxes.

1. Condicions laborals.
2. Participació, mecanismes de presa de decisió, repartiment de tasques, usos dels temps, corresponsabilitat.
3. Cures i clima de treball a les entitats.
4. Visibilitat pública.
5. Prevenció i intervenció en l'assetjament sexual o assetjament per raó de sexe.
6. Llenguatge inclusiu.

Es tracta d'elements que estan molt interrelacionats entre si; per tant, cal entendre'ls com un conjunt integrat de mesures per caminar cap a un funcionament més democràtic i equitatiu de les entitats.

Les fitxes inclouen una **breu introducció** que emfasitza els **aspectes a considerar** i fa algunes recomanacions. I per acabar, trobareu unes **preguntes d'autoanàlisi** per tal de calibrar l'estat de la qüestió a la vostra entitat. Us aconsellem que les treballeu de forma col·lectiva.

Finalment, la bibliografia d'aquest bloc recull materials i guies que us poden ser d'utilitat.

1. Condicions laborals

Introducció

En tant que organitzacions que tenen com a finalitat organitzar la dissidència, resistència i incidència polítiques per a la millora de les condicions de vida als barris i la transformació social, les associacions i federacions veïnals tenen a la seva base persones activistes no remunerades. Aquestes són les que conformen les juntes i els òrgans de decisió com a càrrecs electes. No obstant, sovint també assumeixen treballadors i treballadores remunerades, ja sigui de forma estructural, ja sigui de forma temporal vinculades a projectes.

Això comporta un doble repte que pot portar disfuncions i conflictes. D'una banda, cal articular els ritmes de treball i els de militància. Tant les persones treballadores com les activistes han de poder conciliar els temps personals, familiars, laborals i comunitaris. D'altra banda, hi ha diferències laborals entre aquelles persones que treballen a les entitats amb contractes indefinits i les que ho fan per a projectes amb uns temps determinats. Tot plegat pot donar lloc a problemes i manca d'equitat en el funcionament quotidià. A més, les dones sovint són les que duen a terme aquests contractes temporals i/o a temps parcial, que les situen en condicions de major precarietat.

Tot i que no tenim dades respecte a les característiques i perfils de les persones contractades a les entitats veïnals, l'experiència ens diu que als equips tècnics predominen les dones, que duen a terme principalment tasques administratives i de gestió.

Les entitats veïnals depenen per al seu funcionament de subvencions sota forma de convenis o bé de projectes. Les condicions de licitació que imposen les administracions afecten de forma directa les condicions laborals de les persones contractades. Per tant, un dels elements clau a tenir present serà traslladar a les administracions l'exigència que les condicions contemplin millores en la qualitat laboral.

Aspectes a considerar

Els eixos clàssics de les relacions laborals en clau de gènere han estat la paritat, la conciliació i l'assetjament sexual i per raó de sexe. Es tracta d'aspectes que queden recollits a la legislació actual. Per tant, el compliment de les normes legals seria un punt de partida de mínims. El que proposem és que les entitats veïnals siguin, junt amb altres entitats de l'economia social i solidària que treballen amb perspectiva de gènere o bé amb perspectiva feminista, capdavanteres en la proposta de mesures específiques per tal de millorar les condicions laborals amb una òptica de cures.

A continuació fem algunes propostes en aquesta línia:

Promoure la igualtat

- Tot i que no sigui obligatori, pot ser útil disposar d'un Pla d'Igualtat com a document integral que vetlla per fer efectives les polítiques d'igualtat de gènere a tots els nivells.
- La igualtat de gènere i la defensa del dret a la diversitat hauria de figurar en els plans estratègics de totes les entitats veïnals pel fet que formen part dels valors del moviment veïnal.
- En la selecció i contractació de personal, establir criteris objectius i públics. A igualtat de capacitats, triar la persona del

sexe menys representat.
- En la promoció interna, a igualtat de capacitats, triar la persona del sexe menys representat per ocupar càrrecs de responsabilitat.
- Examinar almenys un cop a l'any la distribució salarial entre homes i dones per tal d'identificar si hi ha una bretxa salarial.

Millora de les condicions del conveni del sector pel que fa a sous dignes, vacances i/o permisos

- Aquestes mesures poden estar reglamentades en el règim intern. Cal que les mesures, sous... siguin coneguts per tothom i transparents.
- Establir "bosses d'hores" i dies personals que permetin permisos retribuïts més enllà dels reconeguts en conveni.
- En el cas de les famílies disperses (diaspòriques), facilitar l'ampliació de permisos per malaltia o defunció, o els períodes de vacances quan la família sigui lluny.
- Promoure que els homes agafin permisos per dur a terme les cures, com a mesura per afavorir la corresponsabilitat.
- Establir criteris clars per a les excedències.

Incorporar la cura a les condicions laborals

- Limitar els temps de la feina, respectar els horaris de descans (toc de queda digital). Això és especialment rellevant quan es fa teletreball.
- Dur a terme el registre horari (obligatori des de març de 2019) per tal de no invisibilitzar les hores extres i compensar-les.
- Compensar de forma ajustada les activitats imprescindibles fora d'horari o en cap de setmana.
- Preveure espais de cura d'infants a les activitats planificades fora d'horari, activitats de formació o altres per a les persones treballadores.
- Vetllar per tal que els espais de treball siguin còmodes, amb zones de descans adequades.
- Incorporar lavabos equipats per al rentat de la copa menstrual.[1]
- Tenir presents els projectes que poden produir desgast (per exemple, perquè impliquen atenció directa a persones amb dificultats).
- Detectar a temps les situacions de sobrecàrrega o la necessitat d'una possible baixa.

[1] Revisar els requisits a https://www.rezero.cat/zero-discriminacio-menstrual-als-equipaments-publics-de-barcelona/

- Quan es produeixen baixes perllongades, cal que una persona actuï com a referent per tal de fer un acompanyament i suport emocional i preveure la reincorporació progressiva.

Promoure la cohesió i la corresponsabilitat

- Tenir en compte els mecanismes de poder que es donen als equips i a les organitzacions, tant els formals com els informals (per edat, gènere, veterania, origen...).
- Plantejar un pla d'acollida de les persones contractades.
- Generar espais de trobada i de coordinació on les qüestions emocionals es puguin expressar.
- Prioritzar el consens en la presa de decisions.
- Dur a terme un repartiment equitatiu de les tasques.
- Posar en valor les tasques de gestió i administratives.
- Assumir que el conflicte és inevitable als grups humans i intervenir-hi a temps.

Aquestes mesures impliquen un increment de costos que cal traslladar a les administracions, exigint que incloguin clàusules socials als convenis i a les licitacions de projectes. També s'hauran d'incloure aquests costos als pressupostos que es presentin.

Preguntes d'autoanàlisi

1. L'entitat disposa d'un pla d'Igualtat o d'objectius estratègics que incorporin la igualtat de gènere?

2. Quina és la composició i la distribució de tasques dins de l'equip tècnic de l'entitat? Hi ha biaixos de gènere, edat, origen o altres?

3. Les activitats fora de l'horari laboral habitual (jornades, assemblees, formacions...), estan prèviament planificades i es preveu la compensació (horària o remunerada) per a les persones de l'equip tècnic assistents?

4. Les persones que s'acullen al dret a conciliar per tenir cura d'infants, persones grans o altres, veuen minvada la seva situació dins de l'entitat?

5. L'associació/federació, disposa de normes (escrites o en la pràctica) que milloren les bases legals del conveni o del marc legal pel que fa a les condicions laborals i les possibilitats de conciliació?

6. Quan una persona de l'equip tècnic falta al seu lloc de treball o a activitats de l'entitat, com s'asseguren la continuïtat de la seva tasca i les seves responsabilitats?

7. Hi ha mecanismes establerts per tal d'avaluar periòdicament el grau de benestar emocional als equips tècnics i detectar situacions de sobrecàrrega?

8. Hi ha mecanismes per tal d'abordar els possibles conflictes?

Participació, mecanismes de presa de decisió, repartiment de tasques, usos dels temps, corresponsabilitat

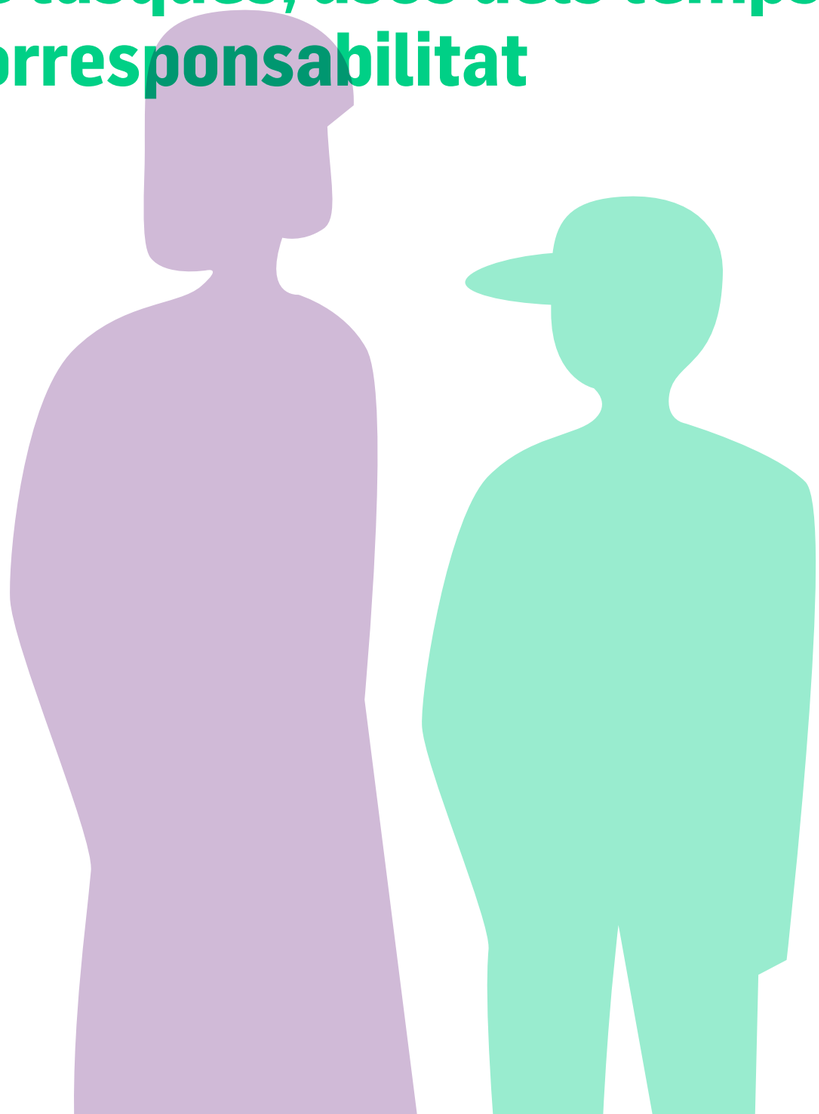

2

La participació és un element clau en la vida associativa de qualsevol entitat. Amb més raó en el cas de les entitats veïnals, que històricament reivindiquem una democràcia de qualitat a les institucions. Ara bé, sovint la participació és el nostre taló d'Aquil·les. Us heu trobat amb reunions interminables en què sempre són les mateixes persones les que fan ús de la paraula, plenes de tecnicismes? Us pregunteu per quin motiu la participació de joves és escassa? Les persones que prenen les actes, recullen la sala després de la reunió, o es preocupen de les condicions de confort o de com es troben les persones assistents, són sempre les mateixes?

Si detecteu un biaix de gènere o d'edat, aquest no és casual.

Arrosseguem pràctiques androcèntriques vinculades a la divisió del treball i dels espais que han fet que les dones estiguéssim dedicades a la cura i ens ocupéssim dels espais domèstics mentre els homes es preocupaven de la productivitat i ocupaven en exclusiva l'espai públic.

Tot i que aquesta divisió està canviant i volem que canviï, no és un procés automàtic. Hem d'empènyer analitzant i modificant activament les nostres pràctiques.

Les dones han estat sempre al moviment veïnal i han estat claus en la seva conformació, definició d'objectius i pràctiques. Ara bé, sovint han estat invisibles.

Interrogat sobre l'aportació de les dones a la seva associació, el president de la mateixa (amb 30 anys d'antiguitat al càrrec) va respondre: "Van tenir un paper molt important, eren les que feien la xocolata a la festa major".

Seguint amb la divisió del treball que apuntàvem, les dones han format part de les vocalies més properes a problemes socials i a l'àmbit de la cura. Les vocalies de salut, educació, cultura... han estat formades per dones, sovint de forma exclusiva. Mentrestant, les vocalies d'urbanisme i de mobilitat, per exemple, han estat més atractives per als homes. Es considera que aquestes segones requereixen uns sabers considerats més tècnics i específics que les primeres i, per tant, gaudeixen de més prestigi.

Els sabers que les dones posen en joc a les vocalies de salut, educació, cultura... tenen una gran complexitat i requereixen un coneixement aprofundit de l'entorn, de les condicions socioeconòmiques o de les necessitats de diversos col·lectius en el territori, però també incorporen elements d'urbanisme i de mobilitat a l'anàlisi de les necessitats i de les propostes. No obstant, la seva vinculació als espais de cures han fet que fossin considerades de menor importància.

La presència de les dones a les juntes també acostuma a ser menor que la d'homes i hi ha encara un repartiment desigual de tasques. Mentre els llocs de representació són ocupats per homes, les tasques de secretaria o de tresoreria són assumides per dones.

És cert que aquesta situació ha canviat força en els darrers anys i que moltes associacions veïnals s'han revitalitzat gràcies a dones grans que han acabat la seva etapa laboral i de cures. Però encara queda un llarg camí per fer i volem ser motor de canvi.

Sovint, les pràctiques a les assemblees i reunions reflecteixen un marcat caràcter androcèntric, determinant qui té legitimitat per parlar. Es dona un pes excessiu a l'autoritat d'algunes persones, a la veterania, a models d'intervenció que defensen amb fermesa i rapidesa posicions sense donar espai a la deliberació pausada i al consens. Es fan servir tecnicismes per reforçar la pròpia posició o es limita l'accés a la informació. Es tracta de formes de funcionament que reforcen posicions jeràrquiques i dissuadeixen de la participació dones o joves que s'acosten a l'entitat. Enfront d'aquestes situacions no n'hi ha prou d'aplicar mesures formals. Cal que les dones reconsiderem els rols que estem duent a terme i afirmem de forma assertiva les nostres capacitats i el dret a participar en igualtat de condicions. Però

també cal que els homes revisin com han construït la masculinitat i quins són els patrons que fan servir com a pas previ per tal de modificar-los.

Per tenir una visió clara d'on ens trobem, suggerim fer una anàlisi prèvia del funcionament de l'entitat (vegeu l'apartat d'autoanàlisi).

Aspectes a considerar

Fomentar la participació del sexe menys representat als espais de decisió fins a assolir la paritat.

Decidir un horari de reunions i activitats que vagi bé a totes les persones implicades, prenent en consideració els horaris de la cura.

Preveure, si és necessari, espais de cura per als infants.

Durant les activitats, valorar les diverses tasques per detectar si hi ha un repartiment seguint estereotips de gènere i modificar els rols.

Preparar les reunions:

- Construir l'ordre del dia de forma col·lectiva.
- Decidir el temps que es donarà a cada tema.
- Informar de forma prèvia dels punts que es tractaran i compartir la informació necessària de forma telemàtica.
- Separar la informació (que es pot compartir per correu electrònic o xarxes) dels punts que requereixen deliberació.

- Tenir espais (carpetes compartides) en línia on dipositar i emmagatzemar tota la informació necessària.
- Fer atenció a la sobrecàrrega d'informació a través de les xarxes de missatgeria.

Durant les reunions:

- Acotar les intervencions.
- Donar prioritat a les persones que no han fet cap intervenció per davant de les que ja han intervingut.
- Fer rodes d'intervenció sobre els temes que ho requereixin.
- Valorar fer rotació dels rols: dinamització de la reunió, control dels temps, donar paraules, prendre notes, fer l'acta.
- Prioritzar la presa de decisions per consens.
- Pensar en propostes innovadores com dur a terme dinàmiques específiques per tal d'aprofundir en determinats temes.
- Fer un recordatori del funcionament abans de cada reunió.
- Quan es donin biaixos patriarcals, reconduir la reunió amb serenitat i respecte però amb fermesa, recordant que totes i tots hem estat socialitzades en una societat patriarcal i masclista i que estem fent esforços per canviar.

En activitats com festes, analitzar si hi ha un repartiment de tasques segons els rols de gènere estereotipats i modificar-los capacitant en el desenvolupament de les tasques les persones que habitualment no les duen a terme.

Fer activitats de formació adreçades a dones per tal de promoure'n el protagonisme, l'autonomia i l'autoritat.

Promoure els vincles i el reconeixement mutu.

Preguntes d'autoanàlisi

1. Quantes dones formen part de la junta directiva?

2. Quines vocalies o grups de treball té l'entitat i quina és la seva composició en termes de sexe, edat, origen...?

3. Quan s'organitzen activitats i reunions, es tenen en compte les tasques de cura de les persones implicades a l'hora de planificar els horaris per tal d'afavorir la seva participació?

4. A les reunions parlen sempre les mateixes persones? Hi ha qui monopolitza la paraula?

5. Els rols de dinamització/moderació i presa d'actes, les fan sempre les mateixes persones?

6. Les aportacions dels homes són més ben considerades?

7. Les dones han d'esperar per tal d'intervenir i quan ho fan la seva proposta és poc considerada?

8. És freqüent que algun home interrompi una dona que parla per tal d'explicar-li de "forma senzilla" alguna cosa que ella ja sap?

9. En els debats, es fan servir termes tècnics que només poques persones coneixen?

10. Els temes de la vocalia o grup de dones, es queden sempre al final a l'ordre del dia?

11. Es fan servir arguments d'edat, experiència o veterania per tal d'imposar les pròpies opinions?

12. Les reunions s'eternitzen amb arguments circulars fins que algú acaba imposant la seva proposta per afartament?

Cures i clima de treball a les entitats

3

Introducció

Una de les aportacions fonamentals del feminisme ha estat descentrar el binomi clàssic entre producció i reproducció en favor de la segona. La consigna que cal posar la vida al centre esdevé fonamental davant l'actual crisi ecològica i de les cures, i vol fer visible la realitat que, sense la reproducció i el manteniment de la vida, la producció ni és possible ni té sentit.

Sabem que en el si d'una societat patriarcal la producció s'atribueix als homes i la reproducció a les dones. Això implica un reconeixement, una visibilitat i uns valors diferents que generen desigualtats. La producció dona prioritat a l'eficàcia, la productivitat i l'èxit, oculta els conflictes i posa en valor els lideratges individuals, i dona valor als resultats per damunt dels processos. Des de la perspectiva feminista, posar al centre la cura vol dir fer-nos conscients de la nostra vulnerabilitat i interdependència, desenvolupar capacitats i habilitats relacionals, integrar el conflicte com a part inevitable de les relacions humanes i donar valor al benestar i a les emocions.

El món veïnal està conformat per persones que tenen com a objectiu la millora de la qualitat de vida als barris, però també la

transformació social en un sentit més just, equitatiu i respectuós amb la diversitat. Aquest treball es du a terme dedicant-hi el temps propi de forma altruista. Malgrat això, sovint hi ha tensions i conflictes que han de ser abordats i resolts sense permetre que arribin a provocar patiment o a deteriorar seriosament la convivència i els objectius comuns.

A l'àmbit associatiu podem trobar espais en els quals "es va per feina", on es prioritza l'eficiència, la capacitat d'incidència política, els reconeixements externs... i on els aspectes emocionals apareixen com a accessoris. Hi ha qui s'ocupa que les condicions dels espais de reunió i de treball siguin confortables, la neteja, la rebuda de les persones participants, posar aigua a la taula... Hi ha qui es preocupa quan falta alguna persona o s'adona que està travessant una situació complicada. Tendim a reproduir els estereotips de gènere i aquestes tasques lligades a la cura i al benestar acostumen a ser assumides o detectades com a necessitats per les dones.

De vegades, l'activisme veïnal requereix atendre persones o col·lectius en situacions angoixants, amb vulnerabilitats per carències severes o víctimes de vulneracions de drets. Aquestes situacions comporten un desgast emocional important que ha de ser abordat i tractat des dels espais de decisió.

Aspectes a considerar

Analitzar les dinàmiques internes dins l'entitat. Revisar quines tasques són essencials per al manteniment del grup i el benestar de les persones i resulten invisibles.

- Promoure un repartiment equitatiu.
- Afavorir la visibilització, el reconeixement i la redistribució de les tasques de cura.

Permetre que a les reunions s'expressin els estats emocionals i parlar-ne obertament.

- Reconèixer i expressar les sensacions de distància, malestar, incomoditat o altres.
- Desenvolupar un clima d'empatia, confiança, estima i suport mutu.
- Detectar les situacions de sobrecàrrega i proposar una redistribució de tasques o altres mesures de suport segons la demanda de la persona.
- Evitar debatre a les xarxes de missatgeria temes que puguin ser conflictius.

Afavorir espais informals de coneixement i distensió.

Adquirir coneixements i habilitats per fer front al conflicte

- No s'ha d'evitar el conflicte, cal evidenciar que hi ha una tensió, punts de vista o estils de treball diferents, i abordar obertament aquesta situació.
- Plantejar tots els elements que conformen la situació de dissens, tant els racionals com els emocionals.
- Debatre des del reconeixement a la capacitat i legitimitat de les posicions de l'altra persona, evitant les desqualificacions i els judicis de valor sobre la persona.
- Mantenir una actitud assertiva.

Preguntes d'autoanàlisi

1. Creus que la teva entitat té en compte la salut emocional de les persones que la conformen?

2. A les reunions, és possible expressar dificultats o estats emocionals, malestar...?

3. Hi ha espais de relació i de cohesió informals?

4. Els problemes i els conflictes s'aparquen perquè les dinàmiques del dia a dia impedeixen fer-hi front?

5. Creus que tens/teniu les eines necessàries per treballar internament els conflictes?

6. Et sents còmoda/e amb les formes de discussió? Creus que són adequades i respectuoses?

7. Es reconeixen les necessitats de les persones i es tracta de tenir-les presents?

8. Les persones que s'acosten a l'entitat, tendeixen a marxar aviat?

9. Hi ha tasques que tenen a veure amb el confort a les reunions —neteja, dur aigua, recollir la sala...— que sempre fan les mateixes persones?

10. A l'entitat hi ha persones pemanentment estressades?

Visibilitat pública

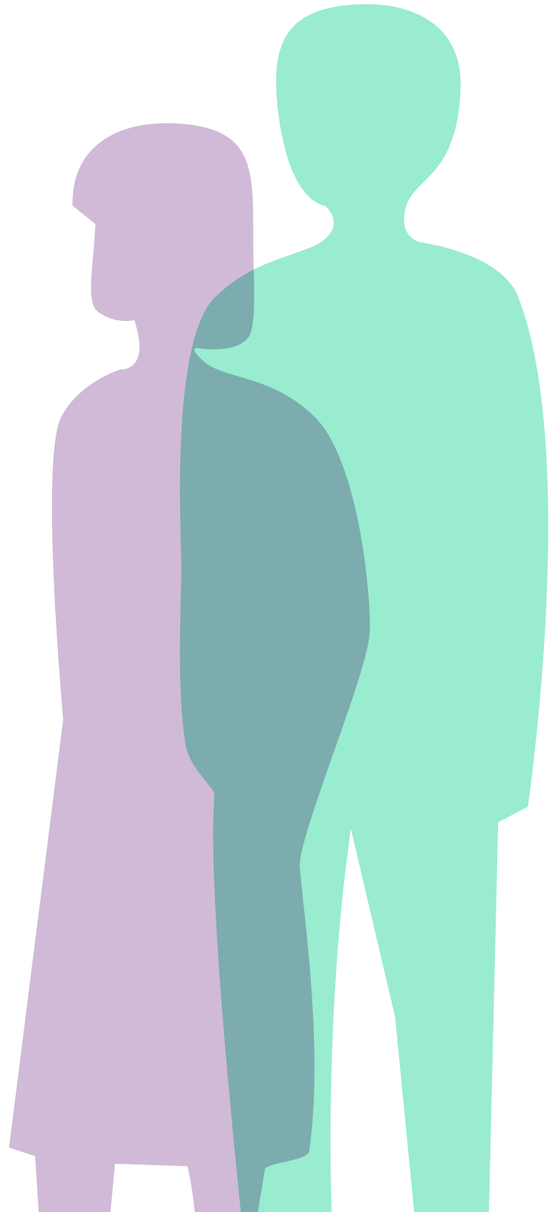

Introducció

Malgrat els avenços aconseguits en el reconeixement i en la visibilitat de les dones, l'espai públic, la política o els mitjans de comunicació continuen sent espais altament masculinitzats. Tal com recull l'organització #On són les dones, la presència als mitjans de comunicació no ha superat, en els millors moments, un 36,25%. A la revisió feta el 2019 del nomenclàtor català, només el 2% dels carrers o places estaven dedicats a dones. Als llibres de text es recorden els homes com a polítics, científics o artistes, mentre que les dones cal anar a cercar-les entre línies, quan hi són.

Però no es tracta només de ser-hi, sinó també d'analitzar com hi són i quines dones hi apareixen. Sovint les que hi veiem són dones amb èxit social o bé dones victimitzades.

Tot i que els càrrecs de representació en el moviment veïnal han estat i són encara ocupats per homes, és cert que històricament hi ha hagut associacions veïnals presidides per dones, quan no era freqüent en altres entitats socials o polítiques. Recordem presidentes com Àngels Rivas, Custodia Moreno o Pura Velarde, entre altres.

No obstant, segueixen sent els homes els que apareixen amb més freqüència a l'espai públic com a portaveus, mantenint re-

lacions polítiques amb altres organitzacions, debats públics... També hi ha una divisió en la visibilitat: és més fàcil trobar dones quan es tracten temes com la violència masclista, per exemple, com si aquests problemes d'abast social fossin "coses de dones", quan són una responsabilitat col·lectiva.

La forma en què hem estat socialitzades dones i homes defineixen capacitats i habilitats diferents, com ara parlar en públic. Es tracta d'aprenentatges que es poden adquirir. Cal que els homes alliberin aquests espais de representació i que es plantegin els instruments de formació necessaris per tal que les dones desenvolupin aquestes competències.

Pel que fa als deures dels poders públics sobre la qüestió, hem de tenir present que, emparant-nos en la Llei 17/2015, de 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes, podem i hem d'exigir la presència dels grups de dones en els espais de debat i presa de decisions públics. La Llei, a l'article 20.2, diu: *"Els poders públics han de dur a terme accions concretes destinades a dinamitzar el teixit associatiu femení i promoure la creació de xarxes; reconèixer i incorporar a l'agenda política les aportacions que fan les associacions feministes i els col·lectius de dones; impulsar la participació de les dones, del moviment feminista i de les entitats de dones en els òrgans consultius, tant en l'àmbit autonòmic com en el local; fomentar la participació de les dones en fòrums i organismes nacionals i internacionals, i repensar les formes de participació per abandonar els models androcèntrics"*.

Aspectes a considerar

Estimular la representació pública de dones en debats, entrevistes, taules rodones...

Promoure que les portaveus siguin dones, sigui quin sigui el tema que es tracti.

Generar formacions específiques per tal de promoure l'agència de les dones a través d'activitats formatives i culturals incloent, per exemple, tallers sobre com parlar en públic.

Generar espais de debat sobre masculinitats igualitàries.

Preguntes d'autoanàlisi

1. A la teva entitat, la representació pública l'acostumen a dur a terme homes o dones?

2. Quan es parla en fòrums públics o es mantenen relacions polítiques amb altres organitzacions, acostumen a anar-hi homes o dones, o depèn del tema?

3. A les reunions amb les institucions, ajuntaments, conselleries..., hi assisteixen més homes o dones? Qui hi pren la paraula?

4. Quins són els temes en què predominen les dones com a representants públics?

5. Quan es mantenen entrevistes als mitjans de comunicació, hi van més els homes o les dones de l'entitat?

6. L'entitat té una política específica de promoció de la visibilitat de les dones a l'espai públic?

Prevenció i intervenció en l'assetjament sexual o assetjament per raó de sexe

5

Introducció

El món associatiu no és aliè a les normes, pràctiques, estereotips i desigualtats d'aquesta societat patriarcal. Per tant, podem trobar manifestacions de racisme, sexisme, LGBTIfòbia, capacitisme i altres en el dia a dia de les nostres entitats. Erradicar aquestes discriminacions i desigualtats és una responsabilitat del món veïnal que ja apareix públicament compromès amb la lluita contra les violències vers les dones i contra tota mena de discriminació. Però cal també dirigir la mirada al funcionament intern i desenvolupar la prevenció de l'assetjament sexual o per raó de sexe, preferència sexual, identitat de gènere o expressió de gènere, així com mecanismes d'intervenció quan aquestes es produeixen al si de les entitats.

Marc legal

Avui disposem d'una àmplia legislació de referència:

- Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista, que defineix, en l'article 3, el concepte de violència masclista. Inclou, en els capítols 2 i 5, l'obligació de formar i sensibilitzar la població sobre la violència, i especifica, en l'article 28, que el Govern ha d'impulsar que les empreses creïn mesures concretes i procediments per prevenir, reparar i sancionar els casos d'assetjament sexual i assetjament per raó de sexe.
- Llei 11/2014, de 2 d'octubre, per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgèneres i intersexuals i per a erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia, que estableix en l'article 1 el dret a la igualtat i la no-discriminació per raó d'orientació sexual, identitat de gènere i expressió de gènere, i que defineix en l'article 4 les diferents formes de discriminació i assetjament.
- Llei 17/2015, de 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes, que recull al preàmbul la interseccionalitat. "*A fi d'assegurar d'una manera efectiva la igualtat de dones i homes, s'han de tenir en compte també, a més de la discriminació per raó de sexe, altres aspectes com ara la discriminació múltiple i les situacions de desavantatge per raó d'ètnia, color, orígens ètnics i socials, característiques genètiques, llengua, religió, conviccions, opinions polítiques o de qualsevol altra mena, pertinença a una minoria, competències, naixement, discapacitat, edat, orientació sexual o nivell econòmic*".
- Ley Orgánica 10/2022, de 6 de septiembre, de garantía integral de la libertad sexual. Es tracta d'una norma que posa l'èmfasi en el consentiment, en entendre com a violència sexual tot acte de naturalesa sexual no consentit o que condicioni el lliure desenvolupament de la vida sexual en qualsevol àmbit. Inclou mesures de suport i s'orienta a la reparació.
- Ley 4/2023, de 28 de febrero, para la igualdad real y efectiva de las personas trans y para la garantía de los derechos de las personas LGTBI. Aquesta llei d'àmbit estatal té com a finalitat desenvolupar i garantir els drets de les persones lesbianes, gais, bisexuals, trans i intersexuals (LGTBI) erradicant situacions de discriminació per tal d'assegurar que puguin viure l'orientació sexual, la identitat sexual, l'expressió de gènere, les característiques sexuals i la diversitat familiar amb plena llibertat.

Definicions

Partint de la definició de les conductes de la Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista, aquesta pot assumir diverses formes:

Violència física: Qualsevol acte o omissió de força contra el cos d'una dona, amb el resultat o el risc de produir-li una lesió física o un dany.

Violència psicològica: Conducta o omissió intencional que produeix en una dona una desvaloració o un patiment, per mitjà d'amenaces, humiliació, vexacions, exigència d'obediència o submissió, coerció verbal, insults, aïllament o qualsevol altra limitació del seu àmbit de llibertat.

Violència sexual i abusos sexuals: Qualsevol acte de naturalesa sexual exercit sobre una dona sense el seu consentiment. Inclou l'exhibició, l'observació i la imposició —per mitjà de violència, intimidació, prevalença o manipulació emocional— de relacions sexuals, amb independència que el presumpte agressor pugui tenir una relació afectiva o no amb la dona.

La violència masclista en l'àmbit social o comunitari comprèn les manifestacions següents:

a. **Agressions sexuals**: Consisteixen en l'ús de la violència física i sexual exercida contra les dones que està determinada per l'ús premeditat del sexe com a arma per demostrar poder i abusar-ne.
b. **Assetjament sexual**: El constitueix qualsevol comportament verbal, no verbal o físic no desitjat d'índole sexual que tingui com a objectiu o produeixi l'efecte d'atemptar contra la dignitat d'una dona o de crear-li un entorn intimidatori, hostil, degradant, humiliant, ofensiu o molest.

La violència masclista també comprèn qualsevol altra forma anàloga que lesioni, o sigui susceptible de lesionar, la dignitat, la integritat o la llibertat de les dones. Cal recordar que les conductes en forma de recriminacions, burles o insults destinades a menysprear o menysvalorar una dona sovint es dirigeixen cap al conjunt de dones. Aquestes conductes sexistes tampoc seran tolerades.

Partint de la definició de les conductes de la Llei 11/2014, de 10 d'octubre, per garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgèneres i intersexuals i per erradicar l'homofòbia, la

bifòbia i la transfòbia, es considera **Assetjament per raó de l'orientació sexual, la identitat de gènere o l'expressió de gènere** *qualsevol comportament basat en l'orientació sexual, la identitat de gènere o l'expressió de gènere d'una persona que tingui la finalitat o provoqui l'efecte d'atemptar contra la seva dignitat o la seva integritat física o psíquica o de crear-li un entorn intimidador, hostil, degradant, humiliant, ofensiu o molest*.

Al món associatiu podem trobar comportaments que entren en aquestes categories, tant pel que fa al funcionament intern com en activitats externes. Farem una descripció a tall d'exemple, sense ànim de ser exhaustives, de conductes que van de lleus a greus, però que, en el marc de les nostres entitats, han de ser considerades rellevants i conseqüentment erradicades en totes les seves manifestacions.

Lleus: Fer servir un humor sexista o homòfob; ridiculitzar o menysprear les capacitats de les persones per raó del seu sexe, orientació sexual, expressió o identitat de gènere; comentaris genèrics en relació al cos o l'aparença física...

Greus: Fer servir formes denigrants per adreçar-se a una persona; insultar, menystenir, marginar o desvalorar una persona per raó del seu sexe, orientació sexual, expressió o identitat de gènere; encobrir o justificar situacions d'assetjament i/o violència sexual; realitzar gestos de caràcter obscè sense el consentiment de la persona que els rep; exhibir material audiovisual amb contingut sexual discriminatori...

Servei de Biblioteques. Fons Josep Vinyals

Molt greus: Prohibir, dificultar o impedir l'accés d'algú a la participació per raó del seu sexe, orientació sexual, expressió o identitat de gènere; difamar una persona; vulnerar el dret a la intimitat; amenaçar, coaccionar, intimidar; estendre rumors sobre la vida sexoafectiva d'una persona; transmetre continguts sexuals no desitjats; acostaments o contactes físics no consentits; insinuacions directes de caràcter sexual quan la persona ja ha manifestat la seva negativa a aquest tipus d'acostament; encobrir una agressió física o un abús sexual...

Aspectes a considerar

Elaborar una declaració de principis clara i directa declarant l'espai associatiu lliure de cap mena de manifestació de sexisme, discriminació, violència masclista, violències sexuals i/o LGTBIfòbia.

Cal tenir present que sovint les violències masclistes passen desapercebudes tant per qui les rep com per qui les exerceix, a causa de la seva normalització. Per això cal mantenir una actitud vigilant i fer una autoanàlisi col·lectiva per tal de detectar-les i erradicar-les.

Si l'entitat no disposa d'un protocol propi per prevenir i actuar davant les violències masclistes, valorar l'adhesió a algun dels protocols marc. Recomanem el Protocol per a la prevenció, detecció i abordatge de l'assetjament sexual, per raó de gènere, d'identitat i expressió de gènere o de preferència sexual de la XES (Xarxa d'Economia Solidària) o bé el Protocol per a l'abordatge de les violències sexuals a les organitzacions. Guia de prevenció i actuació dels assetjaments, discriminacions i violències sexuals de la Fede.cat (vegeu la bibliografia)**.**

Definir un circuit i/o una persona per tal de rebre i gestionar les possibles queixes o denúncies.

No minimitzar les queixes o denúncies que es puguin produir ni justificar conductes de discriminació, assetjament o violència com les que hem descrit.

Actuar amb diligència i discreció quan es produeixen queixes o denúncies i, si cal, demanar ajuda externa de caràcter professional per tal d'abordar-les.

Protegir i acompanyar la persona que ha estat víctima d'una situació de discriminació, assetjament o violència masclista.

Preguntes d'autoanàlisi

1. L'entitat veïnal té algun mecanisme per comunicar que s'ha patit discriminació o assetjament sexual?

2. Hi ha un protocol per prevenir i abordar les violències masclistes a l'entitat veïnal o us heu adherit a un d'un altra entitat?

3. Hi ha una sensibilitat especial vers les violències masclistes i la discriminació al si de l'entitat, manifestada per formacions, debats...?

4. T'has sentit mai discriminada/discriminat per alguna raó?

5. Com has reaccionat en ser conscient que una persona de l'entitat ha estat discriminada o ha patit alguna forma d'assetjament o abús sexual?

6. A l'entitat, es permeten acudits o comentaris de caràcter masclista?

7. Has rebut insinuacions de caràcter sexual, pressions o flirteig ofensiu?

8. T'han fet comentaris o bromes sobre el teu cos, aparença, forma de vestir o altres?

9. En alguna ocasió hi ha hagut un contacte físic deliberat no demanat ni desitjat i no necessari?

10. Has sentit que minvaven la teva reputació a través de rumors, denigració o ridiculització?

Llenguatge inclusiu

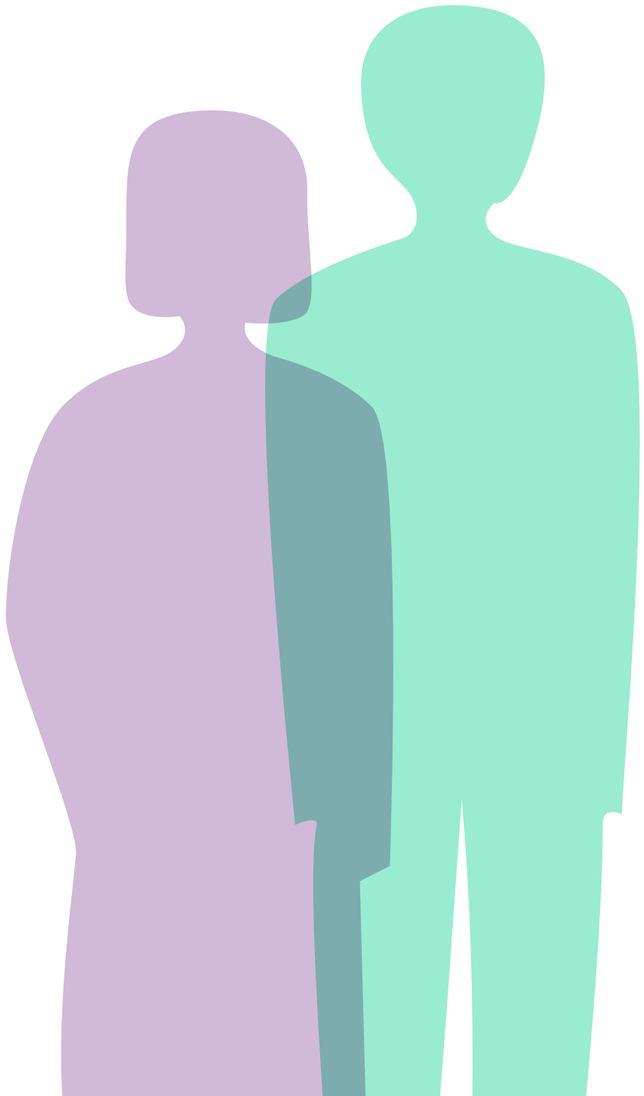

Introducció

El llenguatge reflecteix i al mateix temps determina la forma com pensem, la realitat que ens envolta i com la construïm col·lectivament.

Per això, si parlem fent servir el genèric masculí, les dones desapareixen del nostre camp de visió. Quan diem que "*els veïns van fer una manifestació demanant l'habitatge digne*", la foto que ens ve al cap no és aquesta encapçalada per dones i infants sinó una manifestació formada per homes.

Per tant, fer servir un llenguatge no sexista ens permet fer visible la presència i el protagonisme de les dones, reflecteix de forma més fidedigna la realitat i ens permet avançar cap a la igualtat.

Però quan parlem de llenguatge inclusiu estem fent referència també a altres tipus de discriminacions que volem evitar. Per exemple, el racisme, l'edatisme (termes pejoratius cap a infants i persones grans), el capacitisme (discriminació vers les persones que tenen una discapacitat), LGBTIfòbia (la discriminació vers persones amb sexualitats dissidents). És a dir, fer servir un llenguatge inclusiu és essencial per tal de fer evidents les situacions de desigualtat com a primer pas per combatre-les.

Per tal de dur a terme una comunicació inclusiva, hem de vetllar tant per la comunicació verbal i escrita com per les imatges.

A continuació donarem algunes recomanacions bàsiques. Per aprofundir en cadascuna de les categories hi ha diverses guies de llenguatge inclusiu que recomanarem al final d'aquest apartat.

El Carmel 1986

ASPECTES A CONSIDERAR

Llenguatge igualitari i no sexista

Cal que evitem el masculí genèric. Com ho podem fer? Afortunadament, tenim diversos recursos, aquí n'expliquem alguns.

ALTERNATIVA	SEXISTA	**NO SEXISTA**
Substantius abstractes	Els regidors d'esports han estat interpel·lats per les associacions de veïns.	Les regidories d'esports han estat interpel·lades per les associacions veïnals.
Substantius col·lectius	Els veïns afectats es reuniran en assemblea.	El veïnat afectat es reunirà en assemblea.
Substantius epicens	Tots els que han anat a la manifestació han estat identificats.	Totes les persones que han anat a la manifestació han estat identificades.
Perífrasi	Tots els advocats estaven d'acord a presentar recurs.	Tota la representació legal estava d'acord a presentar recurs.
Desdoblament	Els assistents a la junta van donar suport a la proposta.	Els i les assistents a la junta van donar suport a la proposta.

ALTERNATIVA	SEXISTA	**NO SEXISTA**
Fer servir signes com la x o l'asterisc	Ho hem comunicat a tots.	Ho hem comunicat a totxs.
Ometre l'article	Es demanarà l'assessorament dels professionals del sector.	Es demanarà l'assessorament de professionals del sector.

Evitar discriminacions LGBTIfòbiques

EXPRESSIONS A EVITAR	**ALTERNATIVA**
Canvi de sexe	Reasignació de sexe
Donar pel cul	Molestar

i totes les que signifiquen insults: marieta, efeminat, camionera, bollera...

Evitar el racisme en la llengua

EXPRESSIONS A EVITAR	JUSTIFICACIÓ
Persona immigrant	Les persones migren en un moment de la seva vida i habitualment s'estableixen en un altre país. Per tant, no és una condició permanent. D'altra banda, es tendeix a parlar de persones immigrades quan es tracta de provinents de països pobres i no quan són de països occidentals.
Persona il·legal	Cap persona és il·legal. Estem referint-nos a una situació administrativa irregular.
Persones de color	Tothom té un color. Per tant, és un eufemisme. Parlarem d'una persona negra, afrodescendent o racialitzada[2].

Hi ha altres expressions que reflecteixen el passat colonial i el racisme. Per exemple: treballar com un negre o com un xino, o els nombrosos estereotips i prejudicis de què són objecte les persones gitanes. També hi ha metàfores com "onada d'immigrants", "pisos pastera"... que contribueixen a generar por i rebuig.

[2] En la humanitat no hi ha races, però sí que existeixen el racisme i les persones que són discriminades per la seva aparença, origen ètnic, religió i altres.

Evitar el capacitisme a la llengua

Hi ha un debat entorn dels termes "discapacitat" o "diversitat funcional". Podem considerar que ambdós són correctes. Les entitats de l'activisme i moviments socials opten per una o per l'altra i hauríem de demanar quin terme consideren més adequat les persones o grups amb què treballem. Termes com minusvàlid/a, impedit/da, deficient o disminuït/da han de quedar totalment descartats perquè són irrespectuosos.

És important tenir present que les persones tenim diverses capacitats i atributs; el problema de salut física o mental és només un d'aquests aspectes. Per tant, hem de posar la persona al centre i entendre que estem parlant d'una persona que no "és" la seva discapacitat o problema, sinó que el "té".

Exemples:

La Marina té ceguesa congènita.

El Pere té un diagnòstic d'autisme.

Preguntes d'autoanàlisi

1. A la vostra entitat hi ha una atenció especial per fer servir un llenguatge inclusiu en les comunicacions internes i externes?

2. Si teniu un butlletí, aquest fa servir un llenguatge inclusiu?

3. Quan feu cartells, convocatòries..., intenteu que quedi reflectida la diversitat de persones que hi ha als barris?

Guies de llenguatge inclusiu recomanades

A la web de la **CONFAVC** trobareu aquesta eina interactiva: Receptes per visualitzar les dones a la llengua:
https://view.genial.ly/5f09dfd43d5a6d0d6f17498a

Grup Alba. *Guia de Comunicació Inclusiva*.
https://aalba.cat/data/eshop/aalba2/uploads/docs/Guia%20de%20comunicacio%20inclusiva%20Grup%20Alba.pdf
És un instrument molt útil i fàcil de fer servir que disposa d'exemples i propostes per a les diverses categories. Té, a més, uns codis QR que permeten fer exercicis corregits en línia que faciliten l'aprenentatge.

La Broma. El Blog de Olga Berrios. Guías de lenguaje inclusivo.
http://www.labroma.org/blog/2016/03/07/guias-de-lenguaje-inclusivo/
Es tracta d'un compendi de guies agrupades per categories.

Guia de llenguatge inclusiu en associacions veïnals. Confederació d'Associacions Veïnals i Consumidors, Comunitat Valenciana, CAVE-COVA. No tenim adreça web.
Està pensada per a associacions veïnals i se centra en el llenguatge sexista.

Bibliografia

Almena Cooperativa Feminista (2019). *De l'experiència al relat comú. Guia per incorporar la perspectiva feminista a les cooperatives, construïda a partir d'experiències compartides*.
www.almenafeminista.org

CIRD - Centre per a la Igualtat i Recursos per a les Dones (2017). *Manual sobre la incorporació de la perspectiva de gènere i mesures d'igualtat per a entitat*s. Centre per a la Igualtat i Recursos per a les Dones. Torre Jussana-Centre de Serveis a les Associacions. Accessible a
https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/bitstream/11703/116576/3/UP_26.pdf.

Consell de la Joventut de Catalunya (2016). *Traçant vides dignes: cap a una economia feminista. Guia de recursos per aplicar la mirada feminista de l'economia als espais associatius*.
https://matriu.org/sites/default/files/project/pdf/tracant_vides_dignes_cap_a_una_economia_feminista_1.pdf

Ecologistes en Acció. Patriarcalitest.
https://www.ecologistasenaccion.org/105555/patriarcalitest-una-herramienta-colectiva-para-las-dolencias-de-genero/

Introducció a YouTube:
https://youtu.be/NXBinqagli4

Fil a l'Agulla (2021). *Manual d'autodiagnosi. L'estat de les cures a la nostra cooperativa*.
https://filalagulla.org/wp-content/uploads/2021/01/Manual_Autodiagnosi1.pdf

Lafede.cat Organitzacions per a la Justícia Global (2018). *Sembrant Cures. Perspectiva feminista i ètica de la cura. Guia d'autodiagnosi per a organitzacions*.
https://lafede.cat/eticadelacura/wp-content/uploads/2019/01/SembrantCures_Guia-1.pdf

Lafede.cat (2019). *Protocol per l'abordatge de les violències sexuals a les organitzacions. Guia de prevenció i actuació dels assetjaments, discriminacions i violències sexuals.*
https://www.lafede.cat/protocolviolencies/wp-content/uploads/2020/09/Guia-Protocol-DEF.pdf

Ravalnet. "5 eines per avaluar i millorar la perspectiva de gènere de les entitats". 05/11/2021. Accessible a
https://xarxanet.org/comunitari/noticies/5-eines-millor-la-perspectiva-de-genere-de-les-entitats.

XES (Xarxa d'Economia Social de Catalunya). "Protocol per a la prevenció, detecció i abordatge de l'assetjament sexual, per raó de gènere, d'identitat i expressió de gènere, o de preferència sexual".
https://xes.cat/wp-content/uploads/2021/02/protocol-prevencio-assetjament-1.pdf

Materials audiovisuals

TRAMA. Escola Veïnal de la CONFAVC. Secció d'Igualtat i Diversitat.
https://www.trama.confavc.cat/igualtat-i-diversitat

Introduint la Perspectiva Interseccional de Gènere en les reivindicacions veïnals

BLOC III

En aquest bloc analitzarem deu àmbits:

1. Cures i promoció de la corresponsabilitat
2. Urbanisme
3. Mobilitat
4.Habitatge
5. Salut
6. Medi ambient, biodiversitat, drets dels animals no humans
7. Prevenció de la violència masclista
8. Educació: coeducació
9. Activitats d'oci i esport
10. Activitats culturals i festes

Els temes que es presenten en aquesta secció formen part de les activitats habituals del moviment veïnal. Malgrat la divisió temàtica, cal tenir present que es tracta d'àmbits que estan interconnectats i que es complementen. Per exemple, resulta difícil parlar d'urbanisme sense contemplar la mobilitat o l'habitatge, i sense tenir present la importància de les cures i de la corresponsabilitat, o l'impacte que tot plegat té a la nostra salut. **La perspectiva interseccional de gènere s'ha d'integrar de forma transversal i ha d'impregnar tota l'acció política del moviment veïnal**.

Per a cadascun d'aquests àmbits farem una **breu introducció** en la qual destacarem el marc legal i proposarem aspectes que cal tenir presents a l'hora d'intervenir contemplant la perspectiva interseccional de gènere.

A continuació, hi ha una secció d'**elements clau** que podem incorporar a l'hora de debatre sobre les necessitats i els projectes dels nostres pobles i barris, i fer propostes pròpies que afavoreixin la igualtat i l'equitat.

Al final de cada secció trobareu la secció de **recursos**[3], és a dir, materials que poden ser de suport i consulta, i bibliografia recomanada.

Per a cadascun dels apartats la legislació marc és la Llei 17/2015, del 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes[4]. També cal destacar que els temes tractats estan en consonància amb l'Agenda 2030 definida per Nacions Unides en base als Objectius de Desenvolupament Sostenible[5].

[3] Recomanem de forma molt especial revisar el web elaborat per Maria Freixanet Mateo i Mònica Gelambí Torrell, de la Línia de recerca Gènere i Política de l'Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS), que representa un instrument interessant de coneixement i revisió de les accions. Tot i que va adreçat a les administracions públiques, dona molts elements i resulta molt fàcil de fer servir.

[4] Accessible a https://portaljuridic.gencat.cat/eli/es-ct/l/2015/07/21/17

[5] Accessible a https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/objetivos-de-desarrollo-sostenible/

Cures i promoció de la corresponsabilitat

"El ser humano es fundamentalmente un ser de cuidado más que un ser de razón o de voluntat (...). Las humanas y los humanos ponen y han de poner cuidado en todo: cuidado por la vida, por el cuerpo, por el espíritu, por la naturaleza, por la salud, por la persona amada, por el que sufre y por la casa. Sin el cuidado la vida perece".

Leonardo Boff
Ética planetaria desde el Gran Sud

Les cures són essencials per al manteniment de la vida; no obstant, han estat sistemàticament menystingudes i la seva responsabilitat atribuïda a les dones en exclusiva adduint arguments biològics basats en una pretesa naturalesa femenina, avui àmpliament superats.

La Llei 17/2015, de 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes a Catalunya, defineix què s'entén per treball domèstic i de cura de les persones:

1 *"Treball domèstic i de cura de persones: el conjunt d'activitats no remunerades relacionades amb el treball domèstic i amb l'atenció i la cura dels membres de la família, que és a la base del treball de mercat pel fet de fer possible que les persones es mantinguin en les*

millors condicions de salut i formació per a poder ésser productives en el mercat de treball o per a poder-ho ésser en el futur. El treball domèstic i de cura de persones, que tradicionalment s'ha assignat a les dones, comprèn, entre altres, les tasques d'higiene i manteniment de la llar; l'economia domèstica; la cura, entre altres, dels fills i de les persones dependents; la gestió dels afers mèdics i escolars o formatius, i, en general, totes les accions que persegueixen el benestar del nucli familiar" (art. 2.c)[6].

Aquesta mateixa llei estableix en el seu article 1 que un dels seus objectius és "*Afavorir una distribució corresponsable entre dones i homes del treball de mercat i del treball domèstic i de cura de persones, en el marc d'un model de societat sostenible*".

Si observem el repartiment de tasques de cures a la societat catalana veurem que aquest objectiu de corresponsabilitat queda lluny de ser real.

Les dades ens parlen d'un repartiment desigual que té com a conseqüència que les dones dediquen una hora diària més a les feines remunerades i no remunerades que els homes.

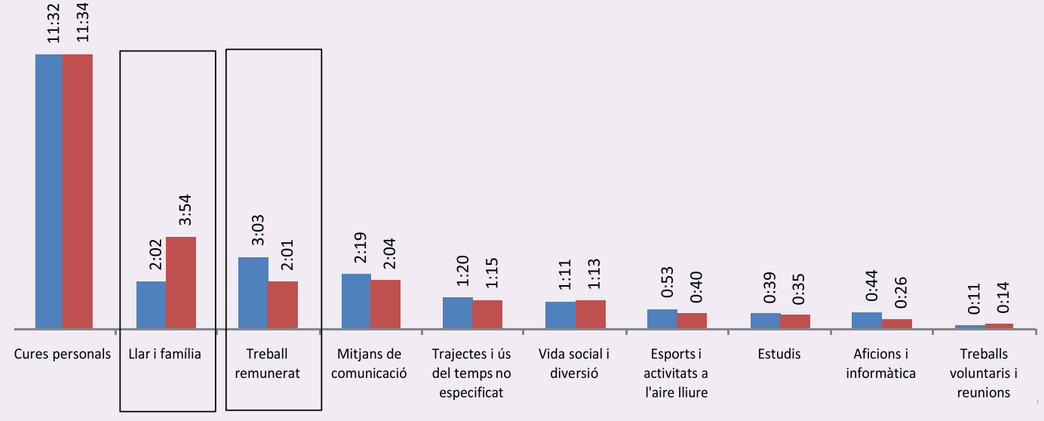

Font: Enquesta de l'ús del temps 2010-2011. Idescat

Detall de les activitats diàries en un dia mitjà, per sexe. Any 2010-2011

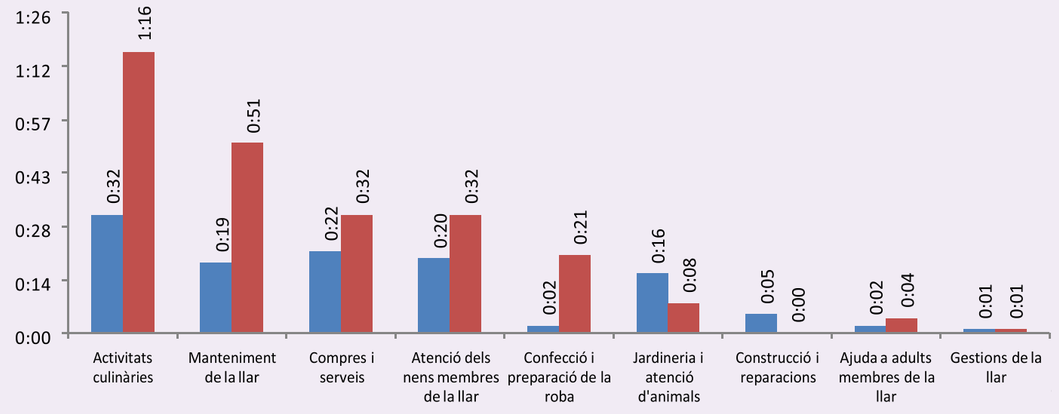

Font: Enquesta de l'ús del temps 2010-2011. Idescat

Detall de les activitats dedicades a la llar i família, per sexe. Any 2010-2011

[6] Cal tenir present que una de les tasques de cura que assumeixen les dones consisteix a fer-se càrrec del suport emocional de les persones del seu entorn familiar. Aquesta responsabilitat és font d'una especial sobrecàrrega en les dones que en tenen cura.

Aquesta assignació diferent segons el sexe continua mantenint els estereotips de gènere que veuen l'home com el "*guanyador del pa*" i la dona com la cuidadora "per naturalesa".

Les dones han de restringir la seva participació en el mercat laboral per tal de compatibilitzar-la amb la cura. Aquesta menor participació incideix en menors salaris, menors prestacions per jubilació, estroncament de la carrera professional i major precarietat laboral. Les tasques remunerades i els treballs de cura tenen consideracions socials i econòmiques diferents —són les segones menys valorades—. A més, hi ha una invisibilització dels treballs no mercantilitzats.

Les dones acumulen, a més, una sobrecàrrega que té molt a veure amb la doble presència-absència al mercat laboral i actuant simultàniament com a cuidadores, la qual cosa origina sentiments d'inadequació, d'incompatibilitat de rols i de culpa. Això fa les dones més susceptibles de patir malalties vinculades al rol de la cura com dolor crònic o malestar emocional, entre altres.

Centralitat de la cura en el discurs feminista

La crisi de les cures és una de les diverses crisis que ens afecten. Les causes cal cercar-les en diversos factors, com l'atribució gairebé exclusiva a les dones de les tasques de cures i, alhora, la seva incorporació al mercat de treball, l'aprimament de l'estat de benestar amb les polítiques austericides i els retalls als serveis socials i sanitaris, les dificultats per compatibilitzar les tasques de cures amb altres tasques i esferes de la vida, la precarietat del mercat de treball...

En aquest context, i amb el marc de la crisi ecològica com a rerefons, posar la sostenibilitat de la vida al centre s'ha convertit en un dels lemes recurrents del feminisme. Això es concreta en la necessitat de desplaçar el focus d'atenció, que està centrat en la producció i en les lògiques dels mercats, cap a la cura de la vida.

De manera que sorgeix la qüestió de quines vides volem, quines vides mereixen ser viscudes. Vides que tenen un significat. Judith Butler (2010) parla de les *vides que poden ser plorades*, que deixen una empremta i donen lloc al dol. Davant de la concepció androcèntrica —i irreal— d'un baró autosuficient que no necessita suport emocional, Butler convida a pensar elements com la vulnerabilitat, la precarietat i el desig, i a prendre consciència de la interdependència que ens caracteritza com a es-

pècie, una interdependència que s'estén al conjunt del planeta pel fet que som éssers ecodependents.

Ara bé, l'èmfasi que el feminisme ha posat en la centralitat de la cura, en un context en què aquesta continua sent considerada com una responsabilitat i gairebé un tret de l'estereotip femení, ens pot dur a posicions essencialistes en comptes de posar l'accent en la corresponsabilitat individual i social en les cures. Per això, Mari Luz Esteban (2019) proposa aprofundir en conceptes com el suport mutu, l'autocura i la reciprocitat.

El suport mutu forma part de les pràctiques de bon veïnatge i de les relacions de solidaritat i ajuda entre amigues que moltes dones duen a terme de forma quotidiana. És el que anomenem **sororitat**.

A nivell comunitari, hi ha grups de suport mutu que plantegen la socialització de les cures. Es tracta, per exemple, de grups de criança compartida, d'habitatge cooperatiu que incorpora un projecte de cures, grups de suport a persones que tenen cura d'altres d'elevada dependència...

Aquesta preocupació per la dimensió comunitària de la cura ha donat lloc a iniciatives com el Fòrum Social de la Cura.

A continuació reproduïm les propostes del Manifest pel dret a la Cura i un Sistema Nacional de Cura del 1r Fòrum Social de la Cura 2022.

1. La cura és un dret humà.
2. La cura és un bé comú.
3. La cura comença per nosaltres mateixos/es.
4. La cura ha d'estar centrada en la persona.
5. Redistribuïm la responsabilitat de la cura.
6. Cuidem en comunitat.
7. Obrim espais de participació i cocreació ciutadanes.
8. Dignifiquem els treballs de cura
9. Fem ciutats i pobles que cuiden.
10. Caminem cap a una societat cuidadora.

La demanda d'aquest Fòrum es concreta en la creació d'un **Sistema Nacional de Cura**.

Elements clau a tenir presents

Tot i que la centralitat de la cura serà present a tots els apartats d'aquesta secció, les entitats veïnals tenen una tradició en la reivindicació d'espais dedicats a la cura o fins i tot en la seva generació, quan aquestes tasques no havien estat assumides encara per cap entitat o institució. Recordem la generació de casals d'estiu per a infants o menjadors per a infància vulnerable, o l'important paper en la gestió dels bancs dels aliments, entre altres experiències. El moviment veïnal pot i ha de tenir un paper clau en la promoció de la corresponsabilitat individual i social de les cures.

A tall d'exemple, proposem:

1. Tenir presents els horaris de la cura en l'organització d'activitats.
2. Preveure l'assistència de persones amb necessitats especials habilitant, per exemple, ludoteques o espais de cura infantils simultanis amb l'activitat.
3. Promoure espais comunitaris de cures que generin una responsabilitat social i descarreguin les dones i l'espai privat.
4. Exigir que els serveis d'atenció domiciliària cobreixin les necessitats de temps i atenció reals de les persones, i que es garanteixin les condicions laborals de les persones que hi treballen.
5. Fer un mapeig de les iniciatives i equipaments de suport a les cures, promoció de l'autonomia i atenció a persones dependents en el propi territori, ja siguin institucionals o comunitàries.
6. Instar les institucions a la creació d'espais de suport per a les persones que tenen cura d'altres i col·laborar en la difusió d'aquestes iniciatives.
7. Valorar recursos tecnològics de suport a la dependència i a la soledat no desitjada contemplant la bretxa digital per tal de requerir de les administracions que posin els mitjans adequats materials i/o formatius.

Recursos

Proposem alguns exemples d'iniciatives des de l'àmbit comunitari/cooperatiu i d'altres de l'àmbit institucional:

Més que cures. Associació de dones nascuda el 2018 al barri del Poble-Sec de Barcelona.
https://www.mesquecures.org/
Formen part de la Xarxa Cooperasec,
https://cooperasec.org/

Col·lectiu Punt6. Xarxa comunitària de cures a l'entorn de l'habitatge col·lectiu. Plantegen una cooperativa dispersa d'habitatge i consum per compartir espais, gestió i temps de cures, creant una xarxa de suport veïnal i comunitària.
https://www.punt6.org/wp-content/uploads/2022/07/xarxa-comunitaria-de-cures_14-10-2020_rgb.pdf

Barcelona Cuida, espai de l'Ajuntament de Barcelona que dona informació dels recursos existents al territori i en promou el treball en xarxa.
https://www.barcelona.cat/ciutatcuidadora/ca/espai-barcelona-cuida

Bibliografia

Butler, Judith (2010). *Marcos de guerra: Las vidas lloradas*. Ed. Paidós.

Esteban, Mari Luz (2019). *El feminismo y las transformaciones en la política*. Ed. Bellaterra.

Mansilla, Elba (2022). "*La construcció de Barris Violetes des de l'Economia de les cures i l'economia solidaria*". Ponència presentada a les I Jornades Feministes "Com construir Barris Violetes", organitzades por la CONFAVC i realitzads els días 20 i 21 de maig de 2022 a la CIBA de Santa Coloma de Gramenet. Accessible a https://youtu.be/9tHwb9sFSgY (consultat el 10 de setembre 2022).

Martín, Helena. "Què són les cures comunitàries i per a què són importants". 24/3/2023. *Crític*.
https://www.elcritic.cat/reportatges/que-son-les-cures-comunitaries-i-per-a-que-son-importants-160630

Urbanisme

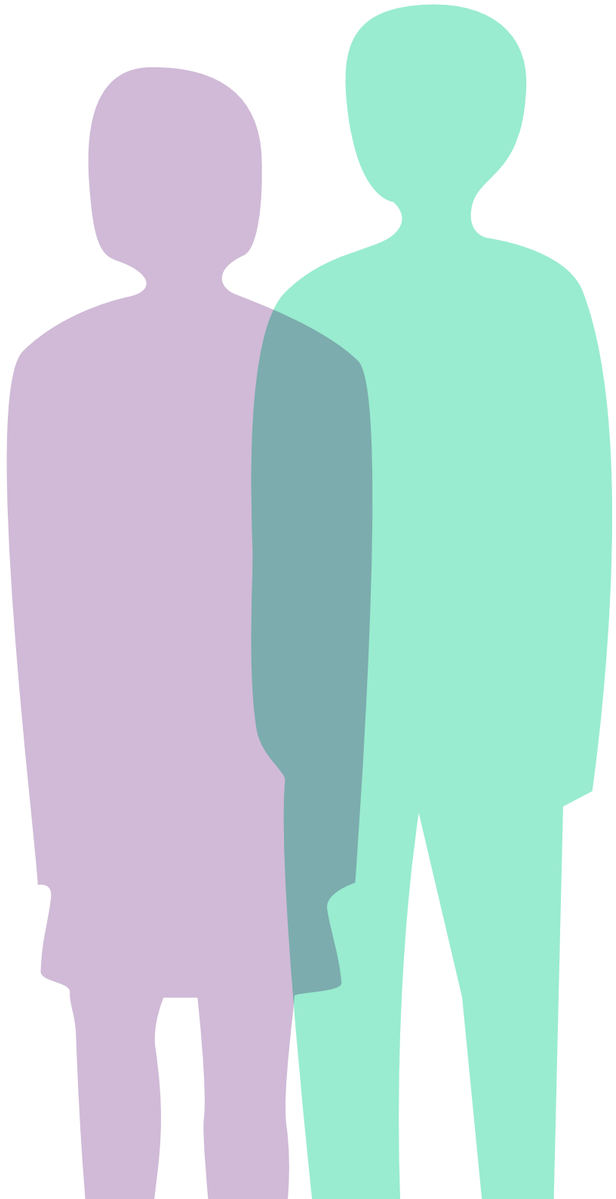

La ciutat és l'espai en què transcorre la vida quotidiana de la majoria de persones del nostre país. Tradicionalment, les ciutats han estat organitzades, com la resta de la societat, al servei de la productivitat i del benefici econòmic dels sectors amb poder. L'espai urbà pot ser un entorn hostil i un lloc per al conflicte i la segregació espacial, tot plegat amb costos importants en termes de salut i de drets.

Hi ha hores en les quals les dones, però també persones grans, eviten passar per determinats carrers o places perquè les perceben com a insegures. Voreres estretes o amb un manteniment deficient impedeixen el pas a qui du un carret de la compra o amb una criatura, o bé a qui es desplaça amb cadira de rodes.

Malgrat els canvis que s'han produït amb la incorporació massiva de les dones al treball remunerat i formal —en el treball informal i en l'àmbit domèstic, fàbriques, hospitals... les dones hi han treballat sempre—, en la ment de qui organitza la trama urbana segueix imperant l'estereotip d'una divisió espacial en què els homes van a la feina i les dones s'ocupen de la llar i l'espai pròxim, que no es considera important, i s'hi circumscriuen.

Quan parlem d'un urbanisme amb perspectiva interseccional de gènere, estem parlant de capgirar aquesta visió productivista i centrada en l'especulació per tal de posar la vida al centre. Introduir la perspectiva de gènere no consisteix aleshores a fer un espai a mida de les dones sinó a dissenyar un espai públic que

estigui al servei d'aquelles activitats que tenen com a objectiu el manteniment quotidià de la vida i que representen un benefici per a tothom. Per tant, serà prioritari connectar escoles, mercats, espais de joc, esportius i de lleure, centres de salut... Parlem de fer de la ciutat, en definitiva, un espai inclusiu i amable per a persones de diferents edats, sexes, orígens o classe, i amb els éssers vius amb els quals compartim l'espai urbà. Pobles i ciutats que tinguin en compte les necessitats diverses de qui les habita i siguin accessibles per a infants, persones grans o persones amb discapacitats, i que incloguin la diversitat de gènere o d'origen.

Les ciutats tenen també espais simbòlics que representen punts de referència per construir imaginaris. Aquests espais mostren allò que valorem en cada moment històric. No és el mateix dedicar una plaça a qui s'ha lucrat amb l'esclavisme que fer-ho a una persona que ha mostrat el seu compromís amb les lluites socials. A tot Catalunya, el nomenclàtor només recull 2.647 noms de dones als carrers; en el cas d'una ciutat com Barcelona, els noms de dona representen només el 8% del total.

L'espai urbà ha de ser sostenible, i això significa tenir presents criteris mediambientals i socials. L'existència de zones verdes i d'espais d'esbarjo o la qualitat del mobiliari urbà són essencials per aconseguir una ciutat on es pugui viure de forma digna, així com per al manteniment de la salut de la seva població.

Marc legal

Hem dividit aquest apartat en base a dues possibilitats que recullen les experiències habituals de les associacions veïnals. En primer lloc, quan el que ens cal és fer una anàlisi de l'espai urbà existent per adaptar-lo a noves necessitats o bé perquè hi detectem determinats dèficits. En segon lloc, quan ens trobem davant d'un projecte urbanístic nou, generalment a proposta de les administracions.

Quan volem intervenir sobre l'espai urbà existent per tal d'adaptar-lo a les necessitats de la població amb una perspectiva interseccional de gènere, cal dur a terme un diagnòstic previ. Un bon mètode és fer-ho a partir de marxes exploratòries amb dones de característiques socials, edats i orígens diversos per tal d'establir cartografies que ens permetin conèixer diferents paràmetres: distribució de les zones verdes i d'esbarjo, equipaments, vials, connectivitat... quins col·lectius en fan ús i en quins moments del dia... Ens interessa especialment conèixer les dificultats en l'accessibilitat a equipaments i serveis bàsics per a la vida quotidiana i les percepcions respecte dels espais; per exemple, identificar quines zones es consideren poc segures i per quin motiu.

Aquesta metodologia és la que fa servir el projecte de la CONFAVC Barris Violetes (https://confavc.cat/barris-violetes/). A l'apartat de recursos trobareu guies[7] que permeten un aprofundiment en aquesta metodologia i en els criteris que haurem de tenir en compte.

Pel que fa al nou planejament urbà, la Ley Orgánica 3/2007, de 22 de marzo, para la igualdad efectiva de mujeres y hombres, recull a l'article 31, "Políticas urbanas, de ordenación territorial y vivienda", la necessitat d'introduir la perspectiva de gènere al planejament urbà:

1. Las políticas y planes de las Administraciones públicas en materia de acceso a la vivienda incluirán medidas destinadas a hacer efectivo el principio de igualdad entre mujeres y hombres.
2. Del mismo modo, las políticas urbanas y de ordenación del territorio tomarán en consideración las necesidades de los distintos grupos sociales y de los diversos tipos de estructuras familiares, y favorecerán el acceso en condiciones de igualdad a los distintos servicios e infraestructuras urbanas.
3. Las Administraciones públicas tendrán en cuenta en el diseño de la ciudad, en las políticas urbanas, en la definición y ejecución del planeamiento urbanístico, la perspectiva de género, utilizando para ello, especialmente, mecanismos e instrumentos que fomenten y favorezcan la participación ciudadana y la transparencia.

A l'àmbit català, el Text refós de la Llei d'Urbanisme, Decret Legislatiu 1/2005 i el Decret 305/2006, de 18 de juliol, pel qual s'aprova el Reglament de la Llei d'Urbanisme, contempla que els plans urbanístics incloguin l'impacte de gènere a l'informe social, que comprèn:

1r. La justificació de la coherència de l'ordenació proposada amb les necessitats detectades de les dones i els homes i dels altres col-

[7] Vegeu la *Guia pràctica per a la integració de la perspectiva de gènere als plans urbanístics, als projectes d'espai públic i als equipaments de la ciutat de Barcelona* (2021), Ajuntament de Barcelona, Departament de Comunicació de l'Àrea d'Ecologia Urbana, i el *Manual d'Urbanisme amb perspectiva de gènere* (2019), Ana Paricio, Barcelona Regional.

lectius pel que fa en especial als paràmetres d'accessibilitat, mobilitat, seguretat i ús del teixit urbà, tenint en compte particularment les necessitats de les persones que realitzen les tasques de cura i gestió domèstica, així com les que reben aquesta atenció.

2n. Mesures o determinacions previstes en el pla que contribueixen al desenvolupament dels objectius d'igualtat d'oportunitats entre les dones i els homes, així com entre els diversos grups socials.

3r. Previsió de com incidirà l'ordenació proposada sobre la situació originària de dones i homes i dels altres col·lectius.

A la *Guia per al planejament urbanístic i l'ordenació urbanística amb la incorporació de criteris de gènere*, Anna Bofill Levi (2008) dona pautes per incorporar aquestes directrius als plans urbanístics; és interessant contemplar-les a l'hora de dur a terme l'anàlisi dels projectes proposats per les administracions i vetllar pel seu compliment.

La normativa existent està plantejada per a les obres "acabades", però en el dia a dia de les entitats veïnals ens trobem sovint amb obres en curs que impliquen una "provisionalitat" de llarga durada, en ocasions de 15 anys o més. Un exemple serien les obres de l'estació de la Sagrera a Barcelona. Aquestes obres representen una alteració important en la mobilitat de les persones i del transport públic, i també en aquests elements "provisionals" s'haurien de tenir en compte els criteris d'accessibilitat, seguretat i qualitat de l'entorn urbà.

La LLEI 17/2015, del 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes, a l'article 53, dedicat a la *Planificació de les polítiques de medi ambient, urbanisme, habitatge i mobilitat*, recull que és necessari:

a. Incorporar la perspectiva de gènere en totes les fases del disseny, la planificació, l'execució i l'avaluació urbanístics, per a posar en igualtat de condicions, en el disseny i en la configuració dels espais urbans, les necessitats i les prioritats derivades del treball de mercat i del domèstic i de cura de persones, i també per a col·laborar a eliminar les desigualtats existents.

b. Promoure la participació ciutadana de les dones i de les associacions de defensa dels drets de les dones en els processos de disseny urbanístic, i fer-ne el corresponent retorn.

Elements clau a tenir presents

1. Garantir la paritat a les comissions i organismes de participació i de negociació entre les entitats veïnals i l'administració en els processos de planificació i disseny urbans.
2. Recuperar la memòria històrica en especial de les dones a través del nomenclàtor, plaques explicatives o monuments, o dedicant equipaments a dones destacades. És important incrementar la visibilitat de les aportacions de les dones en els àmbits artístic, científic i històric. Una menció especial mereixen les dones del moviment veïnal que amb el seu compromís social van construir els barris i van lluitar pels drets col·lectius. En aquest sentit, tenim els exemples dels jardins de María Ruzafa Caro i de Francisca López Caballero a Santa Coloma de Gramenet, o el carrer d'Emilia Llorca Martín a la Barceloneta.
3. Promoure l'anàlisi del territori amb perspectiva interseccional de gènere des de diverses disciplines (urbanisme, arquitectura, antropologia, sociologia...) i garantint la participació de dones de diverses edats, sectors socials, orígens, capacitats...
4. Impulsar processos de codisseny dels espais en què participin els grups de dones i altres col·lectius que han estat invisibilitzats, com infants i joves, garantint la diversitat social, de gènere, de procedència i altres.
5. Garantir l'accessibilitat dels centres de salut, mercats, escoles, zones verdes, espais esportius i de lleure... tant amb transport públic com a peu per tal que persones amb cadira de rodes, carrets de la compra o de criatures, bastons, o persones amb discapacitat visual hi puguin accedir sense dificultats. La recomanació seria una distància de la xarxa bàsica de vida quotidiana que es pugui cobrir en 10 minuts.
6. Introduir elements que garanteixin la sensació de seguretat a l'espai públic: il·luminació adequada, evitar racons i atzucacs, promoure la diversitat d'usos a diverses hores del dia i establir una senyalització adequada.
7. Preveure l'existència de lavabos amb canviadors per a infants i rentat de la copa menstrual i fonts d'aigua potable.
8. Garantir espais de descans al llarg dels recorreguts de vianants, almenys cada 75 metres.
9. Els parcs infantils han de garantir espais segurs de joc per a infants amb diversitat funcional, ja sigui motriu, sensorial o cognitiva.
10. Reclamar la "descimentificació" de les places i la creació d'espais verds com a refugis climàtics i de promoció de la biodiversitat.

Recursos

Ciutat amb perspectiva de gènere. Un urbanisme inclusiu i de la vida quotidiana (2019). Barcelona Regional.
file:///C:/Users/34610/Dropbox/My%20PC%20(DESKTOP-UJVANNB)/Downloads/AE07_URBANISME_INCLUSIU_V1.pdf

Col·lectiu Punt 6. (2019) *Urbanismo feminista. Por una transformación radical de los espacios de vida*. Barcelona, Virus Editorial.

Guia per al planejament urbanístic i l'ordenació urbanística amb la incorporació de criteris de gènere. Anna Bofill Levi (2008). Generalitat de Catalunya. Institut Català de les Dones. Departament de Política Territorial i Obres Públiques.
https://dones.gencat.cat/web/.content/03_ambits/docs/publicacions_eines11.pdf

Guia pràctica per a la integració de la perspectiva de gènere als plans urbanístics, als projectes d'espai públic i als equipaments de la ciutat de Barcelona. (2021) Ajuntament de Barcelona, Departament de Comunicació de l'Àrea d'Ecologia Urbana.
https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/bitstream/11703/124685/1/20210505-LLIBRET_GuiaCriterisXVQ-web-1BO.pdf

Manual d'Urbanisme amb perspectiva de gènere. (2019) Ana Paricio. Barcelona Regional.
https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/bitstream/11703/112461/3/20210223-Manual_UrbanismeVidaQuot-v3.pdf

Material videogràfic

Ciutats Vivibles. Des de la diversitat que les habita. Entrepobles. Contrast. (2018). Durada: 59'.
https://youtu.be/FoN_evotCDY

Web

Maria Freixanet Mateo i Mònica Gelambí Torrell (2023). Eina per a introduir la perspectiva de gènere a les polítiques municipals.
https://igualtat.icps.cat/sobre-leina/

Mobilitat

La forma de desplaçament d'homes i dones a pobles i ciutats és diferent. Les possibilitats de mobilitat estan condicionades pel gènere i vinculades amb aquest també pels ingressos, l'edat, les capacitats o la percepció de seguretat.

Tradicionalment, la mobilitat s'ha organitzat de forma androcèntrica, és a dir, prioritzant els desplaçaments lineals dels homes per motius de feina. Les dones segueixen tenint al seu càrrec, gairebé en exclusiva, la cura i el manteniment de la vida quotidiana. Aquesta tasca requereix desplaçaments de proximitat per tal de connectar espais com els mercats, centres educatius, de salut, administratius... Aquesta divisió també es manifesta en un ús diferent dels mitjans de transport. Els homes fan servir més el vehicle privat i fan menys desplaçaments diaris. Les dones fan servir medis de desplaçament més sostenibles, a peu o en transport públic. La bicicleta, en canvi, és un mitjà poc utilitzat per les dones a causa, entre altres raons, de la percepció d'inseguretat pel fet d'haver de competir amb els cotxes. A més, les dones es desplacen més per la doble càrrega de treball remunerat i de cures. Han de moure's per anar a la feina i fer els desplaçaments lligats a les tasques de la vida quotidiana; tenen, per tant, unes necessitats diferents per a una mobilitat més complexa. A més, tot i que l'esperança de vida és

3

major en les dones, es fa a costa de patir més limitacions funcionals i en molts casos problemes que comporten dolor crònic. També pel que fa als horaris la mobilitat és diferent. Les dones, per la percepció de perill, tendeixen a desplaçar-se menys en horaris nocturns.

En paral·lel, cal tenir present que el sector del transport públic és altament masculinitzat; per tant, incorporar sistemes de participació de les dones és essencial per tal que es pugui garantir l'equitat de gènere en la planificació, el disseny i la gestió de la mobilitat.

També cal considerar que hi ha moltes diferències territorials pel que fa a l'accés al transport. És diferent la mobilitat de ciutats al centre o a les perifèries, o a pobles que estan pràcticament desconnectats de les xarxes de transport públic.

Elements clau a tenir presents

1. Garantir la seguretat al transport públic. S'han de tenir presents 6 principis[8]:
   - Vitalitat, que hi hagi diversitat d'usos i de persones.
   - Que els espais estiguin vigilats i que hi hagi accés a ajuda i suport.
   - Que estiguin cuidats, garantint el manteniment i la planificació.
   - Que la senyalització sigui correcta.
   - Que siguin visibles. Que permetin veure i ser vista.
   - Comunitaris, que les dones participin en la planificació i el disseny.
2. Establir sistemes d'avís i protocols d'atenció en cas d'agressions masclistes, racistes o altres.
3. Garantir un transport que enllaci els espais de vida quotidiana, que uneixi els espais de la cura o de l'oci, o els equipaments de caràcter veïnal o comunitari, com els busos de barri o els taxis a demanda subvencionats en localitats petites.

[8] Recomanacions del Col·lectiu Punt6. Vegeu l'apartat de recursos.

4. Cal que es puguin fer parades a demanda, sobretot en horaris nocturns o en zones poc habitades.
5. Les connexions intermodals han de tenir en compte els desplaçaments per a la vida quotidiana i al llarg de tota la setmana. Amb senyalització clara, sistemes predictius de pas, amb horaris adaptats als usos, no únicament pensats per a dies laborables.
6. Garantir l'accessibilitat a persones amb problemes de mobilitat, diversitat funcional, sensorial o cognitiva.
7. Els sistemes de seguretat, agafadors, baranes, seients i mecanismes de demanda de parada s'han d'adaptar a la diversitat de cossos, infants o persones grans.
8. Garantir l'amplada suficient de les voreres i la senyalització de les zones de bicicletes i les reservades a vianants.
9. Garantir una senyalització no sexista.
10. Establir sistemes tarifaris accessibles per a persones en situació de vulnerabilitat econòmica.

Recursos

El transport públic és cosa de dones: la mobilitat i el dret al temps des de la perspectiva de gènere. Actes del Congrés promogut per la Plataforma per a la Promoció del transport Públic 2023.
https://transportpublic.org/cosadedones2023/

Sara Ortiz Escalante, Adriana Ciocoletto, Marta Fonseca, Roser Casanovas, Blanca Valdivia (Col·lectiu Punt 6). Movilidad cotidiana con perspectiva de género. Guía metodològica para la planificación y el diseño del sistema de movilidad y transporte.
https://www.punt6.org/wp-content/uploads/2022/04/libro_Guia-movilidad-cotidiana-con-perspectiva-de-genero_ES.pdf

Enquesta de mobilitat en dia feiner. La mobilitat a l'àmbit del sistema integrat de mobilitat metropolitana de Barcelona. (2021).
https://www.atm.cat/c/document_library/get_file?uuid=06605f5a-9b19-bc27-6653-dc17622b33d0&groupId=20121

Habitatge

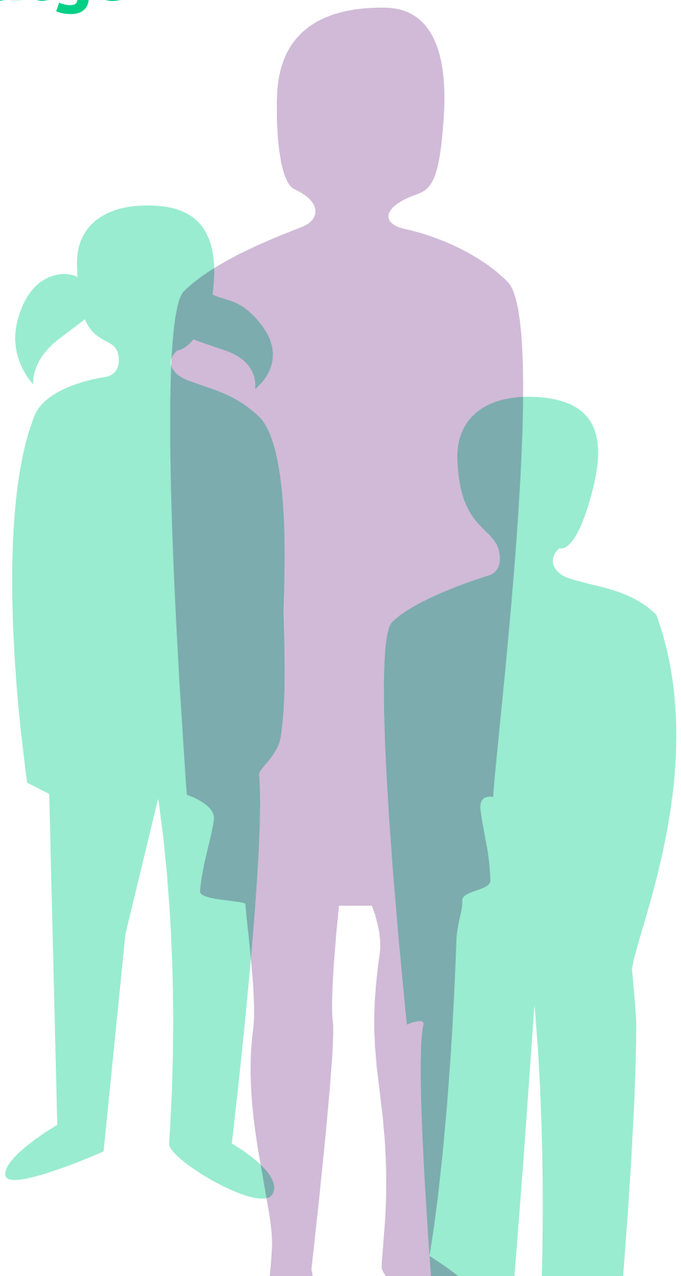

4

Abordar la qüestió de l'habitatge amb perspectiva interseccional de gènere suposa analitzar diverses dimensions, des del disseny arquitectònic o el règim de tinença de l'habitatge, fins a les noves formes d'habitatge col·lectiu i d'habitatge cooperatiu feminista.

Pel que fa al disseny de l'habitatge cal tenir present que, per a les dones que duen a terme gairebé en exclusiva les tasques de cura, la llar és un espai de descans però també de feina. Si aquest espai té punts d'importància diversa que reflecteixen una jerarquia dins de l'organització familiar, aquesta es tradueix en espais segregats com la cuina, "el regne de les dones", o espais com un estudi o un taller per cultivar les pròpies aficions, reservat als homes. A més, les formes de convivència de famílies tradicionals representen una minoria. A Barcelona, els habitatges ocupats per famílies tradicionals són un 30%, mentre que el 70% restant correspon a llars unifamiliars, monomarentals o monoparentals, persones que conviuen sense llaços familiars o altres.[9] Això aconsella el disseny d'espais flexibles, que permetin usos múltiples, que no siguin jerarquitzats ni exclusius a atribuir funcions a unes persones o altres, que permetin la participació del conjunt en l'elaboració d'aliments i altres tasques relatives a la cura.

[9] Col·lectiu Punt 6. (2019). Urbanismo feminista. Por una transformación radical de los espacios de vida. Barcelona, Virus editorial, pàg. 184.

D'altra banda, durant la pandèmia de covid-19, l'opció de treballar a distància es va estendre i s'ha consolidat de forma total o parcial per a moltes persones. Les llars han de recollir aquesta necessitat i permetre usos diferents en diversos moments del dia que garanteixin també la desconnexió del treball, la desconnexió digital i les relacions entre les persones que hi conviuen.

La sostenibilitat mediambiental també és un paràmetre a considerar quan pensem en els habitatges. L'adaptació a les necessitats i els recursos que ens ofereix el clima mediterrani a l'hora de pensar les característiques, l'orientació i els materials per tal que siguin sostenibles i eficaços energèticament, evitar l'ús de components o productes tòxics, crear espais comunitaris i compartir recursos entre les comunitats de veïnat, com ara bugaderies comunitàries, espais de treball compartit... també són elements d'estalvi energètic a considerar, especialment quan es tracta de dissenyar habitatges nous o rehabilitats.

En un context en què les dones continuem sent víctimes d'agressions masclistes tant per part de la parella com de desconeguts, la percepció de seguretat és clau tant pel que fa a l'habitatge en si com a l'entorn, zones comunes o accessos.

Els problemes derivats de la **precarietat habitacional i de la pobresa energètica representen en l'actualitat una situació crítica i les dones són el col·lectiu més afectat**. Per tal d'analitzar com afecta la manca d'accés a un habitatge digne a les dones cal analitzar el problema amb una mirada interseccional que relacioni el gènere amb la precarietat laboral, processos migratoris, racialització, edat, característiques de la llar... Les estadístiques sovint no estan desagregades per sexe i això dificulta conèixer l'abast del problema. Per això és important comptar amb estudis com el que va dur a terme l'Observatori DESC[10] en col·laboració amb altres entitats, que ens acosta a l'abast del problema. La recerca basada en entrevistes destaca que:

> *D'entre els col·lectius on el risc de pobresa és major —i per tant el risc de patir inseguretat residencial i/o pobresa energètica— trobem les famílies monomarentals, les dones jubilades, les que es dediquen a les tasques domèstiques —sigui a la família o per compte aliè—, les dones aturades, les afectades per la violència de gènere, les dones migrants, aquelles que exerceixen la prostitució i les exconvictes.*

[10] Lucía Delgado (coord.) (2018). "Radiografies de la situació del dret a l'habitatge, la pobresa energètica i el seu impacte en la salut a Barcelona I i II". Observatori DESC. https://www.aspb.cat/wp-content/uploads/2018/05/Informe1-Radiografies-DretHabitatge-PobresaEnergetica-Salut-Barcelona.pdf

Aquesta dada coincideix amb la que ens aporta l'IDESCAT pel que fa a la taxa de pobresa segons la composició de la llar. Les llars amb una persona adulta amb fills i filles dependents —formades fonamentalment per dones, en un 80%— tenen una taxa de risc de pobresa del 39,3 (IDESCAT, 2022, Taxa de risc de pobresa. Persones per composició de la llar). Convé destacar que les dones grans, vídues o solteres llogateres pateixen més assetjament immobiliari.[11]

Hem de tenir present que el sou brut mitjà de les dones a Catalunya és notablement inferior al dels homes a totes les franges d'edat, un element que en part es vincula amb la major dedicació d'aquestes a les tasques de cura, que obliguen a deixar o restringir la dedicació laboral.

Salari brut anual. Per sexe i grups d'edatCatalunya. 2020

	Valor	
	Homes	Dones
Salari brut anual mitjà	**30.003,62**	**24.096,69**
Menys de 25 anys	14.484,75	12.023,73
De 25 a 34 anys	23.880,08	20.780,86
De 35 a 44 anys	30.098,22	24.428,58
De 45 a 54 anys	33.662,80	25.985,30
De 55 anys i més	33.405,83	26.019,05

Unitats: Euros.

Font: Idescat, a partir de dades de l'Enquesta d'estructura salarial de l'INE.

Tot i que no tenim una definició unificada de pobresa energètica, al nostre país es defineix com una situació en la qual una família té dificultats —o no té capacitat de fer-ho— per adquirir els serveis bàsics d'energia (il·luminació, calefacció domèstica, energia per a la producció d'aliments, aigua calenta, etc.) a un cost assequible. Els indicadors que es tenen en compte par avaluar-la són que no es pugui mantenir la llar a temperatura adequada, que hi hagi endarreriments en el pagament de factures i que l'import d'aquestes superi el 10% de la renda. Les causes de la pobresa energètica ajunten la manca de recursos econòmics amb llars envellides i amb baixa eficiència.

Seguint amb l'estudi citat, trobem que un 70% de les ajudes concedides a Barcelona el 2015 van ser demanades per dones i que les famílies monomarentals tenen un 43% de risc de no poder accedir als subministraments bàsics. Possiblement, aquesta dada de distribució per sexes referida a Barcelona és extrapolable a la resta de poblacions catalanes.

[11] Laura Aznar. "Per què ser dona incrementa el risc de desnonament". 12-04-2022. *El Critic*. https://www.elcritic.cat/reportatges/per-que-ser-dona-incrementa-el-risc-de-desnonament-123675

Tant la precarietat habitacional com la pobresa energètica tenen conseqüències directes sobre la salut. En relació a l'emergència habitacional, les persones que la pateixen tenen més problemes de salut mental que la mitjana de Barcelona i el seu nivell de salut percebuda és menor que el dels homes en la mateixa situació, i en els dos casos estan molt per sota de la mitjana de Barcelona. Pel que fa a la pobresa energètica, es tradueix en malalties respiratòries i reumàtiques, i més depressió, i és causa de mortalitat per davant dels accidents de trànsit. També és la primera causa d'incendis a la llar.[12]

El moviment veïnal té una llarga tradició de la presència de dones en les lluites per l'habitatge digne i contra el barraquisme o l'aluminosi. Aquesta tradició es manté en les lluites actuals contra la precarietat habitacional i la pobresa energètica que duen a terme les assemblees de la Plataforma d'Afectades per la Hipoteca, l'Aliança contra la Pobresa Energètica o el Sindicat de Llogateres, espais en els quals assisteixen més dones i hi participen més, i on els col·lectius vulnerabilitzats com les dones monomarentals, les supervivents de violència de gènere o dones immigrades estan sobrerepresentats respecte de la mitjana social.

[12] Asociación de Ciencias Ambientales (ACA). "Efectos sobre la salud de la pobreza energètica". https://www.cienciasambientales.org.es/docpublico/pobrezaenergetica/Ficha3.pdf

Elements clau a tenir presents

1. Exigir una reserva d'habitatge públic per a dones víctimes de violència masclista.
2. Establir línies d'ajuts per a dones monomarentals, dones grans i aquelles que es troben en situacions de vulnerabilitat i pobresa energètica o habitacional.
3. Tenir presents les dificultats específiques de les dones migrades per accedir a l'habitatge de lloguer a causa del racisme d'algunes agències immobiliàries i de la propietat. Promoure campanyes específiques.
4. Demanar polítiques d'habitatge específiques per a dones sense llar.
5. Vetllar per tal que els accessos als habitatges, entrades, passadissos, ascensors, garatges... siguin visibles i transparents, ben il·luminats, sense punts foscos on es puguin produir agressions.
6. Promoure comunitats energètiques i l'ús d'energies renovables.
7. Combinar usos mixtos a les plantes baixes, amb comerç de proximitat o equipaments que donin vida als carrers.

8. Generar espais autogestionats d'ús compartit: bugaderies comunitàries, espais per a jocs infantils, espais de treball compartit, enjardinament o bé horts comunitaris. Aprofitar els terrats com a espai de trobada.
9. Dissenyar espais flexibles que per les seves dimensions puguin ser utilitzats de forma diferent per les persones que formen la unitat de convivència i que no impliquin segregació ni jerarquia en els usos.
10. Pensar en espais que permetin el treball de cures i el treball remunerat a distància, així com espais de relació, descans i oci.

Recursos

Lucía Delgado (Coord) (2018). "Radiografies de la situació del dret a l'habitatge, la pobresa energètica i el seu impacte en la salut a Barcelona I i II". Observatori DESC.
https://www.aspb.cat/wp-content/uploads/2018/05/Informe1-Radiografies-DretHabitatge-PobresaEnergetica-Salut-Barcelona.pdf

Departament de Comunicació de l'Institut Municipal de l'Habitatge i Rehabilitació de Barcelona (coord.). "Flexibilitat i igualtat de gènere en l'Habitatge". *Qüestions d'Habitatge*, núm. 22, gener 2019.
https://www.habitatge.barcelona/sites/default/files/qh22_digit.pdf

Irene González Pijuán (2017). *Desigualdad de género y pobreza energética, un factor de riesgo olvidado*. Asociación Catalana de Ingeniería Sin Fronteras.
https://esf-cat.org/wp-content/uploads/2017/09/ESFeres17-PobrezaEnergeticaiDesigualdadGenero.pdf

Ivàlua. Institut Català d'Avaluació de Polítiques Públiques (2018). "Abast de la pobresa energètica a Catalunya. Causes, conseqüències i possibles polítiques per mitigar-la". Encàrrec del Departament de Vicepresidència i d'Economia i Hisenda.
https://ivalua.cat/sites/default/files/2019-11/21_09_2018_11_41_53_1_Abast_pobresa_energetica.pdf

Muixí, Zaida (2009). "Recomanacions per a un habitatge no jeràrquic ni androcèntric". (*Eines*, 13). Institut Català de les Dones / Departament de Medi Ambient i Habitatge - Secretaria d'Habitatge.
https://punt6.files.wordpress.com/2011/03/recomanacionsperaunhabitatgenojerc3a0rquicniandrocentric2.pdf

Salut

La salut de les dones ha estat ignorada pel sistema biomèdic. Aquest element ha estat causa d'inequitat en l'accés a la salut per part de les dones. Si bé és cert que a la nostra societat les dones viuen més anys, també ho és que ho fan en pitjors condicions de salut.

Veurem a continuació alguns biaixos que tenen a veure amb el gènere i com es manifesten. En primer lloc, quan es parteix de la visió androcèntrica que pren el baró blanc, heterosexual i de classe mitjana com a model, no es té en compte que les malalties poden tenir manifestacions fisiològiques, psicològiques o socials diferents en homes i en dones, així com en persones de diferents classes socials, edats, orígens, orientacions sexuals, etc. L'infart és un exemple, ara ja molt conegut, d'aquesta mena de parcialitat. Les manifestacions de l'infart en els homes són molt conegudes, mentre que en el cas de les dones la simptomatologia pot ser més variada. Això fa que les mateixes afectades retardin la demanda d'atenció i que quan van als serveis sanitaris se les diagnostiqui com una síndrome d'ansietat en comptes d'un infart. La conseqüència d'això és un increment de la mortalitat. A més, des de fa molts anys, sabem que algunes malalties són infradiagnosticades en les dones i que tant l'esforç diagnòstic (prescripció de proves complementàries) com terapèutic és menor.[13]

5

[13] Carme Valls Llobet (2020). *Mujeres invisibles para la medicina*. Madrid, Capitán Swing.

Pel fet de considerar les dones fonamentalment com a reproductores, la sanitat ha ignorat algunes malalties pròpies de les dones i dels col·lectius LGBTI no lligades directament a la reproducció. Per exemple, es desatenen o minimitzen problemes lligats a la menopausa, les menstruacions doloroses o l'endometriosi, que pot trigar vuit anys a ser diagnosticada.

Un problema específic és el que representa al nostre país la violència obstètrica. L'Observatorio de Violencia Obstétrica de España la defineix com "*el desconeixement de les necessitats emocionals de la mare i del bebè en qualsevol moment de l'embaràs, del part i del puerperi immediat, així com de l'autoritat i autonomia que la dona té sobre la seva sexualitat, el seu cos i els seus bebès i les postures, ritmes i temps que requereix el part per tal que es desenvolupi amb normalitat*". Amb dades d'aquest Observatori,[14] el 2018, un **40**% de dones identificaven haver patit violència obstètrica, un **44,8**% creien que havien estat sotmeses a procediments innecessaris o dolorosos durant el part o postpart, i d'aquestes el **83,4**% no havien acceptat els procediments clínics amb consentiment informat.

El col·lectiu LGBTI pateix, per la seva banda, els prejudicis i la manca de coneixements del personal sanitari sobre els processos que no tenen a veure amb una malaltia (processos desitjats d'hormonació, transicions mèdiques, reproducció assistida, etc.), però que sí que impliquen atenció en un servei de salut.

Un altra font de discriminació i invisibilització de les dones a la medicina té a veure amb la investigació en fàrmacs. Fins fa pocs anys aquesta s'ha vingut realitzant exclusivament en homes adults blancs. Això ha implicat que moltes de les medicacions d'ús corrent tinguin efectes iatrogènics quan s'apliquen a dones o bé a persones d'altres edats o ètnies. També sabem que les dones pateixen una sobremedicació de psicofàrmacs en relació als homes.[15] En part, això té a veure amb el patiment psicològic de les dones. Les dades de l'Enquesta de Salut de Catalunya de 2021 mostren que el **22,5% de la població de més de 15 anys** manifesta patir malestar emocional; es tracta d'un **27,9**% en el cas de les dones i un **17**% en el cas dels homes. Les dones presenten, per tant, gairebé 11 punts més de malestar emocional que els homes. Aquest indicador també és més alt en els grups de més edat i entre les persones de les classes socials més desfavorides.

[14] https://observatorioviolencia.org/la-violencia-obstetrica-en-espana/

[15] L'Estat espanyol encapçala el rànquing europeu en consum de psicofàrmacs. Pel que fa a ansiolítics i hipnòtics, amb dades de l'Agencia Española de Medicamentos y Productos Sanitarios (AEMPS), el consum total s'ha anat incrementant cada any. El 2021 va ser de 93,3 DHD (Dosis Diàries Definides per 1.000 habitants i dia) i el d'antipsicòtics, de 13,8 DHD. La prescripció de psicofàrmacs és 1,7 més alta en dones que en homes. Baciagalupe, Amaia; Cabezas, Andrea; Baza Bueno, Mikel; Martín Unai (2020), "Informe SESPAS. El género como determinante de la salud mental y su medicalización. Informe SESPAS 2020". Gac Sanit. 2020;34(S1):61–67. https://doi.org/10.1016/j.gaceta.2020.06.013 (Consultat el 13 de gener de 2023)

L'assumpció del rol de gènere vinculat a la cura com a *natural* provoca malestar i problemes de salut en les dones. El cansament excessiu en les dones no es considera problemàtic, sinó que es percep com a inevitable, sense considerar la sobrecàrrega que representa compatibilitzar els deures laborals amb els derivats de la cura. La tasca de tenir cura de persones dependents, tant quan es fa en el si de la llar —és a dir, de forma gratuïta— com quan es fa de forma remunerada, dona lloc a problemes de diversos tipus: osteoarticulars, a causa dels esforços físics; o emocionals, amb sentiments de soledat, ràbia, frustració, culpabilitat, inadequació, incertesa, tristesa, por, ansietat o pèrdua dels propis projectes vitals.

Les altes exigències vers les dones, que han de demostrar les seves capacitats i vàlua en l'àmbit laboral per damunt dels requeriments als homes, ser mestresses de casa i mares atentes i competents i companyes sexualment actives i atractives, adaptant la seva sexualitat a la dels barons, representa un ideal inassolible que aboca moltes dones a la frustració i a la depressió.

No obstant això, els homes també són víctimes de les desigualtats de gènere. Malgrat tenir els determinants de salut (factors socioeconòmics, privilegis de gènere...) al seu favor, tenen menys esperança de vida. Hi ha factors de risc i malalties que estan lligades a la concepció social prevalent de la masculinitat. La major mortalitat en accidents de trànsit, les taxes més altes de suïcidis consumats o de consum d'alcohol en són una mostra. En altres casos, els homes poden estar infradiagnosticats, com en el cas de l'osteoporosi, per exemple, pel fet de considerar que és una afectació de les dones, tot i que les fractures de maluc presenten una major mortalitat en homes que en dones.

Finalment, trobem que la medicina tendeix a individualitzar els processos i malestars que afecten col·lectius importants, de manera que no permet veure la dimensió estructural i política dels problemes. Fenòmens com la major incidència de la depressió en les dones, la menor qualitat de vida deguda als dolors crònics o la violència masclista, que tenen impactes directes en la salut de les dones i responen a un context sociopolític i històric determinat, a la conjunció del capitalisme amb el patriarcat, no poden ser tractats exclusivament com a problemes biomèdics i han de ser analitzats i abordats des de totes les dimensions, però amb un èmfasi en la intervenció comunitària.

Elements clau a tenir presents

Quan formem part dels consells participatius de salut o de coordinacions amb els dispositius de salut del nostre barri, districte o poble hem de tenir present:

1. Dur a terme propostes de promoció de la salut que desenvolupin l'autonomia, la capacitat d'agència i l'autocura de les dones tenint en compte la diversitat d'edats, orientacions i opcions sexuals, orígens...
2. Promoure la participació de dones de perfils diferents (edat, origen, nivell social...), de persones de col·lectius dissidents al gènere i de forma específica dels grups de dones dels territoris.
3. Plantejar accions que trenquin amb els estereotips de gènere i que promoguin l'autonomia personal i la solidaritat intergeneracional.
4. Dissenyar activitats formatives que permetin identificar i abordar l'impacte dels rols tradicionals de gènere i de les activitats que duen a terme les dones en la seva salut física i psíquica (hores de son, característiques de la feina, temps de lleure, situació familiar, temps d'activitat física, participació social, violència, etc.).
5. Impulsar amb professionals de la salut el desenvolupament d'accions formatives i de sensibilització que serveixin per disminuir els biaixos de gènere en l'esforç diagnòstic i terapèutic.
6. Evitar la medicalització innecessària del cos de la dona i dels seus cicles vitals, respectar els seus processos i decisions, i promoure la implicació en la gestió de la pròpia salut.
7. Prestar atenció a l'accessibilitat als serveis de salut de les dones, amb qualsevol identitat o orientació sexual, i que no hi hagi barreres culturals o administratives en aquest sentit.
8. Treballar conjuntament amb els serveis de salut dels territoris per desenvolupar plans d'acció comunitària amb perspectiva de gènere.
9. Establir acords amb els centres de salut per tal de vehicular la prescripció social a través dels recursos i les xarxes associatives del territori.
10. Donar suport a les iniciatives que acullen i acompanyen els col·lectius de dones en situacions de vulnerabilitat, consumidores de substàncies, dones sense llar, supervivents de violència masclista, dones grans amb soledat no desitjada...

Recursos

Conclusions de la II Jornada de Barris Violetes celebrada el 17 de juny de 2023 amb el lema "*Com construïm #BarrisVioletes promovent la salut de les dones?*".

Generalitat de Catalunya. Departament de Salut (2022). "El estado de salud, los comportamientos relacionados con la salud y el uso de servicios sanitarios en Cataluña, 2021. Resumen ejecutivo de los principales resultados de la ESCA de 2021". https://salutweb.gencat.cat/web/.content/_departament/estadistiques-sanitaries/enquestes/Enquesta-de-salut-de-Catalunya/Resultats-de-lenquesta-de-salut-de-Catalunya/documents/2021/resumen-ejecutivo-ESCA-2021.pdf (Consultat el 23 de gener de 2023)

"Guia per introduir la perspectiva de gènere en la planificació en salut" (2018). Direcció General de Planificació en Salut. Generalitat de Catalunya. https://salutweb.gencat.cat/web/.content/_departament/publicacions/eines-per-a-la-planificacio-de-salut/guia-perspectiva-genere-planificacio-salut-2021.pdf

Marcin Rodzinka i Michał Pawlęga (Lambda Warsawa) (2020). "Obrim les portes. Una guia per a professionals de la salut". https://www.surt.org/wp-content/uploads/2020/11/def_obrim-les-portes_una-guia-per-a-professionals-de-la-salut.pdf

Carme Valls Llobet (2020). *Mujeres invisibles para la medicina*. Madrid, Capitán Swing.

Web

Maria Freixanet Mateo i Mònica Gelambí Torrell (2023). Eina per a introduir la perspectiva de gènere a les polítiques municipals. https://igualtat.icps.cat/sobre-leina/

Medi ambient, biodiversitat, drets animals no humans

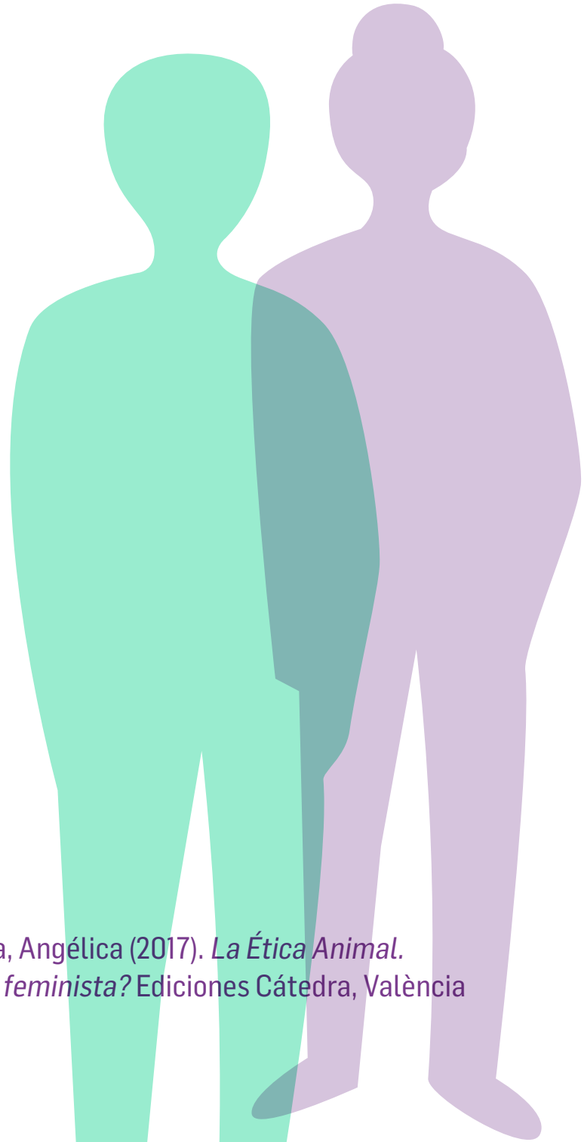

El moviment feminista ha mantingut des dels seus orígens una íntima relació amb el moviment de defensa dels drets dels animals no humans. Les sufragistes van tenir estrets vincles amb el moviment antivivisecció i moltes d'elles eren vegetarianes. Una figura emblemàtica de l'activisme feminista com Angela Davis es declara vegana i considera que les lluites contra tot tipus d'opressió han d'estar interconnectades.

L'ecofeminisme va sorgir als anys setanta amb una perspectiva molt essencialista. Es reivindicava la proximitat de les dones a la natura reforçant d'aquesta manera l'estereotip femení. El feminisme ecologista ha anat evolucionant en la mesura que s'ha plantejat —com ho fa Angélica Velasco Sesma[16]— si és possible arribar a un pensament crític i igualitari sense tenir en compte la interconnexió existent entre les diverses formes de dominació. Actualment, diverses pensadores feministes desenvolupen aportacions teòriques que permeten analitzar i transformar la nostra relació com a espècie amb la resta d'éssers vius i el Planeta, i exploren els límits d'allò que considerem humà amb les màquines i amb els animals no humans. Un millor coneixement de les crisis que ens afecten i de com s'inscriuen en les nostres vides i els nostres cossos passa també per assumir la nostra animalitat i la nostra interdependència. L'ecofeminisme del Sud aporta a més la crítica als supòsits i les perspectives que es desenvolupen als països occidentals sense tenir en compte els

6

[16] Velasco Sesma, Angélica (2017). *La Ética Animal. ¿Una cuestión feminista?* Ediciones Cátedra, València

contextos específics. Quan es manté la ceguesa davant del patiment animal estem participant d'una visió androcèntrica (i antropocèntrica) que promou la insensibilitat moral. L'alternativa passa per desenvolupar el concepte de justícia ecològica, i l'empatia i la compassió amb i més enllà de la nostra espècie.

En aquest capítol, Emma Infante Sentelles ens proposa una interessant reflexió a l'entorn de la incorporació dels drets dels animals a la tasca quotidiana de les entitats veïnals, un element que no es pot desvincular de la perspectiva interseccional de gènere ni de les necessitats que la crisi mediambiental del Planeta ens planteja. Hem de tenir present que el voluntariat a les organitzacions animalistes és essencialment femení, un 77,68%, sensiblement superior a la proporció de dones en altres organitzacions, com les ecologistes o socials.[17] *De forma excepcional, els elements clau d'aquest capítol recolliran propostes que no tenen com a epicentre el gènere sinó l'espècie i els drets dels animals i de la natura, però que ens impliquen a totes i a tots per revertir una situació ètica i mediambientalment insostenible.*

[17] Balza, Isabel y Francisco Garrido (2016). "¿Son las mujeres más sensibles a los derechos de los animales? Sobre el vínculo entre el animalismo y el feminismo". *ISEGORÍA. Revista de Filosofía Moral y Política*, núm. 54, enero-junio 2016, 289-305. ISSN: 1130-2097m, doi: 10.3989/isegoria.2016.054.13

"Si permanecemos impávidos ante los sufrimientos de los animales, que comparten con nosotros el hecho de ser seres sensibles, nos deshumanizamos. (...) Como estos tienen la capacidad de expresar sus necesidades básicas y las preferencias que han conformado su historia individual, no son meros objetos de nuestra protección sino sujetos morales, y debería tenerse en cuenta lo que ellos tienen que comunicar".

Corine Peluchon
Manifiesto animalista. Politizar la causa animal.

Aquesta reflexió parteix de dues idees clau que la ciència ha demostrat:

a. Els nostres actes sobre l'entorn tenen conseqüències devastadores; cal revertir-ho i ho podem fer.
b. Els animals —humans o no— són éssers que senten i gaudeixen d'un mode propi de consciència i mereixen ser respectats com a part d'un tot, d'una Natura de la qual formem part. Si la continuïtat del planeta és un objectiu i les capacitats humanes són una responsabilitat, cal substituir un model antropocèntric d'explotació i dominació per un altre de regeneració i respecte a l'entorn natural i les altres espècies que promogui una biodiversitat equilibrada. La lògica

de funcionament impulsada des del capitalisme i el patriarcat fa que les feines de cura siguin precaritzades i menystingudes, i premia l'extractivisme despietat. La introducció de les cures en totes les formes de la nostra quotidianitat —individualment i col·lectivament— pot revertir l'amenaça de l'antropocè.[18] Si reconeixem els sentiments de l'altre —malgrat que no parli, no pensi o no s'assimili formalment a nosaltres—, ens comportarem diferent de com fins ara, serem una societat millor.

Cal tenir cura de l'entorn perquè ens hi juguem la supervivència i la qualitat de vida. Hi ha motius egoistes i altruistes que justifiquen que sortim del paradigma actual. Aquest dibuixa un fons infinit de recursos que legitima l'explotació *ad nauseam*, amb una mirada limitada al jo com a centre i a l'immediat com a termini. El desenvolupament tecnològic i els interessos econòmics ens delineen un panorama en què la satisfacció dels desitjos de consum és universalitzable i assolible en la mesura que hom s'esforci sense descans, aturant-se només per garantir un major consum o una aspiració més forta de productes que s'etiqueten com a oci. El planeta és finit, els recursos també; per això cal reorientar els valors i els comportaments. Renunciar a les pràctiques depredatòries i negacionistes dels límits no és un sacrifici, és l'única possibilitat de continuïtat. Observem una manca d'interès real de les esferes de poder econòmic i polític per fer canvis significatius més enllà de l'ecoblanqueig (*greenwashing*), la lenta substitució d'uns productes per uns altres i la difusió d'informacions i instruments amb un potencial transformador molt petit.

Les comunitats de veïnes armades amb els valors de l'empatia, la col·laboració i la cura poden liderar canvis tant poderosos com necessaris. Les associacions veïnals poden exercir un paper fonamental per liderar l'ecologisme i la protecció dels

[18] Als anys vuitanta, l'ecòleg Michigan Eugene Stoermer va encunyar el terme «antropocè» per anomenar l'era actual. L'any 2000, el Nobel de Química Paul J. Crutzen el va incorporar als discursos crítics amb la globalització per tal de posar l'èmfasi en les transformacions, sovint destructores, que la nostra espècie ha introduït al Planeta. En una òptica feminista, Donna Haraway (2019), en canvi, considera inadequada aquesta denominació i parla més directament de «capitaloceno» per tal de considerar les dinàmiques extractivistes i l'explotació d'humanes i més-que-humanes —en els termes que fa servir Haraway—, i proposa el pas a una nova era, el «chthuluceno», en què puguem desenvolupar parentiu amb aquests mons que ens superen i acompanyen. (Nota EFL)

animals en les seves comunitats i exigir polítiques ambicioses en òrgans polítics globals. És important destacar que ambdós moviments, ecologisme i animalisme, són diferents en molts aspectes, tot i que conflueixen en l'aportació de grans beneficis col·lectius i en un desplaçament de l'antropocentrisme cap al biocentrisme. L'ecologisme defensa la protecció del medi ambient d'una manera àmplia, privilegiant el tot per sobre de l'individu. L'ecologisme advoca per la protecció dels recursos, la sostenibilitat, el medi ambient i els ecosistemes, incloent-hi la flora, la fauna i els elements naturals com l'aire, l'aigua i la terra. Per la seva banda, l'animalisme se centra específicament en la defensa dels drets dels animals no humans i del seu benestar, convidant a l'adopció d'estils de vida coincidents amb els ecologistes, però posant l'accent en el fet que els animals no han de patir en la mesura que això sigui possible. La reducció progressiva del consum de productes d'origen animal es pot justificar tant per causes ecologistes com per causes animalistes. Per exemple, la ramaderia és una de les grans indústries contaminants i, sense cap mena de dubte, font de patiment animal.

La biofília és la necessitat humana de mantenir un vincle estret amb les formes vives de la natura. És un terme amb què el biòleg Edward Wilson va denominar el benestar i l'harmonia que connecta les persones amb l'entorn natural, les plantes i els altres animals, especialment els animals no humans. Fins fa cinquanta anys no es va desenvolupar aquest concepte —avui científicament validat— perquè no hi havia un desequilibri demogràfic tan gran entre la vida urbana i la vida rural. Les oportunitats professionals i de serveis de les metròpolis han significat un desplaçament massiu des dels pobles a les ciutats, i amb això, una pèrdua de contacte amb la natura, que es vol i es necessita recuperar de diverses maneres. De manera deliberada o no, es dona una convivència interespècie com una forma de sincronitzar-nos íntimament amb l'entorn i de recuperar experiències ancestrals i quotidianes prèvies a l'èxode rural. El contacte amb elements naturals influeix decisivament en el nostre benestar.[19] Un estat d'ànim més positiu està clarament relacionat amb el contacte amb entorns i experiències més naturalitzades.

[19] Una revisió sobre la influència dels entorns naturals a la salut la podem trobar a l'article de Terry Hartig, Richard Mitchell, Sjerp de Vries i Howard Frumkin "Nature and Health". *Annual Review of Public Health*. Vol. 35:207-228 (Volume publication date March 2014). First published online as a Review in Advance on January 2, 2014. https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-032013-182443. Nota EFL.

Es calcula que una de cada quatre famílies conviu amb un gos o un gat a casa, però són més de la meitat les que comparteixen vida amb ocells, peixos, petits mamífers o rèptils. Més enllà de les quatre parets dels habitatges, desenvolupem activitats que inclouen fauna urbana silvestre amb la qual tenim un cert grau de relació perquè els proveïm d'aliment, perquè gaudim del seu cant o perquè són indicadors de la salubritat d'un indret. Tenir plantes i tenir-ne cura és una manifestació més de la biofília. Sabem per nombrosos estudis científics que la salut física, psíquica i social està vinculada a les característiques de l'entorn i a la possibilitat d'accedir a un mínim d'espais i experiències naturals. Voler connectar amb la natura en un espai complex com les ciutats i els barris representa molts reptes. Els animals a la ciutat cobreixen unes necessitats emocionals, i aquesta dimensió ens ha de fer canviar el punt des d'on prenem les decisions. Sembla demostrat que ens fa bé tenir contacte amb altres espècies, però també que no sempre ens en cuidem bé, com tampoc ho fem de l'entorn.

Elements clau a tenir presents

Crear, **sostenir i promoure espais de coneixement i reflexió sobre ecologisme i animalisme**: hem de reflexionar sobre els nostres valors, el nostre present i el nostre futur d'una manera seriosa, profunda i atractiva per poder ser motors de canvi.

Crear, sostenir i promoure l'educació, formació i desenvolupament de pràctiques lligades a l'ecologisme i l'animalisme. En aquest sentit, més enllà de les aules escolars, l'exemple és determinant en la transmissió de valors i la reproducció de conductes.

Promoure l'ús de la tecnologia i les xarxes socials: aprofitar les xarxes socials i les tecnologies de comunicació per difondre informació sobre polítiques, activitats, iniciatives ambientals, consells ecològics i notícies relacionades amb la protecció dels animals.

Fer monitoratge i denúncia d'activitats il·legals que danyin el medi ambient o afectin els animals.

Implementar accions coherents amb la cura del medi ambient d'una manera objectivable, "agendable", realista i més ambiciosa que cosmètica. Estem obligades a preguntar-nos si la convivència en un domicili, una escala de veïns, un barri o una ciutat sencera és l'entorn adequat per a molts dels animals dels quals som titulars o responsables.

Modificar progressivament els nostres hàbits de consum, adaptant-nos a la informació que tenim ara sobre la finitud dels recursos, els beneficiaris i les conseqüències de l'hiperconsum i el patiment animal.

Promoure la creació i restauració **d'àrees verdes, terrats, jardins comunitaris i horts**.

Pel que fa als animals:

Animals de companyia: S'han de limitar als que les persones responsables puguin tenir garantint la cobertura de les seves necessitats, no només les físiques, sinó també les emocionals i socials. Des de les associacions es lluitarà contra la cria, l'acumulació o l'abandonament parcial o total de gats i gossos.

Les colònies felines de gats han de ser incorporades a la gestió comunitària i han d'anar disminuint gràcies al CER (captura, esterilització i retorn) i al seguiment de cuidadores felines autoritzades i formades. Cal dignificar i reconèixer el paper d'aquestes dones —que sovint són objecte d'insults i d'agressions— en la defensa dels drets dels animals i de la salut pública.

Els centres d'acollida d'animals de companyia han de ser substituïts progressivament per una xarxa solidària i ben formada de famílies d'acollida.

Les associacions veïnals poden col·laborar amb refugis i organitzacions de rescat d'animals per promoure l'adopció responsable, l'esterilització i la consciència del patiment dels animals quan una família o una comunitat no els cuida prou bé.

Les espècies exòtiques no han de ser animals de companyia. Es descoratjarà la cria, manteniment i mercantilització d'aus, rèptils, mamífers, insectes o peixos que viuen en entorns que els són aliens, només pel gaudi de particulars als domicilis, de grups en les col·leccions privades o de públic en els zoos. Només es poden acceptar els centres de recuperació i els santuaris.

Animals com a eina: La reflexió sobre la natura sintent dels animals i els valors que volem per a la nostra comunitat és incompatible amb l'acceptació, la promoció i l'ús dels animals com a eina. Un animal no ha de ser sotmès per suplir un motor, una alarma, un element de defensa o protecció, una diversió o un sentit. En el marc de les activitats de les AV, no es poden incloure exhibicions amb animals ensinistrats per fer tasques que ells no farien naturalment de bon grat.

Animals com a producte: Si els animals no són coses, tampoc poder ser font d'ingredients ni de producció. No podem emprar ni els seus cossos ni els seus exsudats com a aliment, vestit, ornamentació ni mobiliari. Cal desmuntar l'imaginari interessat del fet que el consum de carn, làctics i ous és necessari, una conquesta social, una font de força, virilitat i prestigi. Cal posar en relleu el cost real del caprici de la carn: cost ambiental, econòmic i ètic. Cal afavorir aportacions alimentàries sostenibles, plaents i lliures de patiment animal.

Un animal és un valor per si mateix, no com a instrument. La dimensió sintent[20] dels animals (sensibilitat, afectivitat, consciència del temps i de la mateixa existència, i desig de viure sense por ni dolor) invalida qualsevol comportament només acceptable amb els objectes. Criar animals no és un dret que les persones puguin tenir si no poden garantir una vida bona i segura a les cadellades al llarg de la totalitat del cicle de vida de l'animal.

A les activitats impulsades des de les AV s'han de promoure tots aquells productes d'origen natural desvinculats de l'explotació i el patiment de les altres espècies. Tenim coneixements, capacitats i creativitat suficients per oferir àpats, productes i pràctiques lliures de crueltat que poden ser fàcilment incorporades a les pràctiques privades. La transició d'un consum abusiu a un consum responsable amb els animals i el medi ambient és possible.

[20] La **sintiència** és la capacitat de tenir sentiments, experimentar sofriment i plaer o, en altres paraules, viure estats afectius positius i negatius. Aquesta facultat va ser reconeguda a l'art. 13 del Tractat de Funcionament de la Unió Europea —el Tractat de Lisboa—, que va entrar en vigor l'1 de desembre del 2009 a tot Europa. La Llei 17/2021, del 15 de desembre, que va entrar en vigor el dia 5 de gener de l'any 2022, recull aquest principi general, de rang constitucional, en el dret espanyol. També va quedar recollida a la Ley de Protección, Derechos y Bienestar de los Animales 7/23 de 28 de marzo (https://www.boe.es/eli/es/l/2023/03/28/). En totes aquestes normes legals es fa servir la fórmula d'"essers vius dotats de sensibilitat", que tradueix de forma restrictiva la paraula de l'anglès "*sentient*". La sintiència és un concepte més ampli que la sensibilitat i es relaciona amb processos mentals complexos i es vincula amb la consciència. El 7 de juliol de 2012, un destacat conjunt de neurocientífics cognitius, neurofarmacòlegs, neurofisiòlegs, neuroanatomòlegs i neurocientífics computacionals van subscriure la Declaració de Cambridge sobre la Consciència, que reconeix que diverses espècies animals amb sistemes nerviosos complexos, mamífers, aus i alguns cefalòpodes marins, tenen consciència i conductes intencionals. (http://fcmconference.org/img/CambridgeDeclarationOnConsciousness.pdf). Nota EFL.

Animals urbans: La convivència amb la majoria animals silvestres urbans és desitjable com a indicador de salut i biodiversitat. Cal afavorir, des de les AV, les pràctiques de gestió ètica que limiten poblacions de certes espècies amb les quals la convivència és més complicada i en què el benestar dels mateixos animals està compromès. Les entitats animalistes coneixen, practiquen i promouen tècniques de limitació de la cria específiques per a cada espècie. Cal protegir els individus a curt termini i cal evitar la proliferació d'algunes espècies a mitjà i llarg termini adaptant-nos a la recuperació de les poblacions d'animals fonamentals per parlar de biodiversitat.

Recursos

Angélica Velasco Sesma (2017). *La Ética Animal. ¿Una cuestión feminista?* Ediciones Cátedra, València.

Alicia H. Puleo (2019). *Claves ecofeministas: Para rebeldes que aman a la Tierra y a los animales*. Madrid, Plaza y Valdés.

Federación Española de Municipios y Provincias (FEMP) (2019). *Guía de infraestructura verde municipal.*
https://www.miteco.gob.es/fr/ceneam/recursos/pag-web/infraestructura-verde-municipal.aspx

Naomi Klein (2015). *Esto lo cambia todo. El capitalisme contra el clima*. Barcelona, Ed. Paidós.

Ley de Protección, Derechos y Bienestar de los Animales, 7/23 de 28 de marzo.
https://www.boe.es/eli/es/l/2023/03/28/

Naciones Unidas (2015). Objetivos de Desarrollo Sostenible. Agenda 2030.
https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/objetivos-de-desarrollo-sostenible/

Prevenció de la violència masclista[21]

La persistència i l'exacerbació de les violències masclistes representen per al moviment feminista i per al conjunt de la societat un desafiament constant. Els feminicidis no s'aturen i les xifres d'agressions sexuals s'incrementen amb noves modalitats com el ciberassetjament, les violacions en grup i el que és més preocupant, les agressions sexuals protagonitzades per adolescents i joves. Amb dades facilitades pels Mossos d'Esquadra el 2023, del total d'autors d'agressions sexuals, gairebé un **13**% són menors que tenen edats entre els 10 i els 17 anys. Pel que fa a les persones que les han patit, un **38**% són menors.

Aquestes realitats ens plantegen des de problemes teòrics a l'entorn de la seva conceptualització i abordatge, fins a discrepàncies notables en les mesures a adoptar. En general, les accions que es duen a terme són de caràcter reactiu i defensiu, més que proactives i preventives. La situació actual mostra que aquestes mesures han estat ineficaces.

En el pla teòric, es confonen el nivell estructural i l'individual, i es tendeix a oblidar el primer.[22] Aquest desplaçament provoca que es perdi la perspectiva de l'abast de la violència de gènere i el seu caràcter, així com la complicitat existent entre el sistema patriarcal, el capitalisme i el racisme amb aquesta violència.

Al mateix temps, es tendeix a considerar com a violència de

[21] A l'apartat 5 del Bloc II d'aquesta guia s'exposen el marc legal actual i els principals conceptes.

[22] Uría, Paloma, "Cuando el feminismo se institucionalizó, olvidó la transformación social". *Público, "Nortes"*, 3 de julio 2020. https://www.nortes.me/2020/07/03/cuando-el-feminismo-se-institucionalizo-olvido-la-transformacion-social/

gènere qualsevol tracte desigual contra les dones i a oblidar els col·lectius dissidents de les normes de gènere, que també són objecte d'agressions i de discriminacions. La pèrdua de la perspectiva estructural unida a l'extensió del terme sense matisar entre opressió, explotació, discriminació i violència,[23] junt amb el fet de no tenir en compte una gradació entre les diverses formes d'agressió masclista —des d'un acte explícit al mer oferiment sexual no desitjat i reiterat, per exemple—, fa difícil l'anàlisi d'una situació ja d'entrada complexa i té efectes no desitjats. Entre aquests efectes tenim les tendències punitivistes i les puritanes, la victimització de les dones, la seva dessexualització o la individualització del risc i la promoció de la por de deambular o d'ocupar espais públics.

Les propostes punitivistes, a més d'haver-se mostrat ineficaces, entronquen amb les polítiques neoliberals del pànic moral i són contràries a una ideologia emancipadora com la feminista. El creixent puritanisme d'alguns sectors del feminisme incrementa la imatge de les dones com a alienes al desig sexual i la idea que tot acte sexual és una agressió a les dones.

En definitiva, la construcció de la identitat de víctima i l'enaltiment d'aquesta atribuint-li una suposada superioritat moral, juntament amb la manca de matisos entorn de les diferents tipologies d'agressions a què al·ludíem, introdueixen possibles arbitrarietats en el tractament dels conflictes i promouen la imatge de les dones com a éssers vulnerables, infantilitzats, hipersusceptibles, sexualment inapetents i amb por.[24] La posició de víctima indueix la passivitat i no la capacitat d'agència que ens permet governar les nostres vides i fer front als diversos tipus de violències a què estem exposades de forma permanent.

Cal prestar tota l'atenció necessària a les dones que han sobreviscut a les violències, així com a les persones del seu entorn i als animals de companyia, sovint objecte de violència vicària; acompanyar la seva recuperació i establir procediments de justícia restaurativa. És important dur a terme mesures de caràcter preventiu que contemplin l'entorn i involucrin el teixit social i institucional als barris. Però també cal, de forma urgent, posar el focus en la forma com es construeix la masculinitat hegemònica i les seves conseqüències, i establir programes que promoguin l'aprenentatge de l'empatia en infants i joves i que involucrin els seus entorns familiars.

[23] Macaya Andrés, Laura, "La invasió reaccionària. Critiques al punitivisme en l'abordament de les violències de gènere als moviments socials". *Catarsi*, núm. 5, tardor-hivern 2021, pàg 24-33.

[24] Ídem

Elements clau a tenir presents[25]

Pel que fa a l'atenció a les dones que han patit agressions masclistes, cal demanar a les diverses administracions públiques:

1. Facilitar una atenció ràpida i integral en uns serveis que compleixin els estàndards de disponibilitat, accessibilitat i qualitat. S'han de garantir els recursos necessaris per tal d'atendre les dones que han patit les agressions i els seus fills i filles; per exemple, pisos d'acollida suficients.
2. Elaborar protocols d'actuació que integrin personal sanitari, d'atenció primària, judicial, mèdic, de serveis socials, policial i d'immigració, i garantir la formació necessària sobre la qüestió.
3. Garantir serveis de traducció i, si escau, de mediació als espais d'atenció.
4. Considerar aquelles situacions que representen una major vulnerabilitat i actuar-hi de forma específica, com en el cas de dones subjectes a factors de discriminació múltiple: dones amb diversitat funcional (intel·lectual o psíquica), dones grans, adolescents o nenes i nens, persones pertanyents al col·lectiu LGBTI, dones migrants o dones que exerceixen el treball sexual (que veuen qüestionada la seva credibilitat).
5. Identificar els contextos que afegeixen desprotecció i vulnerabilitat, i actuar-hi:
   - Entorns familiars, on es normalitzen i s'amaguen conductes d'abusos i agressions sexuals i on l'accés a la protecció es veu dificultat.
   - Treballadores de la llar, en les quals es creuen les múltiples discriminacions amb les dificultats que produeix un context de difícil accés i protecció.
   - Dones que consumeixen substàncies tòxiques en situacions de sensellarisme o infrahabitatge.
6. Les actuacions que es duguin a terme han de contemplar un enfocament feminista, desculpabilitzador i no victimitzador, i que promogui la recuperació de les persones afectades.
7. Demanar a les administracions que facin campanyes contra la violència sexual adreçades a qui potencialment realitza

[25] Les mesures que es proposen s'inspiren de forma lliure a la proposta que la Plataforma 25 N de Badalona va presentar al Consell de Dones de Badalona el 6 de juliol de 2023. La Plataforma 25N està integrada per la Federació de Dones, la Federació d'Associacions Veïnals de Badalona i els sindicats UGT i CCOO.

les agressions, i de sensibilització als homes, que poden ser agents de canvi d'actituds.

Pel que fa a les **mesures de prevenció i seguiment** en l'àmbit comunitari cal:

8. Elaborar plans específics en els barris, districtes o pobles més afectats per tal d'incloure plans d'acció i de seguiment coordinant: professionals de forces i cossos de seguretat de l'Estat, àmbit jurídic, àmbit sanitari, àmbit educatiu, serveis socials, representants del govern municipal, representants del moviment veïnal, grups de dones i representants de les organitzacions sindicals presents al municipi. És necessària la coordinació institucional.
9. Demanar plans de formació per prevenir i actuar en casos d'agressions masclistes a persones que treballen en espais d'oci, centres comercials i personal dels mitjans de transport.
10. Promoure el treball en xarxa del teixit associatiu present als barris —grups de dones, entitats veïnals, esportives, culturals, educatives, esplais...— amb un ferm compromís de lluita contra les violències masclistes, establint acords i accions concretes.
11. Implicar les associacions veïnals en la necessitat de sensibilitzar per eliminar els estereotips socials associats a la cultura de la violació, que normalitzen i minimitzen les agressions sexuals a dones, invisibilitzant-les i culpabilitzant les dones en base al seu comportament, valors morals, conductes o hàbits sexuals.
12. Dur a terme xerrades, col·loquis o altres activitats que promoguin l'empatia, l'educació afectivosexual i el respecte a la diversitat als espais de lleure (formals o informals), esportius o centres educatius, i a través de l'acció d'educadors i educadores de carrer.
13. Identificar zones i moments del dia que són percebuts com insegurs, establir mesures correctores: il·luminació, varietat d'usos, parades a demanda del transport públic...
14. Dissenyar de forma compartida amb el teixit social del barri, comerços i equipaments, itineraris segurs de manera que es transformin en espais d'acollida i informació per a les dones que puguin ser objecte d'algun tipus d'agressió. Les persones dels comerços, entitats o equipaments rebran una formació breu sobre com actuar i derivar les persones que puguin sentir-se amenaçades o demanin ajuda. També se les proveirà d'un distintiu visible per a les façanes o portes d'accés i del material informatiu necessari.

15. Crear "punts lila" estables o puntuals allà on sigui necessari: centres comercials, festes, concerts, espais i zones on es practiquen esports, platges... Els punts lila han de ser atesos per persones amb formació específica, i tenir una orientació feminista i de respecte a la diversitat sexual i de gènere.
16. Requerir les administracions per tal que es creïn i s'intensifiquin programes de justícia reparativa i intervencions educatives i psicològiques per als agressors.

Recursos

Diputació de Barcelona. "Claus per a la implementació d'un Punt lila Municipal".
https://formawiki.diba.cat/pub/igualtat_i_ciutadania/4e4b91a3_CLAU_per_a_la_implementacio_d_un_punt_lila_municipal/index.html

Observatori Noctàmbul@s (Fundació Salut i Comunitat) (2020). "Guia d'actuació davant les violències sexuals per a locals i altres espais d'oci nocturn en el context del consum d'alcohol i altres drogues".
https://scientiasalut.gencat.cat/bitstream/handle/11351/6848/guia_actuacio_violencies_sexuals_locals_altres_espais_oci_nocturn_context_consum_alcohol_altres_drogues_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Plataforma Unitària Contra les Violències de Gènere.
https://www.violenciadegenere.org/

Xarxa Dos Deu. Ajuntament de Barcelona. "Formació en l'acompanyament i abordatge de les violències sexuals en contextos d'oci". Punts lila de l'Eixample.
https://media-edg.barcelona.cat/wp-content/uploads/2022/05/06085918/Formacio_violencies_sexuals_web.pdf

Educació: coeducació

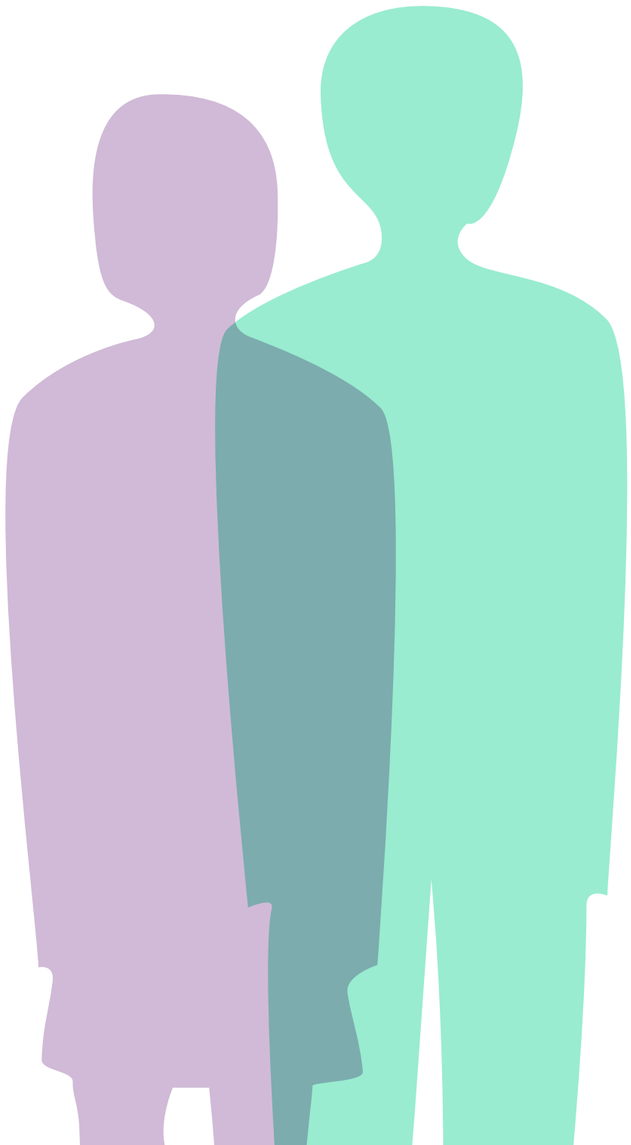

8

Històricament, el moviment veïnal s'ha preocupat per l'educació en totes les seves vessants (la reivindicació d'escoles bressol, d'escoles i instituts als barris), ha dut a terme campanyes d'alfabetització i ha promogut la creació d'escoles per a persones adultes. Les associacions veïnals han estat compromeses també amb l'exigència d'una educació de qualitat i amb la coeducació. La coeducació representa una aposta per la igualtat, contra els estereotips de gènere i per la prevenció de les violències masclistes.

La Llei 17/2015, de 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes, ofereix elements interessants per tal d'aprofundir en una educació igualitària. Tot i que són les administracions les interpel·lades per la llei, ens dona elements d'exigibilitat i per monitorar-ne el compliment als nostres barris i pobles. L'article 21, apartat 3, d'aquesta llei recull:

L'Administració educativa, per mitjà del Pla per a la igualtat de gènere en el sistema educatiu, ha de dur a terme actuacions i activitats dirigides a assolir, en tot cas:

a) La visibilitat de les aportacions històriques de les dones en tots els àmbits del coneixement i llur contribució social i històrica al desenvolupament de la humanitat.
b) La formació de joves sobre el trajecte històric per a la consecució dels drets de les dones.
c) La promoció i la difusió dels criteris d'igualtat entre homes i dones, tant en els ensenyaments impartits com en l'establiment del treball col·laboratiu i participatiu.
d) La formació i la capacitació perquè noies i nois comparteixin les responsabilitats del treball domèstic, de cura de persones dependents i de llurs famílies, sense la càrrega impositiva dels rols tradicionals de gènere.
e) La capacitació dels alumnes i el suport a les expectatives individuals perquè facin llurs eleccions acadèmiques i professionals lliures dels condicionants de gènere.
f) La formació de l'alumnat en l'ús no sexista ni androcèntric del llenguatge.
g) La promoció de treballs de recerca relacionats amb la coeducació i la perspectiva de gènere.
h) La implantació d'una educació afectiva i sexual que afavoreixi la construcció d'una sexualitat positiva, saludable, que respecti la diversitat i eviti tot tipus de prejudicis per raó d'orientació sexual i afectiva.
i) La promoció de continguts relacionats amb la sexualitat orientats a la prevenció d'embarassos no desitjats i de malalties de transmissió sexual.
j) La prevenció de la violència masclista, d'acord amb els paràmetres que estableix la Llei 5/2008.
k) La prevenció, la gestió positiva i l'abordatge de situacions de conflicte vinculades a comportaments i actituds de caràcter sexista.
l) L'establiment de mesures perquè l'ús de l'espai i la participació d'ambdós sexes en les activitats escolars es doni d'una manera equilibrada.

D'ençà de 1990, a partir del Congrés Internacional celebrat a Barcelona, el concepte "Ciutats Educadores" posa l'accent en la importància dels diversos agents implicats en l'educació: les famílies, l'escola, el teixit social, els ajuntaments, serveis socials o de salut... Per tal que aquesta aposta ens dugui cap a una educació transformadora i equitativa, cal incorporar una visió transversal, interdisciplinar, de gènere i interseccional. L'educació no es deté en una etapa sinó que s'ha de mantenir la formació al llarg de la vida.

Elements clau a tenir presents

1. Assegurar la cobertura educativa de 0 a 3 anys.
2. Vetllar per tal que als centres educatius i de lleure del territori es duguin a terme activitats que promoguin l'educació afectiva i sexual i l'equitat sexual, i que aquestes involucrin les famílies, seguint el programa Coeduca't.[26]
3. Proposar iniciatives als serveis de salut i educatius per a la detecció i intervenció preventiva del consum de drogues, dels trastorns alimentaris o de conductes autolesives en la població infantojuvenil.
4. Combatre la pressió estètica sobre les nenes i les joves.
5. Garantir l'accés universal a activitats extraescolars a infants i adolescents fent especial èmfasi en les necessitats dels que es troben en situacions de vulnerabilitat.
6. Promoure l'ús dels patis d'escoles, escoles bressol i instituts per als infants i les seves famílies els caps de setmana i períodes de vacances.
7. Analitzar els espais infantils presents als barris, valorar si hi ha espais segregats per sexe i jocs infantils adaptats a les necessitats d'infants amb diversitat funcional. Promoure un ús equitatiu dels espais.
8. Si l'entitat promou activitats com casals infantils, tenir present:
   - Qüestionar els rols de gènere a través de l'educació.
   - Que la composició d'educadores i educadors sigui equilibrada.
   - Evitar dur a terme activitats segregades per sexe.
   - Incloure llibres, cançons i contes amb perspectiva de gènere i integradora; per exemple, amb el protagonisme d'infants de diverses procedències.
   - Implicar pares i mares en les activitats i l'organització.
9. Informar sobre els riscos de la sobreexposició digital en infants i adolescents, i formar en la prevenció del ciberassetjament.
10. Reforçar les vocacions STEM (*Science, Technology, Engineering and Mathematics*) de les noies i trencar els estereotips atribuïts a nois que volen exercir professions lligades a la cura, com ara la infermeria.

[26] Pla de Drets Sexuals i Reproductius. Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya-XTEC. https://xtec.gencat.cat/ca/curriculum/coeducacio/

Recursos

Centre Dolors Piera d'Igualtat d'Oportunitats i Promoció de les Dones. Materials per la coeducació.
http://www.cdp.udl.cat/coeducacio/index.php/ca/

Col·lectiu Punt 6 (2020). *Patis Coeducatius. Guia per a la transformació feminista dels espais educatius*.
https://www.punt6.org/wp-content/uploads/2022/09/llibre-patiscoeducatius_18-05-2020__catala.pdf

Diputació de Barcelona (2011). *Coeducar des de l'àmbit local. Una aproximació al concepte de ciutats coeducadores*.
https://llibreria.diba.cat/cat/llibre/coeducar-des-de-l-ambit-local-una-aproximacio-al-concepte-de-ciutats-coeducadores_49704

DIXIT Centre de Documentació de Serveis Socials. *Educació sexual en joves i adolescents*.
https://dixit.gencat.cat/ca/detalls/Article/20141104_educacio_sexual_joves

Web

Maria Freixanet Mateo i Mònica Gelambí Torrell (2023). Eina per a introduir la perspectiva de gènere a les polítiques municipals.
https://igualtat.icps.cat/sobre-leina/

Activitats d'oci i esport

L'estiu de 2023 es produeix una agressió en forma de petó no desitjat a una de les jugadores guanyadores del Mundial de futbol femení per part del president de la Real Federación Española de Fútbol (REFE), Luis Rubiales. La campanya promoguda per jugadores i esportistes sota el lema #SeAcabó ha contribuït a evidenciar l'existència i l'abast de les violències masclistes dins de l'esport. Al mateix temps, el ferm rebuig social ha posat de manifest un canvi en la consciència col·lectiva entorn de la importància del consentiment i ho hem de llegir com un èxit del moviment feminista.

A més d'aquestes pràctiques de violència masclista directa, per a les dones les desigualtats en l'esport són molt evidents a altres nivells; per exemple: en la pràctica esportiva federada, el temps disponible per fer esport en la vida quotidiana o la distribució dels càrrecs directius en les entitats esportives, clubs, federacions, centres esportius... Vegem algunes dades que il·lustren aquestes afirmacions. El 73% dels homes practiquen algun esport, un 8% més que les dones, que ho fan en un 65%; per contra, el 35% de les dones no practiquen actualment cap esport ni activitat física, un 8% més que els homes. De les dones practicants, el 19% practiquen activitat física i el 46%, esport.

Pràctica subjectiva esportiva per gènere en l'actualitat

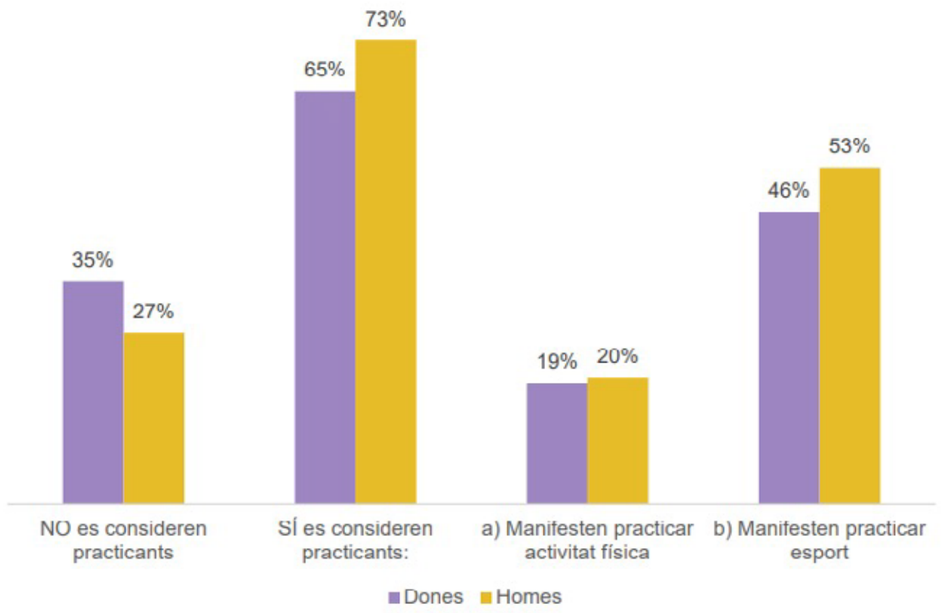

Font: Enquesta sobre activitat física i esportiva a Catalunya 2019 (CCE)

Pel que fa a les tipologies d'activitats practicades, també són molt significatives.

Tipologies d'activitats esportives per gènere

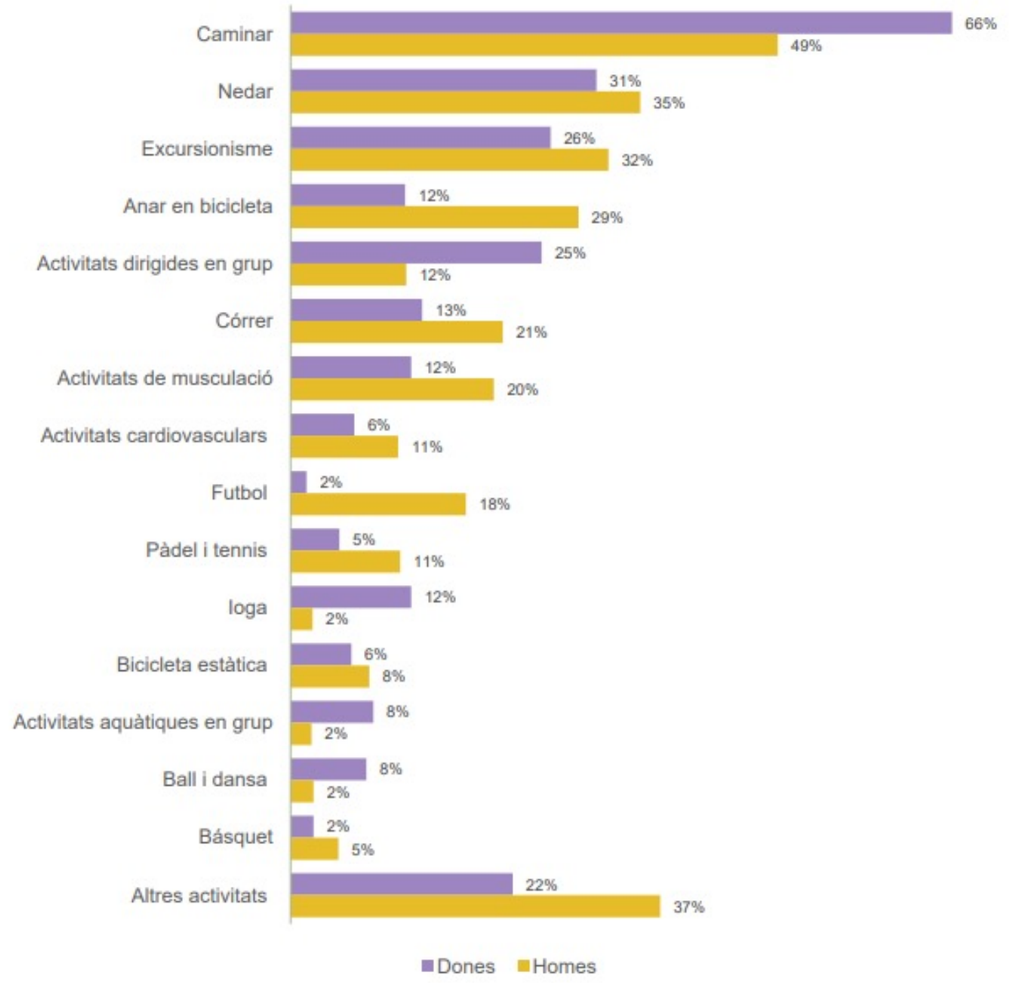

Font: Enquesta sobre activitat física i esportiva a Catalunya 2019 (CCE)

Es tracta de dades que ens mostren que encara hi ha esports i activitats molt masculinitzades i altres de molt feminitzades.

Pel que fa a les juntes directives dels consells esportius, el gràfic següent parla per si mateix.

Composició de les juntes directives dels consells esportius per sexe. 2020

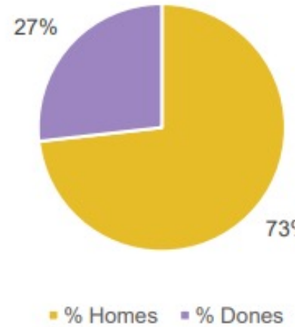

Font: Observatori Català de l'Esport, 2020; a partir de Consell Català de l'Esport, 2019

Una composició similar la trobem als càrrecs directius i les juntes dels clubs esportius.

Per revertir aquesta situació, la Llei 17/2015, de 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes, a l'article 30 proposa diverses mesures. En destaquem algunes que podem aplicar i/o monitorar com a moviment veïnal, tot i que el missatge s'adreci a les administracions:

1. Les polítiques esportives (...) han de:

a) Garantir la igualtat efectiva de dones i homes per a practicar activitat física i esport, tant de lleure com de competició, a tots els nivells, inclosos els científics, tècnics, de control de les competicions, serveis mèdics i altres d'atenció a esportistes, de lideratge i de projecció i representació social.
b) Fomentar la incorporació, la participació i la continuïtat de les dones en l'esport en totes les etapes de la vida, i incloure programes de conscienciació i foment de la presència de dones en els òrgans de decisió esportius i de dirigents esportives.
e) Fomentar i protegir el model d'esport en edat escolar per a promoure i facilitar l'accés d'infants i joves a les activitats físiques i esportives, sota criteris de coeducació en valors, inclusió, cohesió social i lluita contra les desigualtats, amb l'objectiu de formar persones compromeses amb la societat i amb el foment de la igualtat entre homes i dones.

Elements clau a tenir presents

1. Dissenyar amb les entitats esportives i equips de salut del territori programes per fomentar l'activitat esportiva al llarg de la vida.
2. Hem vist que una de les activitats més practicades per dones és caminar; per tant, és important garantir que els espais on es practica aquesta activitat siguin itineraris segurs.
3. Trencar estereotips i segregació entre esports i activitats físiques feminitzades i masculinitzades.
4. Vetllar per l'accessibilitat equitativa als espais esportius (camps d'entrenament, gimnasos, piscines...) —en especial en aquells que són municipals—, tenint en compte una distribució igualitària de les franges horàries, preus assequibles o subvencionats, l'existència de la bretxa digital, barreres burocràtiques o la percepció de seguretat.
5. Els vestuaris i les instal·lacions dels espais esportius han de tenir espais de lactància, lavabos equipats per al rentat de la copa menstrual[27] i canviador de bolquers a tots els vestidors.
6. Garantir l'acompliment de la coeducació en les pràctiques esportives.
7. Evitar que es produeixin actituds sexistes a les pràctiques esportives que s'organitzen.
8. Demanar o organitzar punts lila en les pràctiques esportives amb presència de molta gent.

[27] Revisar els requisits a https://www.rezero.cat/zero-discriminacio-menstrual-als-equipaments-publics-de-barcelona/

Recursos

Ajuntament de Barcelona (2022). "Esport i gènere. Guia sobre equitat de gènere per a entitats esportives".
https://ajuntament.barcelona.cat/esports/sites/default/files/2022-02/guia_equitat_genere.pdf

Institut Català de les Dones (2021). Dones i esport. Dossier estadístic.
https://dones.gencat.cat/web/.content/03_ambits/Observatori/03_dossiers_estadistics/Dossier_dones_esport_FINAL1.pdf

Susanna Soler i Prat (2018). *La Igualdad en juego: guía de buenas prácticas de género en los estudios de la familia de las ciencias de la actividad física y del desporte (CAFD)*.
https://inefc.gencat.cat/web/.content/01_inefc/publicacions/CAFE/Igualdad-en-Juego.-Guia-de-buenas-practicas-e-genero-en-los-estudios-de-la-familia-de-las-CAFyD_CAST.pdf

Web

Maria Freixanet Mateo i Mònica Gelambí Torrell (2023). Eina per a introduir la perspectiva de gènere a les polítiques municipals.
https://igualtat.icps.cat/sobre-leina/

Activitats culturals i festes

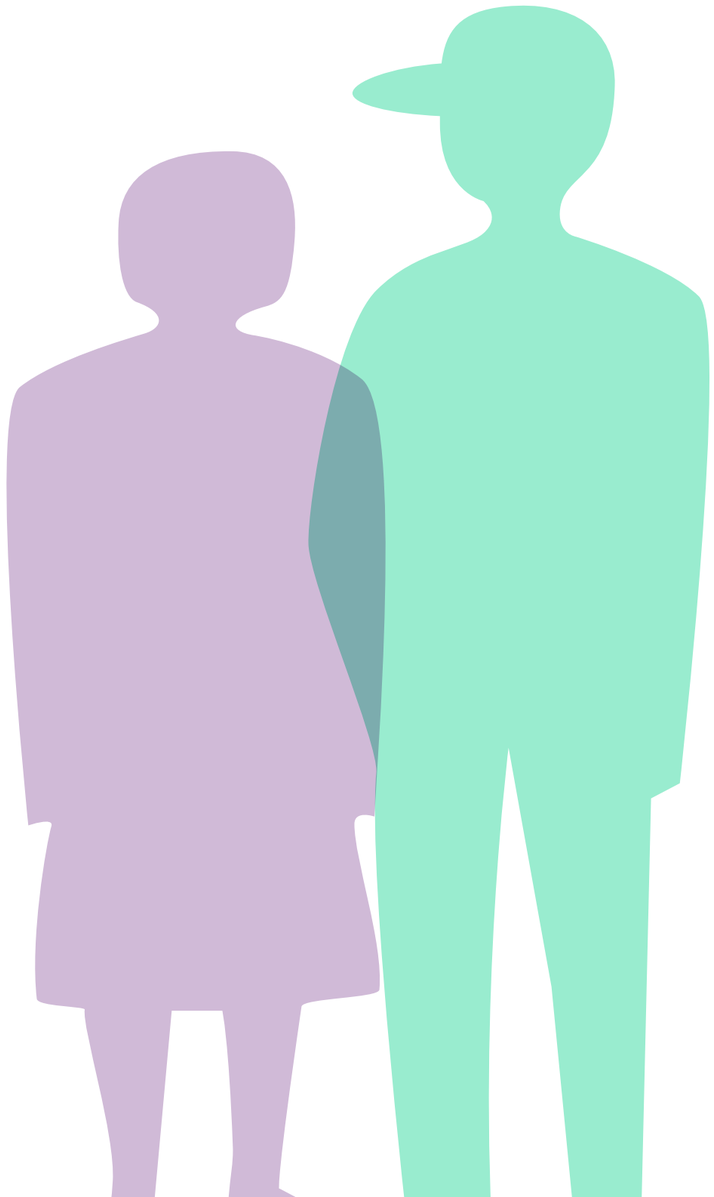

10

La cultura té una importància estratègica en l'assoliment de la igualtat i ha format part de la tradició de les associacions veïnals, que han dut a terme una tasca fonamental en la promoció i recuperació (i sovint reinvenció) de la cultura tradicional, l'organització de les festes majors de barris i pobles, la recuperació de la memòria històrica o la promoció de cinefòrums, tallers, biblioteques, casals infantils, premis de reconeixement... Totes aquestes tasques han d'incorporar també una perspectiva interseccional de gènere.

La Llei 17/2015, de 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes, recull a l'article 24 les normes relatives a les manifestacions culturals. Es tracta d'un mandat adreçat a les administracions públiques, però que podem fer nostre, tant per vetllar perquè les administracions el compleixin com per incloure els criteris a les activitats que nosaltres organitzem.

La llei esmentada diu que correspon a les administracions públiques de Catalunya dur a terme les actuacions següents:

a) Adoptar les mesures necessàries per a garantir el dret de les dones a la cultura i a ésser considerades agents culturals i per a visibilitzar la cultura que els és pròpia.
b) Adoptar les mesures necessàries per a evitar tot tipus de discriminació per raó de sexe i promoure la igualtat efectiva en el terreny de la creació cultural i la participació de les dones en les activitats culturals, tenint en compte llurs realitats i aspiracions.
c) Impulsar la recuperació de la memòria històrica de les dones amb la participació de les dones, i promoure polítiques culturals que en facin visibles les aportacions al patrimoni i a la cultura de Catalunya, i també la diversitat.
d) Fomentar que en les manifestacions culturals de qualsevol mena no es reprodueixin estereotips ni prejudicis sexistes, i promoure la creació i la divulgació d'obres que presentin innovacions formals favorables a la superació de l'androcentrisme i del sexisme, al coneixement de la diversitat ètnica, cultural i funcional dels diferents col·lectius de dones, i a la visualització de les diferents orientacions sexuals o identitàries de les dones.
e) Facilitar la promoció de manifestacions culturals de diferents procedències en què les dones siguin reconegudes i no menystingudes.
f) Garantir que les produccions culturals públiques incorporin una visió no sexista i no androcèntrica, i potenciar que els centres de creació cultural afavoreixin la creació i la difusió de les obres culturals d'autoria femenina mitjançant les mesures de sensibilització, promoció i foment adequades.
g) Respectar i garantir la representació equilibrada en els diferents òrgans consultius, científics, jurats i de decisió existents en l'organigrama artístic i cultural.
h) Promoure i vetllar per la presència de creadores catalanes en la programació cultural pública a les exhibicions locals, nacionals, estatals i internacionals, i també la representació paritària de dones i homes en les candidatures dels honors i distincions que convoquin.
i) Prohibir l'organització i la realització d'activitats culturals en espais públics on no es permeti la participació de les dones o se n'obstaculitzi la participació en igualtat de condicions amb els homes.

Veurem a continuació algunes mesures a considerar ordenades per diferents apartats: activitats pròpies, festes, memòria històrica, recomanacions als centres cívics i equipaments socioculturals, criteris a tenir presents en les bases de premis i composició dels jurats.

Elements clau a tenir presents

Activitats pròpies

1. Programar activitats (tallers, conferències, grups de lectura, cinefòrums, concerts, exposicions, posts a les xarxes socials...) que permetin sensibilitzar sobre la igualtat, la diversitat sexual i de gènere, noves masculinitats, educació sexoafectiva, etc.
2. Fer un especial èmfasi a programar activitats a les dates assenyalades: 8 de Març, Dia Internacional de les Dones; 25 de novembre, Dia Internacional Contra les Violències Masclistes; 28 de juny, Dia per l'Alliberament Lesbià, Gai, Transsexual, Bisexual i Intersexual.
3. Promoure la presència paritària de dones i homes a les activitats que es programen.
4. Estimular i fer visible la creativitat de les dones.
5. Programar les activitats tenint presents els horaris que afavoreixin la conciliació/corresponsabilitat i reservant espais per a infants, si escau.
6. Vetllar per l'accessibilitat a les activitats de persones amb discapacitats físiques o sensorials.
7. Tenir presents les diverses comunitats culturals i els diversos orígens presents al barri o poble a l'hora de dissenyar les activitats, incorporant-ne persones a l'organització.
8. Tenir presents franges de diferents edats a l'hora de programar activitats, fent participar les persones a les quals va adreçada de forma paritària.
9. Fer servir un llenguatge inclusiu i imatges que reflecteixin la diversitat de persones i, específicament, de dones.
10. Tenir present la possible bretxa digital a l'hora de difondre les activitats.
11. Elaborar graelles d'avaluació que permetin calibrar l'acollida de les activitats, desagregades per edat i identitat de gènere (home, dona, no binària).
12. Crear sinergies amb grups de dones, dones professionals, universitàries, artistes, per tal de fer propostes conjuntes.
13. Estimular el talent de les dones instituint premis i mencions.

Festes

1. Programar activitats inclusives, és a dir, que no segreguin per sexe i que evitin la promoció d'estereotips de gènere i patrons estètics opressius.

2. Tenir present la diversitat d'orígens, marcs culturals, edats, capacitats... a l'hora de programar activitats, incorporant persones diverses en l'organització de les festes.
3. Vetllar per tal que les comissions de festes siguin paritàries (tenint com a criteri tendir cap el 40% de dones com a mínim).
4. Evitar qualsevol activitat de festa major que suposi infringir patiment o explotació a animals.
5. Garantir que a les festes hi hagi punts lila amb una orientació feminista i una gestió experta supervisada pels grups de dones del territori.

Memòria històrica

1. Fer visibles les aportacions de les dones i la trajectòria i les aportacions de dones singulars o col·lectius de dones a través de plaques, escultures, noms de carrers o equipaments, exposicions, tallers... Fer un èmfasi especial en les dones que han estat claus en el moviment veïnal i en les lluites per la llibertat.
2. Fer propostes de xerrades, activitats i unitats didàctiques a les escoles i instituts per tal de donar a conèixer la història de les dones als seus barris i ciutats.

Recomanacions als centres cívics i equipaments socioculturals

Vetllar per tal que:

1. Incorporin la perspectiva de gènere interseccional a les seves programacions.
2. Programin activitats per fer visibles les aportacions i les creacions de les dones.
3. Promoguin la participació dels grups de dones presents al territori.
4. Apliquin estratègies actives per tal d'incorporar a les activitats dones de diverses procedències, edats, orientació sexual...
5. Als tallers, vetllar per tal que hi hagi paritat entre homes i dones com a dinamitzadores.
6. Evitar aplicar estereotips de gènere donant per suposat que algunes activitats són més pròpies de dones o d'homes.
7. Promoure que el centre cívic sigui un espai segur, un punt lila dins del barri o poble, i que es doni informació relativa als SIAD (Serveis d'Informació i Atenció a les Dones).

Premis:
Quan l'entitat veïnal (associació o federació) atorga premis, cal:

1. Analitzar les temàtiques objecte del premi, evitar el reforçament dels estereotips.
2. Fer servir un llenguatge, imatges i icones que reflecteixin la diversitat.
3. Incloure a les bases els elements a avaluar, que, en el cas de projectes o activitats, consideraran:

- Objectius que contemplin la perspectiva de gènere; és a dir, que posin de manifest les desigualtats de gènere, sensibilitzin sobre la qüestió o proposin alternatives tendents a millorar la visibilitat o la capacitat d'agència de les dones, o a posar de manifest pràctiques de solidaritat (sororitat).
- L'ús inclusiu del llenguatge.
- Presència de dones en l'organització i el desenvolupament de la proposta.
- Si es tracta d'una entitat que opta al premi, s'hauria de tenir present el seu compromís amb la igualtat de gènere (plans d'igualtat, protocol d'abordatge de l'assetjament sexual...).
- El jurat hauria de ser paritari (garantint almenys un 40% de dones, a menys que per les característiques del premi es consideri que ha de ser format en un 100% per dones).

Recursos

Alexania, Amanda; Tejón, Carolina (2016). "Guia per a la incorporació de la perspectiva de gènere al treball del Centre Cívic Sagrada Família". Centre Cívic Sagrada Família.
https://www.ccsagradafamilia.net/wp-content/uploads/2021/06/2-Noticia-2-document-enllac.pdf

Ajuntament de Barcelona (2020). "Premis, distincions i gènere: bones pràctiques". Quaderns metodològics feministes #4.
https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/handle/11703/122890

Ajuntament de Barcelona (2019). "Compta amb nosaltres! Bones pràctiques per a una programació cultural paritària". Quaderns metodològics feministes #2.
https://ajuntament.barcelona.cat/dones/sites/default/files/documentacio/quadern_politica_cultura2_baja.pdf

Web

Maria Freixanet Mateo i Mònica Gelambí Torrell (2023). Eina per a introduir la perspectiva de gènere a les polítiques municipals.
https://igualtat.icps.cat/sobre-leina/

Agraïments

Aquesta guia s'ha beneficiat de les aportacions de:

Emma Infante Sentelles. Llicenciada en Filosofia, Màster en Dret Animal, fundadora de Futur Animal i de FdCats, membre de *Les Gallinetes Dissidents*, espai de reflexió animalista de *La Directa*. Ha col·laborat en la redacció del capítol 6, que tracta de Medi ambient, biodiversitat, drets dels animals no humans. I de les revisions del Bloc III dutes a terme per:

Asun Llena Berne. Doctora en Pedagogia Social i professora del Departament de Teoria i Història de l'Educació a la Facultat d'Educació de la Universitat de Barcelona. És membre del Grup de Pedagogia Social (GPS) per la cohesió social i la inclusió social.

Carme Vega Monteagudo. Infermera, antropòloga, Màster en Bioètica, Màster en Antropologia de la Salut. Membre de la Comissió Social de Coop57.

Glossari

a. Sexe:

Es refereix a les diferències biològiques (hormonals, genètiques i morfològiques) entre femelles, mascles o intersex.[28] No obstant, cal advertir que diverses autores i autors[29] consideren que el sexe és també un producte cultural històricament determinat.

En altres termes, podríem dir que parlem de "sexe" per tal de referir-nos a una variable, no necessàriament plantejada com a binomi.[30]

b. Gènere:

És un concepte relacional: fa referència a les relacions construïdes i asimètriques entre homes i dones en un context social i històric determinat. Es tracta, per tant, d'una categoria analítica.

[28] Font: Ponferrada, Maribel (2017). L'autora recomana la consulta d'aquesta entrada a http://genderedinnovations.stanford.edu/terms/sex.html.

[29] Vegeu els treballs de Thomas Laqueur, Donna Haraway o Judith Butler, entre d'altres.

[30] *No-binari (genderqueer)*, per oposició a *cisnormativitat*, definiria les persones que no se senten identificades amb el sexe normatiu o assignat.

"...el término «género» no es un sustituto a la palabra «mujeres»; la categoría género va más allá e insta a dar espacio a la búsqueda de sentido del comportamiento de hombres y mujeres como seres socialmente sexuados en un sistema y estructura social —el patriarcado— que históricamente ha generado situaciones de discriminación y marginación de las mujeres en los aspectos económicos, políticos, sociales y culturales; en los ámbitos público y privado."[31] (Sanz, Silvia; 2018)

Errades freqüents:

Substituir sexe per gènere

Substituir dones per gènere

Substituir feminisme per gènere

Parlar del gènere en plural

[31] Sanz Victoria, Silvia (2018). "Incorporar la Perspectiva de Género en los procesos de rehabilitación". Blog Ocupando los Márgenes, 4 d'abril de 2018. Disponible a: https://ocupandolosmargenes.org/incorporar-la-perspectiva-de-genero-en-los-procesos-de-rehabilitacion/.

c. Perspectiva de gènere:

"La perspectiva de gènere és una aproximació crítica a qualsevol fenomen que desvetlla, visibilitza, analitza i aborda les desigualtats entre homes i dones, incloent l'anàlisi d'aquelles institucions socials i culturals que les sustenten: la família, la divisió sexual del treball, el sistema econòmic i productiu, els processos de socialització, les lleis i institucions polítiques, el sistema de creences i de simbolisme, els valors i normes socials, i inclús la producció cultural i mediàtica, entre d'altres. La perspectiva de gènere és una mirada de tipus intel·lectual i política, ja que es fonamenta en el saber produït pels estudis de gènere al llarg de la història del feminisme i de les científiques feministes, o d'altres corrents crítics, i té la intencionalitat de conscienciar per a la superació de les desigualtats de gènere, enteses com a producte d'un procés històric, social i cultural". (Observatori per a la Igualtat UAB, 2017)

d. Diversitat afectivosexual i de gènere

Fa referència a una perspectiva de gènere i feminista, que vol anar més enllà de les persones LGBTI i oferir una mirada més global del gènere i la sexualitat, que no només comprèn aquesta població sinó el conjunt de la ciutadania, que es veurà afavorida per l'establiment de marcs més respectuosos i oberts per a totes les persones, en la seva diversitat.

e. Identitats de gènere dissidents.
Persona amb una orientació sexual o una identitat de gènere que no té cabuda en el model social heteronormatiu.

f. Androcentrisme
Implica fer servir l'experiència masculina (generalment d'un baró blanc, adult, de classe mitjana) com a universal i sinònim d'humà. Significa que l'experiència i les necessitats dels homes són preses com a model i, per tant, qualsevol altra experiència és considerada com a desviació de la norma. Comporta la ginopia o invisibilitat de les dones.

g. Antropocentrisme
Concepció segons la qual la finalitat última de l'univers és l'ésser humà i els seus interessos, els quals estan per damunt de qualsevol altre ésser i, en general, de la natura i tot el que existeix.

h. Capacitat d'agència
Considerarem (inspirant-nos en Amartya Sen) com a agència o capacitat d'agència la possibilitat de les persones d'actuar en defensa d'aquells objectius o valors que consideren importants, com a subjectes que parlen en primera persona. Es relaciona, per tant, amb aspectes com l'autonomia personal, l'emancipació o la transformació social, i es pot exercir per part de persones individuals o de grups.

i. Cisgènere
Persona en què el sexe assignat coincideix amb la identitat sentida.

j. Interseccionalitat
L'anàlisi amb perspectiva de gènere també ha de contemplar la interseccionalitat. Aquest concepte, encunyat per Kimberle Crenshaw el 1989, fa referència a les múltiples formes de desigualtat i sistemes d'opressió que interactuen produint situacions d'injustícia. Així, es consideraran entre d'altres: el gènere, l'orientació sexual, la diversitat funcional, la classe, la racialització, el territori, l'edat o l'espècie.

[32] Atès que a l'espècie humana no hi ha races, aquest terme fa referència a com es produeixen processos de diferenciació de persones i grups socialment construïts en un context social i històric determinat.

k.Sororitat:

Es tracta d'un terme proposat per Marcela Lagarde que fa referència a:

"...una dimensión ética, política y práctica del feminismo contemporáneo. Es una experiencia de las mujeres que conduce a la búsqueda de relaciones positivas y a la alianza existencial y política, cuerpo a cuerpo, subjetividad a subjetividad con otras mujeres, para contribuir con acciones específicas a la eliminación social de todas las formas de opresión y al apoyo mutuo para lograr el poderío genérico de todas y al empoderamiento vital de cada mujer."[33]

L'autora també considera que la sororitat, pel fet de basar-se en la reciprocitat, promou la diversitat.

[33] Lagarde, Marcela. (2009). "Pacto entre mujeres. Sororidad. Aportes para el debate". Publicado en www.celem.org (Coordinadora Española para el Lobby Europeo de Mujeres).

[34] Lagarde, M. (2009b). "La política feminista de la sororidad". *Mujeres en Red, el periódico feminista*, 11.

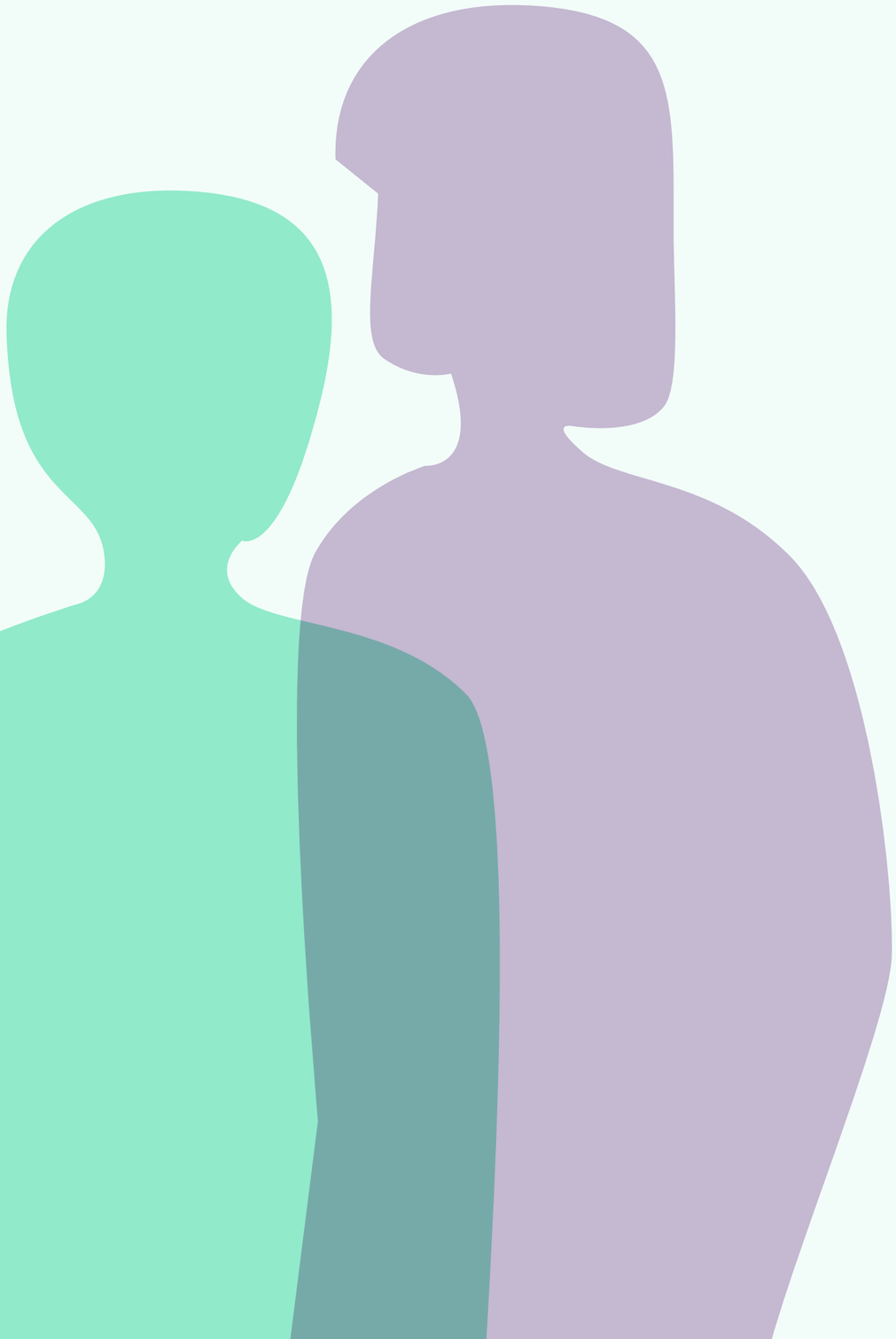

Amb el suport de

Generalitat de Catalunya

sempre endavant

Diputació Barcelona

FUNDACIÓ CONFAVC